

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA BALKAN GELİŞMELERİ VE TÜRKİYE

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Hidayet KARAKUŞ

**Danışman
Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA BALKAN GELİŞMELERİ VE
TÜRKİYE**

Hidayet KARAKUŞ

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
SAVAŞIN BAŞLAMASINDAN ALMAN İŞGALİNE KADAR BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE	15
1.1. Savaş Öncesi Türkiye'nin Balkan Politikası ve Balkan Devletleri İle İlişkileri	15
1.2. Savaşa Doğru Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye	22
1.2.1. İtalya'nın Arnavutluk'u İşgali	22
1.2.2. Türk-İngiliz ve Türk-Fransız Deklarasyonlarına Balkan Devletlerinin Tepkileri	26
1.2.2.1. Yugoslavya.....	29
1.2.2.1.2. Bulgaristan	30
1.2.2.1.3. Romanya	31
1.2.2.1.4. Yunanistan.....	32
1.3. Yeni Bir Dünya Savaşı	32
1.4. Savaş Karşısında Türkiye.....	35
1.5. Balkan Antantı'nı Canlandırma Çabaları.....	37
1.6. Romanya'nın Parçalanması	39
1.7. İtalya'nın Yunanistan'ı İşgali	43

1.7.1. İşgal Karşısında Türkiye'nin Tutumu.....	45
1.7.2. İtalya'nın Yunanistan'ı İşgalinin Türk Basınındaki Yankıları	48
2. İKİNCİ BÖLÜM	51
ALMAN İŞGALİNDEN MÜTTEFİKLER TARAFINDAN KURTARILMASINA KADAR BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE.....	51
2.1. Almanya'nın Romanya'yı Etkisi Altına Alması.....	51
2.2. Balkanlar'da Alman Siyaseti ve Türkiye	53
2.3. Türkiye-Bulgaristan Saldırmazlık Antlaşması.....	55
2.4. Bulgaristan'ın Mihver Devletlerine Katılması	58
2.5. Almanya'nın Balkanlar'a Girişi ve Yugoslavya'nın İşgali	60
2.6. Almanya'nın Yunanistan'ı İşgali.....	63
2.6.1. İşgal Karşısında Türkiye'nin Tutumu.....	65
2.6.2. Almanya'nın Yunanistan İşgalinin Türk Basınında Uyandırdığı Yankılar	70
2.7. İkinci Cephe Tartışmaları	71
2.8. Direniş Hareketleri.....	76
2.9. Sovyetlerin Balkanlara Girişi.....	77
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	84
ÖZGEÇMİŞ	93

TEZ ONAY SAYFASI

Hidayet KARAKUŞ tarafından hazırlanan “İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA BALKAN GELİŞMELERİ VE TÜRKİYE” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 25/01/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Yakup KAYA (NEÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hidayet KARAKUŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sırasında Balkan gelişmeleri ve Türkiye'nin tutumu ele alınmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinden sonuç aşamasına kadar her safhada olumlu yönlendirmeleriyle beni destekleyen, dahil olduğum akademik çalışmalarda bilgi ve birikimiyle bana yol gösteren, her türlü özveriye gösterip, sabırla yardım ve teşvikte bulunan saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU'na ve bende emeği olan tüm hocalarıma sonsuz saygı ve teşekkürlerimi arz ederim.

Hayatımın her alanında beni sevgiyle büyütüp desteklerini esirgemeyen aileme ve eğitimimin her anında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili abim Servet KARAKUŞ'a şükranlarımı sunarım. Yine öğrenimim sürecinde maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, moral ve motivasyonumu yüksek tutan dostum Emine CEBİR'e teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım.

Hidayet KARAKUŞ

ÖZ

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sırasında Balkanlarda yaşanan hadiseler ve bu hadiseler karşısında Türkiye'nin tutumu incelenmiştir. Bu bağlamda tez çalışması iki ana bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı öncesi Balkan devletleriyle ilişkileri, Almanya'nın Balkanları işgal ettiği Nisan 1941'e kadar olan dönemde Balkanlara savaşın yansımaları ve Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında nasıl bir politika izlediği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Almanya'nın Balkanları işgalinden başlanarak savaşın sonuna kadar Balkanlarda yaşanan belli başlı siyasi gelişmeler ile Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında hangi politikalar geliştirdiği ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasında İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaş dışı kalma veya savaşa girmeme politikası takip eden Türkiye'nin savaşın Balkanlara sıçraması üzerine hangi politikalar izlediği, savaş dönemi Balkan gelişmelerinden nasıl etkilendiği, bu gelişmelerin Balkan ülkeleri başta olmak üzere Mihver ve Müttefik Devletlerle ilişkilerini hangi açılardan şekillendirdiği hususlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Savaş süresince, savaşın her iki tarafı, Türkiye'yi savaşa dahil etmek için yoğun çaba sarf etmiş ve çeşitli zamanlarda çeşitli tonlarda baskıda bulunmuştur. Baskılara rağmen Türkiye söz konusu politikasını kararlılıkla devam ettirmiştir. Denilebilir ki Türkiye'nin savaş dönemi Balkanlara yönelik politikası da yine savaşa yönelik genel politikasını yansıtacak şekilde savaşa girmemek ve savaşın dışında kalmak şeklinde tezahür etmiştir. Türkiye bu politika doğrultusunda diplomatik girişimler ve insani yardımlar çerçevesinde bir politika sergilemiş, sıcak savaşın bir tarafı olmaktan ısrarla kaçınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, İkinci Dünya Savaşı, Türk Dış Politikası

ABSTRACT

In this research, the occurrences in the Balkans during the Second World War and Turkey's attitude towards these occurrences were tried to be explained. In this context, our thesis consists of two main chapters. In the first chapter, Turkey's relations with the Balkan states before the Second World War, the reflections of the war on the Balkans in the period until April 1941, when Germany invaded the Balkans, in this light of developments, it is focused on what kind of a policy Turkey followed. In the second chapter starting from the German occupation of the Balkans until the end of the war, the main political developments in the Balkans and the policies Turkey developed in the face of these developments were discussed.

In this thesis, during the Second World War, Turkey, which follows a policy of staying out of war or not entering the war, which policies followed the war spread to the Balkans, how it was affected by the Balkan developments during the war, it is aimed to reveal the aspects in which these developments shaped the relations with the Axis and Allied Powers, especially the Balkan countries.

During the war, both sides of the war, it made a great effort to involve Turkey in the war, and at different times it made pressure in various effects. Despite the pressures, Turkey has resolutely continued its policy in question. It can be said that Turkey's policy towards the Balkans during the war also manifested as not entering the war and staying out of the war, reflecting its general policy towards the war. In line with this policy, Turkey displayed a policy within the framework of diplomatic initiatives and humanitarian aid, and persistently avoided being a party to the shooting war.

Keywords: Balkans, World War II, Turkish Foreign Policy

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkan Gelişmeleri ve Türkiye
Tezin Yazarı	Hidayet KARAKUŞ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	25/01/2022
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	93
Anahtar Kelimeler	Balkanlar, İkinci Dünya Savaşı, Türkiye, Dış Politika

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Balkan Developments And Turkey During The Second World War
Author of the Thesis	Hidayet KARAKUŞ
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	25/01/2022
Field of the Thesis	Area Studies
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	93
Keywords	The Balkans, World War II, Turkey, Foreign Policy

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Age: Adı Geçen Eser

BCA: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Çev: Çeviren

Ed: Editör

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Balkan gelişmeleri ve bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin aldığı tutum ele alınmıştır.

1939-1945 yılları arasında Balkanlar'daki hadiselerin Türkiye'ye ne şekilde yansıdığı ve bu durumda Türkiye'nin sergilemiş olduğu tavır dönemin politik gelişmeleri ışığında ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu tezde, İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaş dışı kalma ve savaşa girmeme politikası takip eden Türkiye'nin savaşın Balkanlar'a yansımaları karşısında nasıl bir politika izlediği, savaş dönemi Balkan gelişmelerinden nasıl etkilendiği Balkan devletleriyle nasıl ilişkiler geliştirdiği ve Balkanlardaki gelişmelerin Türkiye'nin Mihver ve Müttefik devletlerle ilişkilerini hangi açılardan şekillendirdiği ortaya konulması amaçlanmıştır.

Münhasıran, İkinci Dünya Savaşı'nın Balkanlara etkileri ve Türkiye'nin savaş sırasında Balkanlara yönelik izlediği politikayı ele alan çalışmaların sayıca ve nitelik bakımından yetersiz olduğunun düşünülmesi böyle bir çalışma konusunun tercih edilmesine yol açmıştır. Çalışma ile, Türkiye'nin savaş sırasındaki Balkan politikasının daha detaylı bir şekilde ortaya konulması bakımından bu çalışmanın faydalı olacağı düşünülmüştür.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkan Gelişmeleri ve Türkiye adlı tezimizde nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Tezle ilgili veriler ağırlıklı olarak dönemin gazeteleri başta olmak üzere arşiv belgeleri, kitap ve makalelerden derlenmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda, savaşın dışında kalma yönünde bir politika izlemiştir. Bu dönemde Balkanlara yönelik politikası da bununla uyumlu olmuştur.

Bu araştırmada, Türkiye'nin savaş dönemi Balkan gelişmelerinden nasıl etkilendiği ve Balkanlara yönelik nasıl bir politika takip ettiği sorularına cevap verilmek

istenmiştir. Savaşta Balkan devletlerinin içine düştüğü vaziyet karşısında Türkiye askeri bir yardım yerine insani ve diplomatik bir takım yardımlarda bulunmayı tercih etmiştir. Yine Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda Balkan gelişmeleri karşısında Müttefiklere eğilimli bir politika izlemiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Balkan devletlerine yönelik politikası, sadece siyasi ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır.

Tezde ağırlıklı olarak Türkçe kaynaklar ve bunlar içerisinde de bilhassa süreli yayınlar kullanılmıştır.

GİRİŞ

Coğrafi açıdan bir Balkan ülkesi de sayılabilecek olan Türkiye, 550 yıl bu topraklarda hüküm sürmüştür. Doğu Trakya hariç, bu toprakların büyük kısmını kaybetmekle birlikte Balkanlar coğrafyası hala Türkiye için çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Balkan ülkeleri ile tarihsel bağları, Türkiye’de azımsanmayacak Balkan kökenli nüfuzun varlığı, Balkanlarda önemli oranda Türk ve Müslüman toplulukların bulunması ve bölgenin jeopolitik konumu bu bölgeyi Türkiye için önemli kılmaktadır.¹

Bu bölge coğrafi konumundan ötürü birçok devletin jeopolitik çıkarları açısından önemli olmuş, Asya ile Avrupa arasında stratejik öneme sahip ve ele geçirilmesi gereken bir yer olarak görülmüş ve büyük dünya savaşlarına sebep olacak bir kıvılcım görevi görmüştür.

Bu çalışmamızda da, İkinci Dünya Savaşı sırasında Balkanlardaki gelişmeler, siyasi yönden incelenerek ve o dönem basınının haberi ve yorumları göz önünde bulundurularak, Türkiye’nin dış politikasına etki eden faktörlerin ortaya konulması amaç edinilmiştir. Bu bağlamda tez çalışmamız, iki ana bölümden oluşturulmuştur.

Birinci bölümde, Türkiye’nin Atatürk Dönemi Balkanlar politikası siyasi yönüyle ve ikili ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bölümde, Türkiye’nin fikir öncülüğünü yaptığı ve Balkan ülkeleri arasında birlik ve beraberliği öngören Balkan Antantı ele alınmıştır. Balkan Antantı’na giden yol ve kuruluş süreci, bu yolda yapılan konferanslar, Antant’ın oluşumu ve dağılışı hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Savaşa doğru İtalya’nın Arnavutluk’u işgali gibi Balkanlarda yaşanan gelişmeler de ele alınmıştır. Ayrıca, Ekim 1939 Üçlü İttifak Anlaşmasını meydana getiren Türkiye-İngiltere-Fransa Ortak Deklarasyonu ve buna karşı Balkan devletlerinin tepkileri de anlatılmıştır. Savaşın başlaması üzerine ve ortaya konulan Balkan Antantı’nı canlandırma cabaları, ve Alman nüfuzuna sokulan Romanya’nın parçalanması Ekim 1940 da İtalya’nın Yunanistanın işgali ve tüm bu gelişmeler karşısında Ankara hükümetinin ve Türk basınının bu gelişmeleri nasıl bir tutum takındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

¹ Caner Sancaktar, *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler: İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası, Türkiye’nin Balkanlar Politikası: 1990 Sonrası Balkan Açılımı*, Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar (İstanbul: Beta Yayınları, 2013) 619-620.

İkinci bölümde ise, Alman işgalinden müttefikler tarafından kurtarılmasına kadar Balkanlardaki gelişmeler ele alınmış ve bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin sergilemiş olduğu tavır ve tutum vurgulanmaya çalışılmıştır. Almanya'nın Balkan coğrafyasında hızla ilerlemesi karşısında Yunanistan'ın yenilgisi ve Bulgaristan'ın Mihver safına geçmesiyle Türkiye sınırındaki hareketlenmeler dönemin politik gelişmeleri ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın devamında Sovyetlerin Balkanlara girişi sonrası gelişmeler ve yine Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında takip ettiği politika ele alınmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN BAŞLAMASINDAN ALMAN İŞGALİNE KADAR BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE

1.1. Savaş Öncesi Türkiye'nin Balkan Politikası ve Balkan Devletleri İle İlişkileri

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu andan itibaren statükocu ve barışçıl bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin, bu dönemdeki dış politikası Atatürk tarafından tayin edilmiş ve biçimlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, laikliği temel alarak ve ülke içinde cumhuriyet rejimini benimsetmeye çalışarak devrim ve kalkınma hareketlerine girişmiştir. Bu inkılaplar döneminde yeni rejimin yerleşebilmesi için Türkiye'nin her şeyden önce barışa ihtiyacı vardır. Türkiye dış politikasını, Lozan'dan sonra bu antlaşmanın pürüzlü bıraktığı meseleler çerçevesinde şekillendirmiştir.² 1930'lardan İkinci Dünya Savaşı'na kadar ki süre içerisinde ise Hayat ve Montrö kazanımlarının yanı sıra Milletler Cemiyeti'nin samimi barışçıl bir politika takip eden bir üyesi olarak bölgesel barışa ve genel barışa katkılar sunmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Balkanlar bölgesi de Türkiye'nin bölgesel barışa hizmet ettiği noktalardan biri olmuştur.³

Osmanlı devletinin ardıl (Halef) bir devleti olan Türkiye, eski bir Osmanlı coğrafyası olan balkan topraklarına yönelik Misak-ı Milli ilkeleri doğrultusunda hareket etmiş ve bölge üzerinde herhangi bir hak iddiasında bulunmamış, Lozan Antlaşması temelinde alınan statükonun korunmasını hedefleyen bir politika takip etmiştir.⁴

Lozan sonrası Türkiye'nin Balkan devletleri arasında ilişkilerinde özellikle Yunanistan'la Lozan'dan kalan sorunlar öne çıkmıştır.⁵ Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında, Yunanistan'daki Müslümanlar ahali ile Türkiye'de Ortodoks Rum ahalinin değişimi meselesi ele alınan konular arasında yer almıştır. Bu mesele, Norveçli Nansen'in önerdiği formül gereğince, 30 Ocak 1923'te iki devlet arasında mübadeleye

² Hikmet Öksüz, *Türk Dış Politikası* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2008), 11.

³ Hikmet Öksüz, *Turkey's Balkan Policy (1923-2007)*, Iss: 12 (İstanbul: Turkish Review Of Balkan Studies, 2007), 131.

⁴ Öksüz, *Türk Dış Politikası*, 13.

⁵ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Pakı (1923-1934)* (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973), 153.

bağlı tutulacak olan kimseler ve mübadelenin koşulları hakkında hükümler bulunan bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır.⁶ İmzalanan bu sözleşme ve protokole göre, Yunanistan'da mevcut Müslüman-Türklerle Türkiye'de mevcut Rumların değişimi yapılması söz konusu olmuştur. Batı Trakya ve İstanbul mübadelenin dışında tutulmuştur. Fakat, 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul sınırları içerisinde “yerleşmiş” (etabli) bulunan Rumlar değişimin dışında tutulmuş ve bu sözleşmeyi tatbik etmek üzere, Yunan ve Türk temsilcilerinin de içinde bulunduğu bir milletlerarası karma komisyon kurulmaya karar verilmiştir. Bu doğrultuda kurulan komisyon, Ekim 1923'te hazırlıklarına çalışmaya başlamıştır. Bunu takip eden bir sene içinde büyük bir güçlüklerle karşılaşmadan bir kısım Türk ve Rum halklarının mübadelesi konusunda yol alınabilmiştir. Fakat, kısa bir süre sonra mübadeleden kaynaklı bulunan bir takım sosyal meseleler ve antlaşmanın uygulanmasından kaynaklı ortaya çıkan uyuşmazlıklar iki ülke arasında savaş riski doğuracak mahiyette büyük bir krize sebep olmuştur.⁷

Mübadele meselesinde Türkiye ve Yunanistan temsilcileri arasında “yerleşik” (etabli) tabirinin çözümlenmesi konusunda farklı fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Yunan temsilcileri “yerleşik” (etabli) deyimini olabildiğince geniş yorumlayarak İstanbul ve çevresinde bulunan Rumları mübadele dışında bırakmak çabasında iken, buna karşılık Türkiye, “yerleşik” deyiminin anlamını Türk yasalarına göre tayin edilmesinde ısrarcı olmuştur. “Etabli Sorunu” olarak adlandırılan bu anlaşmazlık Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiş ve buradan da konu Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na götürülmüş olsa da divanın yaptığı yorum uyuşmazlığa çözüm getirememiştir. Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türklerin mal varlıklarına el koyup, bu malları Türkiye'den gelen Rum halkına vermeye başlaması üzerine Türkiye'nin de buna karşılık olarak İstanbul'daki Rum mallarına el koyması iki devlet arasındaki krizi daha da derinleştirmiştir.⁸ Daha sonra Etabli Meselesinden kaynaklanan kriz, iki devlet arasında Atina'da 1 Aralık 1926 tarihinde yapılan bir antlaşma ile yumuşamış fakat sorun tamamen çözülmemiştir. Sorunun çözümü ancak 1930'da mümkün olmuştur.⁹

⁶ Mehmet Gönübol, Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990), 56.

⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 292-293.

⁸ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)* (Ankara: İmge Kitabevi, 2018), 62.

⁹ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, 195.

Yunanistan'la tek sorun mübadele konusunda yaşanmamıştır. 1924 yılının sonlarına doğru mübadeleye tabi tutulması gereken Arapoğlu Konstantin'in Fener Rum Patriği'ne seçilmesi üzerine Türkiye patriği sınır dışı etmek istemiş, bu da iki devlet arasında ilişkilerde başka bir krize sebep olmuştur.¹⁰ Yunanistan, sorunu La Haye Adalet Divanı ve Milletler Cemiyeti'ne bildirmek istediye de Türkiye adı geçen milletlerarası organların bu konu hakkında herhangi bir yetkiye sahip olmadıklarını bildirmiştir. Nihayet bu mesele, 19 Mayıs 1925 tarihinde Konstantin'in görevden çekilmesi ve yerine Vasil Georgiades'in gelmesiyle halledilmiştir.¹¹ İki devlet arasında, patrik meselesinin çözülmesi ve mübadil malları anlaşmazlığının 1926'da Atina'da imzalanan antlaşmayla yoluna koyulmasıyla 1920'nin sonlarına doğru normal ilişki kurulabilmesi mümkün olmuştur. 1925 yılının ortalarında Atina'ya ilk Türk büyük elçisi olarak Cevat Bey görevlendirilmiştir. Yunanistan'daki ilk Türk Büyükelçisi olarak Atina'ya gönderilmiştir. 1926 antlaşmasına ve elçi teatisi yapılmış olmasına karşın iki devlet arasındaki münasebetler 1930 yılına kadar soğuk ilişkiler devam etmiştir. 1926 antlaşmasının mübadeleden kaynaklı bütün sorunları halledememiş olması bunun temel sebebi olmuştur.¹²

Türkiye, Lozan Antlaşması'yla mütekabil saygı ve itimada dayanan iyi komşuluk ve iş birliği sürecini başlatma çerçevesinde diğer Balkan devletleriyle de anlaşmalara imza atmıştır. Uzun zamandan beri kopmuş olan ilişkileri tekrardan tesis etmek için, 25 Aralık 1923 tarihinde Ankara'da Arnavutluk ile Dostluk Anlaşması, 18 Ekim 1925'te yine Ankara'da Bulgaristan ile Dostluk Anlaşması ve 28 Ekim 1925'te de Yugoslavya ile Barış ve Dostluk Anlaşması imzalanmıştır.¹³

1930'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye ile Yunanistan arasında yakınlaşmaya tesir eden bir takım yeni unsurlar ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ı mağlubu Bulgaristan'ın revizyonist bir politika karşısında Türkiye ve Yunanistan'ın rahatsızlıkları ve tehdit algılamaları; Bulgaristan karşısında Yunanistan'ın Türkiye'nin dostluğuna ihtiyaç duyması, iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran başlıca etkenler olmuştur.¹⁴ Bu durumun bir sonucu olarak, Yunanistan ile Türkiye arasında 10 Haziran 1930 tarihinde mübadele meselesini çözüme kavuşturan bir antlaşma imzalanmıştır. Bu

¹⁰ Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 58.

¹¹ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, 195.

¹² Gönlübol, Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, 58-59.

¹³ Öksüz, *Turkey's Balkan Policy (1923-2007)*, 132.

¹⁴ Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri*, 64.

antlaşmaya göre: geldikleri tarih ve doğdukları yer fark etmeksizin, Batı Trakya'daki Türkler ile İstanbul Rumları “etabli” tabirinin kapsamına alınmıştır. Aynı zamanda iki memlekette bulunan azınlıklara ait mal varlıkları konusunda da pek çok düzenleme yapılmıştır. Sonuç olarak iki devlet arasında Lozan'dan beri devam eden gerginlik ve soğukluk ortadan kaldırılmış ve Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır.¹⁵

Antlaşmanın imzalandığı gün Başbakan İsmet Paşa, gerçek bir dostluğun temellerini kurmak için Yunanistan Başbakanı Venizelos'u Ankara'ya davet etmiştir. Bu davet üzerine Venizelos, 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında İstanbul ve Ankara'yı ziyaret etmiştir. Bu görüşmeler sonunda, iki devlet arasında 30 Ekim 1930 tarihinde Ankara'da üç tane antlaşma imzalanmıştır: Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlanması Hakkında Protokol; İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi.¹⁶

Hemen hemen bütün Balkan ülkeleriyle 1929 yılına kadar ilişkilerini düzenleyen Türkiye, Balkan devletleri arasında iş birliğinin yapılabilmesi için önemli bir katkı sunmuştur. Akdeniz'de ise İtalyan tehlikesinin baş göstermesi ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi bu devletleri birbirine daha çok yakınlaştırmış ve Balkanlarda bir iş birliğine zorlamaya başlamıştır. Balkan devletleri arasında iş birliği düşüncesi ilkin, Türk yetkililer tarafından öne sürülmüştür. 1926 yılında Bükreş'teki Türk Elçiliği'nde görevlendirilen Ragıp Baydur, Romanya Dışişleri Bakanı I. G. Duca ile yaptığı bir konuşma esnasında bir Balkan Antantı oluşturulmasını gündeme getirmiştir.¹⁷

Bununla birlikte, Balkan Birliği'nin kurulması yönündeki ilk ciddi girişim Cenevre'de toplanan Milletlerarası Barış Bürosu tarafından ortaya atılmıştır. Milletlerarası Barış Bürosu 6-10 Ekim 1929 tarihleri arasında Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresi'nde Yunanistan'ın eski Başbakanı Aleksander Papanastasiu, Balkan ülkeleri arasında ortak meseleleri ve menfaatleri ele alan bir birliğin kurulmasını teklif etmiştir. Kongre heyeti tarafından uygun görülen teklif üzerine, Balkan ülkeleri

¹⁵ Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri*, 67.

¹⁶ Age. 68.

¹⁷ Dilek Barlas, *Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-power Activism in the 1930s*, Vol: 40, Iss: 3 (New Delhi: Journal of Contemporary History, 2005), 444.

arasında gayriresmi bir konferansın toplanması uygun görülmüştür. Bu konferans, 1934 yılında Balkan Antantı'na gidecek olan dört konferanslı sürecin birincisi olmuştur.¹⁸

6-10 Ekim 1930 tarihleri arasında Atina'da; Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan, arasında Birinci Balkan Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta; ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel yakınlaşmayı sağlayacak ve Balkan Birliği'nin kurulmasını kolaylaştıracak kararlar alınmıştır. Özellikle üzerinde durulan konular, Balkan ülkeleri arasında her sene dışişleri bakanları nezdinde bir toplantı yapılması, bir Balkan Antantı hazırlanması ve bu antant içinde savaşların yasaklanarak sorunların barış yoluyla çözüme kavuşturulması olmuştur.¹⁹

20-26 Ekim 1931 tarihleri arasında İstanbul'da; Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın katılımıyla İkinci Balkan Konferansı yapılmıştır. Birinci Balkan Konferansı'nda, üzerinde durulan konular daha çok Balkan ülkeleri arasındaki iş birliğini sağlayan teşkilatlanma meseleleri iken, bu konferansta ise daha çok Balkan devletlerini ilgilendiren esas meseleler üzerinde durulmuştur. Fakat, Avrupa'dan sonra Balkan ülkeleri arasında da revizyonist ve anti-revizyonist tavırlara rastlanmaya başlaması, bu konferansın bir Balkan Antantı hazırlamasını engellemiştir.²⁰

23-26 Ekim 1932 tarihleri arasında Bükreş'te; yine Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın katılımıyla Üçüncü Balkan Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta, Balkan devletleri arasındaki iş birliğinin siyasal alana yansımaları olarak bir Balkan Antantı tasarısı ortaya atılmış ise de Bulgaristan'ın bu fikre sıcak bakmamasından dolayı siyasal iş birliği o sırada sağlanamamıştır. Bu konferansta, Bulgaristan ve Arnavutluk revizyonist hedeflerini dolaylı yoldan göstermişler ve azınlık meselelerini konferans gündemine getirilmesinde ısrarcı olmuşlardır. Fakat başta Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya buna engel olmuşlardır. Bulgaristan, azınlık meselesini kendi istediği biçimde çözüme kavuşturamadığı için konferansı terk etmiştir. Böylelikle, Balkan Antantı'nın oluşturulması girişimi sonuçsuz kalmıştır.²¹

¹⁸ Serap Toprak, *Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile Olan İlişkiler* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2018), 160-161.

¹⁹ Age.161.

²⁰ Barış Ertem, *Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri*, Sayı: 21 (Kırgızistan: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2010), 15-16.

²¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 303.

Türkiye ve Yunanistan, bu konferanstan sonra siyasal alanda bir iş birliğinin kurulmasına ve bu bağlamda bir antantın imzalanmasına karar vermişlerdir. Bu görüşlerini Mayıs 1933'te Bulgaristan'a bildirmişlerse de Bulgaristan bu teklife yine yanaşmamıştır. Bunun üzerine, 14 Eylül 1933'te iki devlet arasında, on yıl için imzalanan ve iki ülkenin sınırlarını karşılıklı olarak garanti altına alan bir Samimi Anlaşma (İçten Misak) imzalanmıştır. Bu anlaşma, Makedonya üzerinde revizyonist hedefleri olan Bulgaristan'da tepki uyandırmıştır. Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Bulgaristan'ı bu antanta dahil etmek ve şüphesini gidermek için Sofya'yı ziyaret etseler de, ikna konusunda başarılı olamamışlardır.²²

Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan bu anlaşma, Romanya ve Yugoslavya'nın harekete geçmesine neden olmuştur. Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu'nun, 17 Ekim 1933'te Ankara seyahati esnasında iki ülke arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır. 27 Kasım 1933'te de Türk dışişleri bakanının Belgrad seyahati esnasında Türkiye ve Yugoslavya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hukuki Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması imzalanmıştır.²³

5-11 Kasım 1933 tarihlerinde Selanik'te; Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Dördüncü Balkan Konferansı gerçekleşmiştir. Bu konferansta, Bulgaristan'ın revizyonist emellerinden vazgeçirerek antanta dahil etme çabaları tekrar sonuçsuz kalmış ve bir Balkan Antantı oluşturulamamıştır.²⁴

Bulgaristan'ın artık herhangi bir iş birliğine katılmayacağını anlayan diğer dört devlet, yollarına Bulgaristan olmaksızın devam etmeye karar vermiş ve²⁵ 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da; Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında üç madde ve bir ek protokolden oluşan Balkan Antantı imzalanmıştır.²⁶ Bu Antantı kuran antlaşmanın birinci ve ikinci maddesine göre:

1. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya karşılıklı olarak, tüm Balkan sınırlarının emniyetini güvence altına almıştır.

²² Toprak, *Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri ile Olan İlişkiler*, 163.

²³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 304.

²⁴ Ertem, *Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri*, 16.

²⁵ Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri*, 74.

²⁶ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), 462.

2. Taraflar antlaşmada yer alan çıkarlarını bozabilecek durumlar çıkması halinde siyasi danışmalar alınacak tedbirleri görüşmek için birbirlerine danışacaklardır.²⁷

Yukarıdaki ikinci madde de özellikle Bulgaristan kastedilmiş ve bu devlete karşı diğer devletlerin iş birliği yapması yoluna gidilmiştir.

Bu Antantla, bölgedeki revizyonist devletlere karşı sınırların emniyetini karşılıklı olarak sağlamak amaç edinilmiştir. Antantın ek protokolünde de açıkça bu antantın amacının Balkan ülkelerinin sınırlarını, bir Balkan devletince girişilebilecek herhangi olası bir taarruza karşı teminat altına almak olduğu ifade edilmiştir. Anlaşmaya taraf olan devletlerden biri Balkanlı olmayan bir devletin saldırısına uğrarsa ve herhangi bir Balkan ülkesi bu saldırıya o sırada veya sonradan katılırsa antantın hükümlerinin bu Balkan devletine karşı tümüyle uygulanacağı ifade edilmiştir.²⁸

Balkan Antantı hem oluşum hem de kuvvet bakımından Türkiye'nin bölgede bu projeden arzuladığı beklentilerini karşılayamamıştır. Siyasal istikrarın ve tercihlerin kolaylıkla değişebildiği bir bölgede kurulan bu antant,²⁹ kağıt üzerinde zayıf devletlerin saldırılarını önleme gibi sınırlı amacı olması,³⁰ içinde Arnavutluk ve Bulgaristan'ın birlik dışı bırakılması, 1935'te İtalya'nın Habeşistan'a işgali karşısında Milletler Cemiyeti'nin bu devlete karşı uyguladığı yaptırımları yeterince etkili yürütememesi ve Güneydoğu Avrupa'nın müdafisi Fransa'nın bir saldırgan karşısında zayıf kaldığını göstermesi, kuruluşunda belirtilen ümitlerinin tersine askeri bir ittifaktan öteye gidememesi³¹ ve üye devletlerin dış politikada farklı fikirlere sahip olması, Balkan Antantı'nı zayıf bir yapı olarak İkinci Dünya Savaşı içinde yıkılmasına neden olmuştur.³²

Özetle Türkiye, Atatürk döneminde Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde özellikle barışçıl bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin bu dönemde statükoyu koruma anlayışı Balkan ülkeleriyle olan politikasına da aksetmiştir. Atatürk'ün dış politikası ile özdeşleşen “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” anlayışı Balkan devletleriyle ilişkilerin kısa bir sürede normalleşmesi ve gelişmesine imkan sağlamıştır. Türkiye, 1934 yılında

²⁷ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 459.

²⁸ Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri*, 74-75.

²⁹ Öksüz, *Türk Dış Politikası*, 15.

³⁰ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası* (Ankara, İmge Kitabevi, 2013), 186.

³¹ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye* (Ankara: İmge Kitabevi, 2018), 26-27.

³² Age. 28-29.

imzaladığı Balkan Antantı ile bu statükocu ve barışçıl politikasını kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur.

1.2. Savaşa Doğru Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye

1.2.1. İtalya'nın Arnavutluk'u İşgali

Arnavutluk coğrafyası, Balkan Yarımadası'nda özellikle kriz anlarında, bölgedeki dengenin sağlanması açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Coğrafi konum itibarıyla, kıyıları Adriyatik Denizi'nin adeta giriş kapısı olan bu ülke, İtalya'nın olası bir Balkan harekatı için askeri açıdan harika bir üs konumundaydı.³³ İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano, Arnavutluk'un İtalya'ya katılması için 1938 yılından itibaren Mussolini nezdinde ısrar da bulunmuşsa da, Mussolini bu işe hemen girişmemiştir.³⁴ Lakin, Almanya'nın Avrupa'da kısa sürede peş peşe kazandığı başarılar karşısında İtalya tedirginliğini artık gizleyememiştir. Almanya'nın İtalya'ya danışmadan ve önceden haber vermeden Çekoslovakya'yı işgal etmesi Mussolini'yi ortağına karşı öfkelenmiştir. Almanya, Akdeniz'de herhangi bir siyasi hedefi olmadığı konusunda İtalya'ya beyanda bulunmuş olsa da, İtalyan kamuoyu karşısında gururu zedelenen Mussolini bunu telafi etmek ve kendi gücünü göstermek için Arnavutluk'u işgale girişmeye karar vermiştir.³⁵

Mussolini, 22 Kasım 1927 tarihinde Tiran'da imzalanan İtalya-Arnavutluk Antlaşması'na göre, Arnavutluk'a karşı olası bir yabancı tehlike durumunda, bu ülkeye askeri yardımda bulunacağı hakkındaki maddeye dayanarak,³⁶ 5 Nisan 1939 tarihinde Almanya'ya Arnavutluk'a saldırı niyetini bildirmiştir. Almanya'nın, Mussolini'nin bu girişimini desteklemesi üzerine,³⁷ İtalya 7 Nisan 1939 sabahında 35 bin kişilik ordu ve 170 harp gemisi ile Arnavutluk'u işgal etmeye başlamıştır.³⁸ İtalyan gazeteleri, bu işgali haklı göstermek için Kral Zogu'nun bir müddetten beri ülkede bir derebeyi hakimiyetini tesis ettiğini, milletin servetini ve devletin bütün gelirini şahsi ihtiyaçlarına ayırdığını, son zamanlarda bu hareketinin ülkede hoşnutsuzluğa sebebiyet verdiğini, Kral

³³ Ali Özkan, *Milli Şef Döneminde Türk-Arnavut İlişkileri (1939-1945)*, Cilt: 107, Sayı: 211 (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2014), 104.

³⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 262.

³⁵ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 229.

³⁶ "İtalya, Arnavudluğu İşgal Altına Almağa Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1939, 1-7.

³⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 262.

³⁸ "Arnavudluğun Askeri İşgali", *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1939, 1-9.

Zogu'nun son çare olarak, İtalyan ordusundan askeri destek talebinde bulunduğu fakat bu talebin karşılık bulunmadığı yazmıştır. İtalyan güçlerinin, 8 Nisan'da Tiran'ı ele geçirmeleri üzerine Kral Zogu ülkesinden kaçarak Yunanistan'a sığınmıştır.³⁹ Bir gün sonra da Tiran'da geçici bir hükümet kurulmuş⁴⁰ ve İtalyan Kralı III. Vittorio Emanuele Arnavutluk kralı ilan edilmiştir.⁴¹

Türk basını açısından, İtalya'nın bu girişimine bakıldığında, Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı Muharrem Fevzi Togay, İtalya'nın Arnavutluk işgalini Almanya'nın kendi hayat sahasında çok fazla ilerlemiş olmasına karşı İtalya'nın da kendi hayat sahası olarak gördüğünü ve ilan ettiği Akdeniz bölgesinde derhal harekete geçeceği muhtemel bir beklenti olduğunu belirtmiştir. İtalya bu girişimiyle, Balkan yarımadasında bir köprü başı kurarak oraya yerleşmiş olduğunu, Balkan Antantı'nın sırf Balkan sınırlarında anlaşmaya dahil olmayan devletlere yani Arnavutluk ve Bulgaristan'a karşı savunmasını kapsadığından İtalya'nın Balkanlar'a saldırıp yerleşmesine engel olmayacağını, Arnavutluk'un komşusu olan Yunanistan ve Yugoslavya'nın Almanya ve İtalya'ya düşmanca bir tavır sergilememek için Arnavutluk'a yardım etmekten kendilerini geri çekeceğini ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı bir büyük devletin ilk defa Balkan Yarımadasına ayak bastığını ifade etmiştir.⁴²

Yunus Nadi ise, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal ederek Balkanlara ayak basmasını Mihver güçleri tarafından tasarlanan muazzam ve cüretkar bir planın uygulama alanına konulmak istenildiği şeklinde yorumlanmıştır.⁴³

Nadi başka bir yazısında, bu işgal karşısında yapılması zorunlu olan en doğru teşebbüsün, Balkan devletleri arasında gerçek bir birlik sağlanması ve bununda hiçbir Balkan devletini dışarıda bırakmadan gerçekleştirilmesi gerektiğini açıklamıştır. Dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı ilk işin ise, cephe birliğini sağlayan askeri bir ittifakın derhal yapılması olduğunu, bu sayede Balkan devletlerinin birleşik güçle herkese hatırını saydıracak bir kuvvet olacağı ve "Balkanlar Balkanlılarıdır" sözünün böylece en doğru anlam ve amacına ulaşacağını belirtmiştir. Bulgaristan'ın da bu birliğe

³⁹ "Tirana ve İşkodra Düştü", Cumhuriyet, 9 Nisan 1939, 1-7.

⁴⁰ "Tiranda Muvakkat Bir Hükümet Kuruldu" Cumhuriyet, 10 Nisan 1939, 1-9.

⁴¹ "Emanuel, Arnavutluk Kralı Oluyor!", Cumhuriyet, 11 Nisan 1939, 1-7.

⁴² Muharrem Fevzi Togay, "Arnavutluk Hadiseleri ve Balkanlar", Cumhuriyet, 8 Nisan 1939, 5.

⁴³ Nadi, "Devletler Arasında Nizam ve Ahlak", Cumhuriyet, 3 Eylül 1939, 1.

mutlaka dahil edilmesinin bir zorunluluk olduğunu belirten Nadi bu süreçte Balkan Antantının önemine vurgu yapmıştır.⁴⁴

Başka bir Cumhuriyet Gazetesinin yazarı olan Nadir Nadi ise, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal ederken, Arnavutluk'ta yaşayan İtalyan halkına işkence yapıldığı, Mussolini sayesinde bağımsızlığını kazanan, hatta taç giyen Kral Zogu'nun koruyucusuna karşı gelip kafa tuttuğu hakkındaki gazete sayfalarını dolduran iddiaların ne dereceye kadar gerçeğe uygun düştüğünü artık çocukların bile tahmin edebileceklerini ifade ederek İtalya'nın bu işgalini doğru bulmamıştır. Nadi, yine aynı yazısında Mussolini'nin Arnavutluk'un işgal etme nedenlerini şu genel düşünceleri ile açıklamıştır:

1. Mussolini, Totaliter devletlerin önünde küçük devletleri birleştirerek bir blok oluşturmaya çalışan İngiltere'ye karşı bir cevap vermek istemiştir.

2. Yugoslavya'ya ve diğer Balkan devletlerine karşı uyarıda bulunarak onları etkisiz hale getirmek istemiştir. Arnavutluk'un İtalyan işgali altında bulunması, İtalya'ya herhangi bir durumda Batı ve Güney Yugoslavya'yı etkisi altına alma imkanı sağlayacak ve bu da demek oluyor ki, olası bir Akdeniz savaşında İtalya'ya hareket serbestliği sağlaması bakımından önemli bir kazanç teşkil etmiş olacaktır.

3. Uzun zamandır sakin olan Faşist hükümeti kuzeyde komşusunun son başarıları üzerine siyasi prestijini tazelemek düşüncesiyle, zaten kendi sayesinde ayakta duran küçük bir devleti parça parça ilhak edivermiştir.⁴⁵

Bu işgal uluslararası alanda çok fazla heyecan uyandırmasa da, Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Çünkü İtalya, bu saldırıyla Türkiye'nin emniyetli alanına ilk adımını atmıştır. Türkiye bir bakıma İtalya'nın bu hareketini kendisine yönelik bir gelişme ve Balkanlar'a karşı bir tehdit olarak görmüştür. Bu da Türkiye'nin endişelerini artırmıştır. İtalya'nın Arnavutluk işgali, Türkiye açısından Türk siyasetinin temel dış politikası olan tarafsızlık ilkesinin içtenlikle tekrardan tartışılmasını gündeme getirmiştir.⁴⁶ Dönemin Başbakanı Refik Saydam, TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'nin o zamana kadar tarafsız bir politika takip ettiğini; fakat, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesiyle Türkiye'nin Balkanlar ve Akdeniz bölgesinde

⁴⁴ Nadi, "Balkanlılar Bloku" Cumhuriyet, 10 Nisan 1939, 1-3.

⁴⁵ Nadir Nadi, "Arnavutluk Tarihe Karışırken" Cumhuriyet, 9 Nisan 1939, 1-5.

⁴⁶ Özkan, *Milli Şef Döneminde Türk-Arnavut İlişkileri (1939-1945)*, 115-116.

güvenliğinin tehlikeye girdiğini dile getirmiştir. Balkanlarda gerçekleşen bu ciddi durum karşısında, Türkiye'nin tek alternatifi, Mihver devletlerinin işgallerine karşı gayret gösteren İngiltere ve Fransa'nın yanında yer almak olmuştur. Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı Müttefik devletler de, Türkiye'yi Mihver devletlerine karşı yanlarına çekmek istemiştir. İki tarafın hem Akdeniz'de hem de Balkanlarda güvenlikle ilgili ortak menfaatleri İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında sıkı bir iş birliğine neden olmuştur.⁴⁷

Arnavutluk İtalyanlar tarafından işgal edildiği gün Almanya, Ankara Büyükelçiliğine en güçlü diplomatlarından olan Franz Von Papen'i göreve getirmiştir. Almanya bu hamlesiyle, Türkiye'nin Müttefik devletleriyle beraber kendisine karşı yöneltilmiş bir ittifak anlaşmasına engel olmak istemiştir. Von Papen, İsmet İnönü'ye ve dönemin Dış İşleri Bakanı Şükrü Saracoğlu'na Almanya'nın en kısa zamanda Türkiye'ye aktif teminatlar vereceğini bildirmiştir. Von Papen, aynı zamanda Hitler'e Türkiye'yi Müttefik devletlerden uzaklaştırmak amacıyla On İki Ada'dan Türk karasularında bulunan önemsiz iki adanın Türkiye'ye terkini istemiş, fakat Hitler bu teklifi pek önemsememiştir.⁴⁸

Arnavutluk'un işgalinden bir gün sonra İstanbul'da, Romanya'nın Dış işleri Bakanı Grigore Gafencu ve Türkiye'nin Dış işleri Bakanı Şükrü Saracoğlu arasında yapılan görüşmeler sonucunda, son olaylar dolayısıyla genel durum ve Balkan Antantı devletlerini alakadar eden bütün meseleler gözden geçirilmiştir. Aynı zamanda, iki devletin Balkan Antant'ının hareket gücünü yeniden artırıp güçlendirmek için gerekli çabaları harcayacakları ve Balkan Antantı üyelerinin de onlarla aynı yolda yürümeleri için direnecekleri üzerinde de uzlaşmaya varılmıştır. Gafencu, Balkan Antantı Konseyi Başkanı sıfatıyla yapılan görüşmeler hakkında, Balkan Antantı üyelerinden Yunanistan ve Yugoslavya'yı haberdar etmiştir.⁴⁹

12 Nisan 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali bitmiş ve Arnavutluk İtalya'ya ilhak edilmiştir. İtalya'nın yol açtığı bu kriz karşısında, İngiltere ve Fransa harekete geçmiş ve ertesı gün Yunanistan ve Romanya'ya tam garanti vermiştir.⁵⁰ İngiltere ve

⁴⁷ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası, (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, 49.

⁴⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 319.

⁴⁹ "Rumen Hariciye Nazırı Gitti" Cumhuriyet, 10 Nisan 1939, 1-9. ; Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası, (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, 50.

⁵⁰ Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, 111.

Fransa Hükümetleri, Akdeniz ve Balkan Yarımadasının statükosunun bozulmasına ve tehdit altında değiştirilmesine razı olmayıp büyük bir çabayla engel olacaklarını, Romanya veya Yunanistan'ın bir tehlikeye maruz kalması durumunda ve bağımsızlıklarını açıkça tehdit edecek bir olayda İngiltere ve Fransa'nın bütün gücüyle bu iki ülkeye yardım yapmakla kendilerini yükümlü bileceklerini açıklamıştır. Yine aynı gün, bu güvencelerin teklifi Türkiye'ye de yapılmıştır.⁵¹ Türkiye, 15 Nisan 1939'da bu teklife verdiği cevabında, İtalya'nın Arnavutluk'a yerleşmesinden duymuş olduğu endişeyi gizleyememiş ve Akdeniz'in İtalyan hakimiyeti altına girme ihtimalinin İngiltere için olduğu kadar, Türkiye için de açık bir tehlike oluşturduğu açıklamıştır. Türkiye bu garantinin tek taraflı değil, çift taraflı olmasını istemiştir. Çünkü bu garantinin tek taraflı olarak kabul etmekle Mihver'in düşmanlık ve kızgınlığını üzerine çekmiş olacak ve onlara karşı çıkarak bir savaş tehlikesi ile yüz yüze kalmış olacaktır. Bundan dolayı, böyle bir olası durumda İngiltere'nin Türkiye'ye nasıl bir yardımda bulunacağı hakkında açık yükümlülüklerle sahip olmak istemiştir. Türkiye'nin bu görüşü İngiltere tarafından onaylanmış ve iki devlet arasında görüşmeler başlanmıştır.⁵²

1.2.2. Türk-İngiliz ve Türk-Fransız Deklarasyonlarına Balkan Devletlerinin Tepkileri

15 Nisan 1939 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında başlayan görüşmeler, 12 Mayıs 1939'da Ankara'da Başbakan Dr. Refik Saydam tarafından TBMM'de, İngiltere Başvekili Neville Chamberlain tarafından da Avam Kamarasında eş zamanda ilan edilen bir deklarasyon ile sonuçlanmıştır.⁵³ Öte yandan, Hatay meselesi bütünüyle çözüme kavuşturulduktan sonra Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde, aynı doğrultuda bir deklarasyon imzalanmıştır.⁵⁴

19 Ekim 1939 Türk-İngiliz-Fransız Üçlü İttifak Antlaşması'nın ilk adımını oluşturan özdeş nitelikte olan bu ortak demeç ile taraflar ilk olarak, Akdeniz bölgesinde bir saldırı hareketinin savaşa sebep olması halinde fiili olarak işbirliği yapmaya ve ellerinden gelen her türlü yardımları birbirlerine göstermeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir. (Madde 3) ⁵⁵ İkinci olarak, Balkanlar bölgesinde güvenliğin temin

⁵¹ “İngiltere ve Fransa'nın Son Sözü: Verilen Teminatlar” Cumhuriyet, 14 Nisan 1939, 1-8. ; Togay, “İngiliz Başvekilinin Beyanatı” Cumhuriyet, 14 Nisan 1939, 2.

⁵² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 318.

⁵³ “Türk-İngiliz Anlaşması”, Cumhuriyet, 13 Mayıs 1939, 1-7.

⁵⁴ Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 81.

⁵⁵ “Türk-İngiliz Anlaşması: Müsterek Beyanname” Cumhuriyet, 13 Mayıs 1939, 1.

edilmesinin gereğini kabul etmiş olmakla birlikte bu konuda kesin bir karara varılamamıştır. Bu konunun görüşme evresinde olduğu, mutlak antlaşmanın imzalanmasından önce gerçekleşecek görüşmeler sonucu karara bağlanacağı belirtilmiştir. (Madde 6)⁵⁶

İngiltere, görüşmeler esnasında üçüncü maddenin Akdeniz dışında Balkanları da kapsamasını istediye de Türkiye, Sovyetler Birliği ve Bulgaristan'dan çekindiği için buna yanaşmamıştır. Onun için de söz konusu deklarasyonun altıncı maddesinde, Balkanlardaki güvenlik için iki devletin görüşmelere devam edeceği bildirilmiştir. Fakat bu konuda henüz bir karara varılamamıştır. Verdiği garantiden dolayı Romanya'ya yardım etmek zorunda kaldığında bunu sadece Boğazlar yoluyla yapabilecek olan İngiltere'nin, Balkanlar konusu üstünde daha çok durmaya başlamasına neden olmuştur. Fakat, Montrö Sözleşmesi'ne göre Türkiye'nin İngiltere'ye muharip bir taraf olarak Boğazları açık tutabilmesi için kendisinin de savaşa dahil olması gerektiği için Türkiye olası bir Sovyet taarruzuna karşı Romanya'ya garanti vermeyi göze alamamıştır.⁵⁷

Başbakan Dr. Refik Saydam, TBMM'de yaptığı konuşmada söz konusu olan deklarasyonun önemini şöyle belirtmiştir: memleketimizi geleceğin tehlikeli olaylarından mümkün mertebede uzaklaştırmak ve Avrupa'da ve bütün dünyada zuhur eden karışıklıklar karşısında sulhperver tavrımızın samimi bir göstergesi olan tarafsızlık politikasını korumak Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği politikasının temeli olmuştur. Lakin, hadiselerin Balkanlar'a sirayet etmesi ve Akdeniz güvenliğinin ulusal yaşamımızda kendisini tekrardan sezdirmesi anından başlayarak, devletimiz önemli bir güvenlik meselesiyle karşı karşıya kalmış ve bu güvenliği riskli tesadüflere bırakmaksızın, kayıtsız ve tarafsız bir durumda bulunmanın imkansız olduğu kanaatine varmıştır.⁵⁸

Şükrü Saracoğlu benzer görüşlerini Paris-Soir gazetesi muhabirine verdiği beyanatta, Türkiye'nin Arnavutluk'u yakından tanıdığını, orayı asırlarca idare ettiğini, Arnavutluk'ta esas itibariyle bu işgali haklı gösterecek herhangi bir sebebin olmadığını, bu tehlike karşısında Türkiye'nin kendi askeri önlemleriyle korumak zorunda olduğunu,

⁵⁶ Figen Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, Cilt: 7, Sayı: 31 (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2014), 300.

⁵⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 320. ; Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, 300.

⁵⁸ “*Türk-İngiliz Anlaşması: Başvekilimizin Meclisteki Mühim Sözleri*” Cumhuriyet, 13 Mayıs 1939, 1-7. ; Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, 300.

Alman tehlikesine karşı koyacağını ve yakın bir zamanda İngiltere ile olduğu gibi Fransa ile de anlaşmaya varacağını ifade etmiştir.⁵⁹

Türk basınında, Türk-İngiliz deklarasyonu büyük heyecan ve coşku ile karşılanmıştır. Yunus Nadi 13 Mayıs 1939 tarihli yazısında, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu anlaşmayla şimdiye kadar izlediği tarafsızlık politikasını terk ettiğini ve demokrasiler cephesine katıldığını ifade etmiştir. On beş senelik Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında önemli bir dönüm noktasını teşkil eden bu değişikliğinin sebebini ise şöyle açıklamıştır: Kurulduğu andan itibaren kendi güvenliğinden sonra dünya güvenliği uğruna çalışmayı ilke edinen Türkiye Cumhuriyeti, son aylar içinde iki diktatörlük tarafından Balkan devletleri komşularımıza gösterilen davranışlar üzerine, haklı olarak dünya güvenliği ile beraber kendi güvenliğini de tehlikede görmüş ve gerekli önlemleri almak için daha fazla beklemeyi doğru bulmamıştır. Dün, TBMM'de Başbakan Refik Saydam tarafından ilan edilen yeni anlaşma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren takip ettiği “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” siyasetinde samimiliği ispatlayan gerçek bir belge görevi görmüştür.⁶⁰

“*Türk-İngiliz Karşılıklı Yardım Anlaşması*” başlıklı bir yazıyı kaleme alan Abidin Daver, Türk- İngiliz bildirisinin önemine değinmiştir. Akdenizin barışı ve Balkanların güvenliği için Türkiye ile İngiltere'nin anlaştığını ve hiçbir saldırı isteği olmayan bu anlaşmanın güçlü bir barış ve güvenlik etkeni olduğundan şüphe edilemeyeceğini belirten Daver, barış ve emniyetin güçle elde edileceğini, bu anlaşmanın ise iki gücün el ele verip birleşmesi olduğunu, birlikten de kuvvet doğacağını ifade etmiştir. Türkiye ile İngiltere'nin Balkan ve Akdenizin güvenliği için birbirini tamamlayan iki güç olduğu üzerinde duran Daver, Arnavutluk'u işgal ederek orada Balkanlar'a karşı bir köprü başı kuran ve buradan da Balkanlar'a saldırıya hazırlanmış gibi görünen İtalya'ya karşı Balkanlar'da Türk-İngiliz nüfuzu kuvvetlendiğini iddia etmiştir.⁶¹

⁵⁹ “*Türkiye'nin İki Esaslı Kuvveti*”, Cumhuriyet, 31 Mayıs 1939, 3.

⁶⁰ Nadi, “*Türk-İngiliz Anlaşması*” Cumhuriyet, 13 Mayıs 1939, 1-9.

⁶¹ Abidin Daver, “*Türk-İngiliz Karşılıklı Yardım Anlaşması*”, Cumhuriyet, 22 Mayıs 1939, 7.

İtalya'nın uzun süredir her yönden etkisi ve denetimi altına aldığı Arnavutluk'u işgali başta Yunanistan ile Yugoslavya olmak üzere, Antant devletlerinin endişelerini artırmıştır.⁶²

Öte yandan Türk Hükümeti, Türk-İngiliz görüşmeleri ve hazırlanan ortak deklarasyon hakkında Balkan Antantı üyeleri Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'ya, arkasından da Bulgaristan'a gerekli bilgileri vermiştir. Ayrıca İngiltere Hükümeti de görüşmeler hakkında Balkan devletlerine açıklama yapmıştır.⁶³

1.2.2.1. Yugoslavya

Bu deklarasyon, Yugoslavya'yı güç duruma sokmuştur. Deklarasyon imzalanmadan önce Yugoslavya, Türkiye'nin İngiltere ile yakınlaşma kararına sert tepkiyle karşılık vermiştir. Zira, Yugoslavya 1937 yılında Bulgaristan'la bir Dostluk Anlaşması ve aynı yıl İtalya ile bir Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması imzalamasından dolayı Balkan Antantı ile bağlarını gevşetmiş, Almanya ile 1938'de ve İtalya ile 1939 Nisan'ında komşu olunca, bu devletlerin politik ve iktisadi baskısı altına girmiş, müttefiki Fransa'nın etkisinden uzaklaşmaya başlamış ve yönünü tarafsızlık siyasetine çevirmiştir. Yugoslav Hükümeti, bu hava içinde bir Türk-İngiliz Deklarasyonu'nun imzalandığını öğrenince telaşlanmıştır. Yugoslavya Dış İşleri Bakanı Markoviç, 8 Mayıs 1939'da Romanya Büyükelçisine böyle bir demecin tehlikeli bir durum yaratabileceğinden söz etmiş, Türkiye'nin bunu gerçekleştirerek Balkan Antantı Bakanlar Konseyi'nin son Bükreş'teki toplantısında, beraber karar vermeden yeni sorumluluklar alınmaması yolundaki tavsiyelere ters düştüğünü söylemiştir.⁶⁴

Muharrem Fevzi Togay, Romanya gibi Yugoslavya'nın da bir taraftan mevcut konumunu sağlamlaştırırken diğer taraftan da komşusu olan büyük devletlerle politikasını esaslı bir biçimde düzenleyerek kararlaştırmak için etkin bir politika takip etmeye başladığını belirtmiştir. Yugoslavya'nın her şeyden ziyade ülkesini karada ve denizde adeta üç taraftan sarmış olan İtalya ve Almanya ile ilişkilerini karşılıklı güven ve siyasi ve iktisadi iş birliği esasları üzerine düzenlemeye önem verdiğinden bu büyük devletlerin ufak bir şüphesini bile kendine çekmemek için Yugoslavya Dış İşleri

⁶² İsmail Soysal, *1934 ve 1954 Balkan Paktları, Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, Ed. Mustafa Bereketli (İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1999), 94.

⁶³ Nurettin Macur, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989), 100.

⁶⁴ Nurulay Funda Aydemir, *Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007), 191.

Bakanının davet edildiği halde İngiltere ve Fransa'yı ziyaret etmekten çekindiği belirterek Yugoslavya'nın izlediği politikaya dikkat çekmiştir.⁶⁵

Nadir Nadi, Yugoslavya'nın politikasını ele alan yazarlardan biri olmuştur. Nadiye göre, hem İtalya ile hem de Almanya ile sınırı olan Yugoslavya'nın bu iki büyük komşusu ile iyi geçinmesinin kendisi için olduğu kadar, Balkan barışının da selameti ve Avrupa barışının da çıkarları için gereklidir. Özellikle Avusturya'nın ilhakından sonra Mihver güçleri ile daha sıkı dostluk ilişkilerine girişmiş olması Yugoslavya'nın ne kadar realist bir politika takip ettiğini açıkça göstermiştir. Çünkü siyasi şartların gerektirdiği bu politika, Yugoslavya'nın Balkan Antantı çerçevesi içindeki vaziyetinde en ufak bir değişikliğe bile neden olmamıştır. Amacı barış ve güven olan Balkan Antantı, Balkanlı devletlerin uzak ya da yakın komşuları ile iyi geçinmelerine engel olmak şöyle dursun, aksine bunu ister ve her maddesi ile üye devletleri bu yola teşvik eder... Türk-İngiliz iş birliği, bir saldırı hareketine girişmelerinden korkulan Mihver güçleri ile böyle bir harekette bulunmadıkları müddetçe, en iyi dostluk ilişkilerini sürdürmeye engel değildir. Son olarak, barışı seven bütün milletlerin görüşünün bu olduğunu, Yugoslavya'nın takip etmekte olduğu politikadan Balkan Antantı ruhuna karşı çıkan neticeler doğabileceğini düşünmek hatılı olacağını iddia eden Nadi, Yugoslavya'nın takip ettiği politikayı desteklemiştir.⁶⁶

Yugoslavya, zamanla hem Balkan Antantı'ndan kendini geri çekmekten kaçınmış hem de aynı zamanda Mihver devletlerini gözetleyerek, Büyük Devletler Blokları arasında tarafsız bir tavır takınmayı yeğlemiştir.⁶⁷

1.2.2.1.2. Bulgaristan

Bulgaristan, Türk-İngiliz Deklarasyonu'ndan kuşkusuz rahatsız olmuştur. Çünkü, İngiltere ile Fransa'nın 13 Nisan 1939 tarihinde Yunanistan ve Romanya'ya teminat verdikten sonra Türkiye'yle de bir ittifak imzalaması Balkanlarda statükocuları güçlendirmiştir. Bu gelişmeler olurken, Türk-Bulgar ilişkileri sorun teşkil etmeyen bir hava içerisine girmiştir. Bulgar Başbakanı Köseivanof'un 16 Mart 1939'da başlayan ve 19 Mart 1939'da son bulan Ankara seyahatinde bu dostluk ve anlayış havası canlanmıştır. Köseivanof, Türkiye'yle istişare etmeden Bulgaristan'ın kendisini

⁶⁵ Togay, "Yugoslavyanın Politikası", Cumhuriyet, 16 Mayıs 1939, 2.

⁶⁶ Nadi, "Yugoslavyanın Vaziyeti" Cumhuriyet, 3 Haziran 1939, 1.

⁶⁷ Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, 302.

tehlikeye atıp hiçbir işe girişmeyeceğini vadedmiştir.⁶⁸ Yayınlanan ortak demeçte Bulgaristan'ın tarafsızlık siyaseti ve Türkiye'nin bu politikaya saygısı belirtilmiştir. Her ne kadar Bulgaristan barışçıl bir politika takip ediyor gibi gözükse de Yunanistan'a yönelik taleplerinden vaz geçmiş değildir. Mihver devletleri ile yakın münasebetler sürdürmüş ve uygun bir zamanı kollamıştır.⁶⁹

1.2.2.1.3. Romanya

Deklarasyondan en çok memnun olan Balkan ülkesi Romanya olmuştur. Çünkü, Balkanlar dışından kendisine karşı bir saldırıya geçildiği takdirde İngiltere ve Fransa'nın verdikleri teminatın gerçek bir anlam ifade etmesinin yapılacak yardımların Boğazlardan geçilmesine bağlanması ve Türkiye'nin de bunu kabul etmesi durumu söz konusudur.⁷⁰

Eski Rumen Harice Nazırı Titulesko'nun Türk-İngiliz Deklarasyonuna dair verdiği beyanatta Türkiye, İngiltere ile bir anlaşma imzalamak suretiyle sadece kendi çıkarlarına değil, bütün Balkan devletlerinin de çıkarlarına hizmet etmiştir ve bundan dolayı, Balkan devletleri kendisine minnettar olmalıdır diyerek anlaşmanın Balkanlar için önemine vurgu yapmıştır.⁷¹

Türkiye'nin, olası bir Bulgaristan taarruzuna karşı, Balkan Antantı kapsamında zaten bir sorumluluğu vardı. Romanya yine de, Almanya ve İtalya'nın korkusundan deklarasyonun Balkanlarla ilgili altıncı maddesine karşı gelmiştir. Romanya'nın bu tavrına karşılık; Türkiye bu maddeyi antantın güçlenmesine katkı sağlayacağı ve yararına olacağı için üstlendiğini vurgulamıştır. Deklarasyonda söz edilen Balkanlar bölgesinde dayanışmayı artırma arzusunun, Balkan devletlerinden hiç birinin bağımsızlığının zedelemeyeceğini ve Balkan Antantı'nın amaçlarına ters düşmeyeceğini açıklamıştır.⁷²

Nadir Nadi ise bu konu hakkındaki görüşlerini detaylı şekilde paylaşmıştır. Buna göre: Türk-İngiliz anlaşması, Balkan Antantı'na aykırı değildir. Çünkü, Balkan Antantı'nın hiçbir maddesi, antant devletlerinin kendi güvenlikleri uğruna diğer

⁶⁸ İsmail Soysal, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, Cilt: 46, Sayı: 182 (Ankara: Belleten, Türk Tarih Kurumu, 1982), 391. ; “M. Köseivanof Şehrimizde Büyük Merasimle Karşılandı” Cumhuriyet, 17 Mart 1939, 1-7. ; “Misafirimiz Devlet Merkezinden Ayrıldı” Cumhuriyet, 20 Mart 1939, 1-8.

⁶⁹ Soysal, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, 391-392.

⁷⁰ Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, 302.

⁷¹ “Türk-İngiliz Anlaşması Balkan Paktına Muhalif Mi”, Cumhuriyet, 17 Mayıs 1939, 5.

⁷² Atabey, *İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu*, 302.

devletlerle anlaşmalar yapmasına engel olmaz. Diğer bir devletle bir anlaşma yapan Balkan devleti antant konseyini önceden haberdar etmeye de mecbur tutulmamıştır... Atatürk Türkiye'sinin tuttuğu yol, Balkan devletlerine zararlı bir yol değil, aksine onların özgürlük ve bağımsızlıklarını bulma bakımından çok faydalı bir girişimdir... Evet bugün belki bütün Balkan ülkeleri konuşma özgürlüğüne sahip değil ve maalesef bazı dostlarımız sağdan soldan yabancı güçlerin görünen tehditleri altındadır. Şimdilik istedikleri gibi konuşmak, fikirlerini serbestçe ifade etmek konumunda değildirler. İçlerinde ciddi bir korku havası yaşayanları var. Bunlar Türk-İngiliz anlaşmasını, yüreklerindeki sevinci açığa vurarak hep bir ağızdan alkışlamıyorlar. Ama gerçek şu ki, son gelişmelerden herkesin memnun olduğudur. Nadi, bu açıklamalarıyla hem Romanya'nın hem de diğer Balkan ülkelerinin korku ve endişelerine vurgu yapmıştır.⁷³

1.2.2.1.4. Yunanistan

Yunanistan, Arnavutluk üzerinden İtalya'nın veya kuzeyde Yugoslavya üzerinden Almanya'nın kendisine yönelik bir saldırı yapabileceği ihtimaline karşı 13 Nisan 1939 tarihli İngiliz-Fransız teminatına güvenmiştir. Bulgaristan'ın taarruzuna veyahut herhangi bir taarruza katılmasına karşı ise, Türkiye'nin 1933 yılında imzalanan Samimi Antlaşması ve 1934'teki Balkan Antantı çerçevesinde yükümlülüğü hesaba katılmıştır. Yine de Romanya gibi Yunanistan'da deklarasyona karşı pek sıcak bir tepki göstermemiştir. Yunanistan'ın da diğer Balkan ülkeleri gibi Mihver devletlerin vereceği tepkilerden korktuğu anlaşılmaktadır.⁷⁴

1.3. Yeni Bir Dünya Savaşı

Dünyayı büyük bir yıkıma uğratan Birinci Dünya Savaşı, 1918 yılının sonbaharında son bulduğunda bir daha böyle yıkıcı bir savaşın olmayacağı hesaplanmıştır. Bunun için bir takım silahsızlanma çalışmaları ve barış antlaşmaları yoluna gidilmiştir. İmzalanan antlaşmalarla oluşturulan siyasal düzen Avrupa'da bir süreliğine çatışmaların durmasını sağlasa da, çeşitli nedenlerle ve büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından olarak, Dünya, Avrupa'da daha yıkıcı olan yeni bir savaşla karşılaşmak durumunda kalmıştır.

⁷³ Nadi, "Bir Cevap", Cumhuriyet, 20 Mayıs 1939, 1-9.

⁷⁴ Macur, 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı, 107-108. ; Funda Aydemir, Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı, 191.

Versay Barış Antlaşması'yla ağır yükümlülükler altına sokulan Almanya, bu yükümlülüklerden dolayı uzun süre siyasi ve iktisadi olarak istikrarı yakalamakta sorun yaşamıştır. Tamirat bedeli ödeme gibi ağır sorumluluklar, Alman halkının tepkisine yol açmış ve bu tepki Naziler gibi aşırı düşünceleri savunan bir partinin Almanya'da halktan destek bulmasını sağlamıştır. İtalya'da da buna benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, gizli antlaşmalarla kendisine verileceği söylenen yerlerin savaş sonrası verilmemesi bu ülkede büyük bir hayal kırıklığına neden olmuş ve bunun bir sonucu olarak bu ülke saldırgan bir politika takip etmeye başlamıştır.⁷⁵

3 Ekim 1935 tarihinde İtalya'nın Habeşistan'ı (Etiyopya) işgali, Almanya'nın 7 Mart 1936'da Versay Barış Antlaşması ile askerden arındırılmış olan Ren bölgesine askerini sokması, 12 Mart 1939'da Hitler'in Almanya'yı genişletme gayretlerinin başlangıcı olan Avusturya'yı ilhakı, Çekoslovakya'nın Südetler olarak bilinen bölgesini işgal etmesi ve daha sonra Çekoslovakya'nın kalan bütün bölgelerini de işgale başlaması İkinci Dünya Savaşı'na giden süreci hızlandırmıştır. İngiltere ve Fransa, Almanya'nın bu yayılmasını önlemek amacıyla 31 Mart 1939 tarihinde, Polonya'nın sınırlarını teminat altına almış ve 25 Ağustos 1939'da da İngiltere-Polonya arasında Karşılıklı Yardım Paketi imzalanmıştır.⁷⁶

Öte yandan, 23 Ağustos 1939 tarihinde Ribbentrop ve Molotov arasında imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması kuşkusuz iki dünya savaşı arasındaki dönemde imzalanan en önemli anlaşma olmuştur. Bu anlaşma, İkinci Dünya Savaşı'na uygun bir ortam hazırlamış ve Almanlarla Sovyetlerin gelecekteki amaçlarını su yüzüne çıkarmıştır.⁷⁷ Anlaşma aşağıdaki hükümleri taşımaktadır:

1. Her iki devlet birbirine karşılıklı saldırmazlık garantisi vermekle yükümlü olmuştur.
2. Anlaşmanın taraflarından birine savaş açıldığı zaman diğer taraf bu üçüncü devlete karşı herhangi bir yardımda bulunmayacaktır.

⁷⁵ Ayzin Ergüç, *1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015), 1.

⁷⁶ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 43-44.

⁷⁷ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, Çev: Zehra Savan, (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 232.

3. İki devletin ortak çıkarlarını etkileyen meselelerde bilgi alışverişinde bulunmak için danışma amacıyla birbirleriyle sürekli temas halinde olmasını hükme bağlamıştır.

4. İki yüksek bağıtçıdan hiçbiri, anlaşmanın taraflarından birine karşı olan devletler gruplaşmasına her ne suretle olursa olsun katılmayacaktır.

5. İki güç uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesini kabul etmiştir.⁷⁸

Anlaşmaya ek gizli bir protokolde ise Almanya ve Sovyetler Birliği, Polonya ve Baltık bölgesindeki devletleri paylaşarak Besarabya'nın Rus iadesini düzenlemiştir. Bu anlaşma ile Almanya Doğu cephesini güvence altına almış ve savaşa girme cesaretini kazanmıştır.⁷⁹ İşte bu anlaşma, yeni bir dünya savaşına sebep olmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Yunus Nadi, iki devlet arasında imzalan bu anlaşmayı, "*Alman-Rus Anlaşması!*" başlıklı yazısında, bağımsızlıklarını korumaya karar vermiş ve her ihtimali zaten öngörmüş milletler için görevlerini yapmaktan başka bir çare ve seçenek kalmadığına göre son tahlilde durumun çok büyük bir değişime maruz kaldığı söylenemez, olacaksa yeni bir dünya savaşı olacak ve uzun sürecek şeklinde yorumlamıştır.⁸⁰

Nadi, başka bir yazısında Avrupa'yı kana boyayacak ve kan içinde boğacak savaş mutlaka patlayacağını kesin olarak söylenemeyeceğini ancak küçük devletlerin özellikle Balkan ülkelerinin yine de olayların gelişimine göre gerekli tedbirleri almaları gerektiği üzerinde durmuştur. Nadi'ye göre, bunu bağımsız ulusal hayatlarının son bulmaması ve barışın hakim olması için yapmak zorundadırlar. Sözü Balkan Antantı'na getiren Nadi, Balkanların bütünlüğü ve Balkanlar statükosunun korunması ile alakadar Antant devletlerinin içlerinden birine yönelecek saldırıya karşı aralarında genel bir yardımlaşma yapmak için şimdiden kat-i karar vermeleri gerektiğinin de altını çizmiştir.⁸¹ Bu kararın hali hazırda ilk alınması şart olan karar olduğunu belirten Nadi, Balkan ülkeleri arasındaki birlik ve beraberliğin önemine değinmiştir.

⁷⁸ Age. 232.

⁷⁹ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası, (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, 44.

⁸⁰ Yunus Nadi, "*Alman-Rus anlaşması!*", Cumhuriyet, 23 Ağustos 1939, 1.

⁸¹ Nadi, "*Balkanlılar Ciddi Karar Günlerindedirler*", Cumhuriyet, 26 Ağustos 1939, 1-3.

Alman-Sovyet Anlaşması, Balkanlarda derin yankı uyandırmıştır. Bulgar gazetelerinde, yeni anlaşmanın Avrupa barışına yardım edeceği ve savaşın önü alınacağı şeklinde yer verilmiştir.⁸²

1.4. Savaş Karşısında Türkiye

Tarihte görülmemiş yıkım ve acıların yaşandığı, on milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, insanlık tarihinin en kanlı ve acımasız savaşı olan İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın Polonya'ya 1 Eylül 1939 tarihinde saldırıya geçmesiyle ve Polonya'nın da bu saldırıya karşılık vermesiyle resmen başlamıştır.

Yunus Nadi Avrupa'da patlak veren savaş karşısında, hükümetimizin bugünlerde Akdenizin güvenliği ile Balkanlar'ın vaziyetini dikkatli bir şekilde göz önünde bulunduracaklarını ve başlayan savaşla yakından veya uzaktan bütün devletlerle birlikte ülkemizin de büyük bir soğukkanlılık içinde hayati çıkarları itibariyle gerekli bütün önlemleri alıp temkinli bir şekilde hareket edeceğini açıklamıştır.⁸³

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın acı tecrübelerinden kaynaklanan tedbirli politikasıyla bu savaş karşısında tam bir tarafsızlık politikası izlemiştir. Özellikle, coğrafi konumunun öneminden ve jeopolitik bir değere sahip olmasından dolayı, Balkanlar bölgesinde oluşacak büyük güç dengelerinin kendi aleyhine olmaması için bütün imkanlarını sarf etmiştir.⁸⁴ Fakat, Türkiye'nin jeopolitik konumu, onu hem bir Balkan hem de Akdeniz ülkesi olarak dünyanın tartışmalı ve sorunlu alanlarının içinde bulmasına neden olmuştur.⁸⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın tecrübelerinden kaynaklı tedbirli politikasıyla bu savaş karşısında Türkiye'nin yürütmüş olduğu politikaya dikkat çeken Falih Rıfkı Atay, Türkiye'nin savaş dışı kalması bir irade gücü, etkin bir politika eseridir. Türkiye, yükümlülüklerine, sözlerine ve tam bağımsızlık davasına sadık kalmakla beraber siyasi ve askeri durumun sürekli değişken şartları ile, kendi çıkar şartlarını ayarlamak ve anlaşmak öngörüsünü gösterdiğini ifade etmiş, tasarruf ettiğimiz kanın, Birinci Dünya Savaşı'nda harcamış olduğumuz kandan daha fazla olduğu üzerinde durmuştur. Vatani

⁸² “Alman-Sovyet Paktı: Balkanlardaki Akisler”, Cumhuriyet, 23 Ağustos 1939, 1.

⁸³ Nadi, “Avrupa Harbi Patlak Verdi”, Cumhuriyet, 2 Eylül 1939, 1-7.

⁸⁴ Burhan Bilgili, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri* (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005), 73.

⁸⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018), 144.

bir defa verdikten sonra geri almanın pahasını bilen bir nesil olduğumuzun altını çizmiştir.⁸⁶

Savaş sırasında Türk dış politikasını yönlendiren dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'yi savaşa dahil etmemek ve ülkesini bu savaşın yıkıntılardan korumak için savaşın dışında kalma kararlılığını göstererek hareket etmiş ve Atatürk Dönemi Türk dış politikasının temel prensiplerinden olan, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının ihlal edilmemesi ilkesine bağlı kalarak Atatürk'ün statükocu politikasını devam ettirmiştir. Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu bu kanlı savaşta ve dört yanı ateşle çevrilen Türkiye, bu savaşta herhangi bir davada bulunmamıştır. Türkiye'nin korkusu, milli hakimiyetine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden bu felaketi en az zararla atlatabilmek olmuştur.⁸⁷

Savaş süresince, savaşın her iki tarafı, Türkiye'yi savaşa dahil etmek için çaba sarf etmiş ve çeşitli zamanlarda baskıda bulunmuştur. Tüm bu baskılara rağmen, her iki taraf da istediği sonucu alamamış ve Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın acı tecrübelerinden kaynaklanan tedbirli politikasıyla, Balkanlar'daki gelişmelerde savaşın genel tutumunu yansıtacak şekilde savaş dışı kalma yönünde bir politika izlemiştir. Bununla birlikte Türkiye, savaşın başından itibaren güvenliğini temin etmek için her iki tarafın devletleri ile farklı siyasi ilişkilerde bulunmuştur.

İsmet İnönü ve ekibi, Türk dış politikasını İkinci Dünya Savaşı yıllarında yönlendirirken bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak her daim temkinli hareket etmeye özen göstermiştir. İnönü, savaş boyunca Türkiye'nin dış politik kararlarını verirken gösterdiği temkinli davranışıyla, Türkiye'yi büyük bir felakete sürüklemekten kurtardığına inanmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin bu savaşta tarafsız bir politika takip etmesini yeğlemiş ve ülkenin savaşa etkili olarak katılıp katılmama konusunda kararını şahsen kendisi gizli tutmuştur.⁸⁸

Dönemin Ticaret Bakanı Behçet Uz, dünya savaşının yıkıcı, kanlı ve dehşetli olayları karşısında Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisini bu faciaların dışında tutmasının aslında bir tesadüf eseri olmadığı, aziz Milli Şef'imizin ilerde ne olacağını sezmesiyle

⁸⁶ Falih Rıfkı Atay, "Harbe Nasıl Girmedik?", Cumhuriyet, 24 Ağustos 1943, 1-3.

⁸⁷ Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, 144.

⁸⁸ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası, (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, 37.

tedbirli yönetiminin bizi bu nimete ulaştırdığını belirterek İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı sırasında takip ettiği politikasına vurgu yapmıştır.⁸⁹

Türkiye'nin 1939-1945 yılları arasındaki dış politikası, büyük olmayan bir devletin diplomatik girişimleri sayesinde en tehlikeli anlarda bile büyük devletlere istediğini yaptırabilen benzersiz bir örneği olmuştur.⁹⁰

1.5. Balkan Antantı'nı Canlandırma Çabaları

Balkan ülkelerinin sınırlarını güvence altına almak ve bölgedeki emperyalist devletlere karşı önlem almak için, 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. 24 Ocak 1937 tarihinde Yugoslavya'nın Bulgaristan ile bir Dostluk Antlaşması imzalaması Balkan Antantı'nın gücünü zayıflatmış, daha sonraki yıllarda üye devletlerin değişik siyasi yapılara girmesi ve Balkan ülkeleri arasında farklı görüş ayrılıklarının çıkması antantın yıkılmasına neden olmuştur.⁹¹

Almanya ve Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı yıldırım harekatiyle işgalini ve iki totaliter devlet arasında bu ülkenin paylaşılmasını⁹² büyük bir endişe ile takip eden Türkiye, kendisine Balkan Yarımadasından gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek maksadıyla Balkan Antantı'nı canlandırma çabalarına girmiştir. Türkiye'nin bunu yapmaktaki amacı, Almanya'ya karşı Balkanlarda kuvvetli bir birlik kurma, barışı temin etme ve batısında bir güvenlik alanı meydana getirme isteği olmuştur. Belgrad'ta, 2-4 Şubat 1940 tarihleri arasında gerçekleşecek olan Balkan Antantı'nın yıllık Bakanlar Konseyi toplantısı bu yolda atılacak uygun bir adım teşkil etmiştir.⁹³

⁸⁹ Behçet Uz, “Behçet Uzun nutku”, Cumhuriyet, 15 Aralık 1942, 1-3.

⁹⁰ Selim Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 1.

⁹¹ Ali Rıza Özduman, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri* (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 2008), 22.

⁹² 1 Eylül 1939 tarihinde Alman kuvvetleri Polonya'yı işgal etti. İngiliz ve Fransız hükümetleri, 31 Mart 1939 tarihinde Polonya'ya teminat vermişti. Bunun için 3 Eylül'de İngiltere Fransa ile birlikte Almanya'ya savaş açtı. İngiliz kuvvetleri, 11 Eylül 1939'da Polonya'ya yardım için Fransa'ya vardysa da Rusların 17 Eylül 1939'da Doğu sınırından Polonya'ya girip Alman askerleri ile buluşması Polonya'yı çaresiz ve savunmasız bir durumda bıraktı. Polonya 27 Eylül 1939 tarihinde Almanlara teslim oldu. Bir gün sonra, yani 28 Eylül'de Moskova'da Almanya ile Sovyetler arasında Polonya'yı paylaşan antlaşma imzalandı. Böylece, Polonya haritadan silindi. Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 40-41.

⁹³ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)* (Ankara, İmge Kitabevi, 2016), 159.

Toplantıya katılacak olan Şükrü Saracoğlu, İstanbul'dan hareket etmeden önce yaptığı konuşmasında, Balkan Antantı'nın barış zamanında olduğu kadar savaş tehlikesinin olduğu zamanda da büyük faydalar sağladığını ve gerçekleştirecek olan toplantıdan biraz daha kuvvet alınarak çıkılacağını belirterek, tarafsız bir politika takip etmenin veya savaş dışı olmanın mütevekkilane akıbet beklemek demek olmadığını ve bu nedenle savaş alevlerinin her tarafa sıçramadan gerekli bütün önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁴ Saracoğlu, 1 Şubat 1940 tarihinde Belgrad'a gitmeden önce, Sofya'dan geçerken Bulgar Başvekili B. Köseivanof'u ziyaret etmiştir. 40 dakikalık süren sıcak ve samimi bir görüşme sonrası Köseivanof, "*Hedefin sulhun tarsini olan bütün teşebbüsleri memnuniyetle karşılırsınız*"⁹⁵ sözleriyle, barışın temin edilmesi gerektiği konusuna dikkat çekerek bu yolda alınacak önlemlerin önemini vurgulamıştır.

Konsey toplanırken Almanya Avrupa'da, Sovyetler Birliği de Finlandiya'da⁹⁶ savaşıyor, Balkanların kaderi gitgide belirginleştirmeye başlamıştır.⁹⁷ Konseyin ilk toplantı günü samimi bir hava içinde geçmiştir. Konseyde birliğin her zamankinden daha güçlü bulunduğu görülmüş ve Balkan Antantı'nın yedi sene daha uzatılmasına karar verilmiştir. Bulgaristan'ın vaziyeti hakkında da Şükrü Saracoğlu, Bulgar Başvekiliyle yaptığı görüşme neticesinde Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na dahil olmamakla beraber Balkan yarımadasında barışın korunmasına, Balkan Antantı'nı imzalayan devletler kadar çalışma isteğinde olduğu kanaatine vardığını belirtmiştir.⁹⁸

Konferansın devamında Saracoğlu, Balkan devletlerinin sınırlarını ortak tehlike karşısında ortak karar alma ve tutum sergileme gerekliliğine ikna etmeye çalışarak dört üye devletin Genel Kurmay Başkanlarınca bir ortak savunma planının hazırlanması

⁹⁴ Mehmet Temel, *II. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Türk Dış Politikası* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991), 15-16.

⁹⁵ "Şükrü Saracoğlu Bulgarlara Çok Mühim Beyannatta Bulundu", Cumhuriyet, 2 Şubat 1940, 1.

⁹⁶ Polonya'nın Almanya ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılmasını takiben, Sovyetler Birliği, Almanya ile 23 Ağustos'ta imzalanan antlaşmayla kendisine verilmiş olan Baltık ülkelerine sahip olmak için harekete geçti. 27 Eylül'de Estonya'dan, 5 Ekim'de Letonya'dan ve 10 Ekim'de de Litvanya'dan deniz ve hava üslerini vermesini istedi. Kısa bir süre içinde Karşılıklı Yardım Antlaşmaları ile bu hakları bu ülkelerden sağladı. Sovyetler Birliği, Baltık ülkelerini ele geçirdikten sonra bu sefer yönünü Finlandiya'ya çevirdi. 12 Ekim-14 Kasım tarihleri arasında iki devlet arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda Finliler Sovyetlerin isteklerini reddetti. Bunun üzerine Sovyetler 30 Kasım 1939'da Kış Savaşı olarak da bilinen Sovyet-Fin Savaşı'nı başlattı. Dışardan herhangi bir yardım gelmemesine rağmen, 104 gün süren savaşta Finliler zor koşullar altında tek başına cesurca ülkesini savundu ve Sovyetlere karşı iyi direndiler. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 326-327.

⁹⁷ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, 159.

⁹⁸ "Balkan Antantı 7 Sene Temdid Edildi: Konseyin İlk Kararları", Cumhuriyet, 3 Şubat 1940, 1-3.

teklifinde bulunmuştur. Fakat, antant üyelerinin isteksiz tavırları bu yolda bir karara bağlanmasına engel olmuştur. Balkan devletlerinin böyle bir tavır takınmalarında bazı etkenler neden olmuştur. Bu ülkeler, hem Almanya'dan korkmuş hem de onu tahrik edecek her türlü hareketten kaçınmıştır. Hatta Türkiye'nin birlik yolundaki çabaları, Türkiye'nin Balkan devletlerini İngiltere ve Fransa'nın yanına almak maksadıyla yaptığı kışkırtıcı bir hareket olarak görülmüş ve kuşkularında daha da ileri giderek Türk tehlikesine karşı Bulgaristan'ı da içine dahil eden yeni bir Balkan Antantı'nın kurulmasını bile düşünmüştür. Bu hava içinde konsey toplantısından bir sonuç alınamamış ve Türkiye, Almanya'ya karşı Balkanlarda bir güvenlik alanı oluşturma çabalarında yalnız kalmıştır.⁹⁹ Aynı girişim, Balkanlar bölgesinde durumun kötüye gittiğini gören İngiltere tarafından da ileride denenmiştir. Yugoslavya gözetiminde yapılan teşebbüslerde, Yugoslav hükümeti Almanya'dan duyduğu endişe nedeniyle İngiltere'nin tasarladığı Balkan Blokuna katılmayı reddetmiştir.¹⁰⁰

Balkan Antantı'nın yedi sene daha uzatılması ve gelecek toplantının Yunanistan'da yapılması kararının ardından, haziran sonlarına doğru Romanya'nın parçalanması ve ekim sonlarında da İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmesiyle bütün bu hususların ve toplantıların gerçekleşmesine imkan kalmamıştır. 17 Nisan 1941'de Yugoslavya'nın Alman saldırısına direnmeyip teslim olmasıyla, Balkan Antantı'nın işgale uğramayan tek ülkesi olarak Türkiye kalmıştır. Böylece, Balkan Antantı bu hususlar doğrultusunda tarihe karışmıştır.¹⁰¹

1.6. Romanya'nın Parçalanması

Alman kuvvetleri, batıdayken¹⁰² ve Sovyetler Birliği Finlandiya, Polonya ve Baltık'ın sorunları ile uğraşırken Balkan yarımadası bir müddet soluk almıştır. 1940 yılının yazında Batı Cephesi sakinken Balkanlar hem Mihver güçlerinin hem de Sovyet yönetiminin ilgi alanı haline gelmiştir. Balkan ülkelerinde bu şartlar altında, kazanan

⁹⁹ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, 159.

¹⁰⁰ Özdoğan, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri*, 23.

¹⁰¹ Muharrem Turp, *Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1923-1950)* (Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2013), 40.

¹⁰² Alman kuvvetleri, 9 Nisan 1940 sabahından itibaren, Danimarka ve Norveç'i karadan ve denizden saldırıya başlamıştı. Danimarka saldırı günü teslim oldu. Almanlar daha sonra, Norveç'in bazı limanlarını işgal edip, bazı fiyortlarına da denizaltılarını yerleştirdi. Almanya, Norveç'e tamamen egemenliğine alabilmek için tam 1 ay çabalamıştı. Norveç 9 Haziran'da teslim oldu. Danimarka ve Norveç'in Alman işgaline uğraması üzerine, o zamana kadar Almanya'nın batıdaki hareketine önemsememiş olan İngiltere Başbakanı Chamberlain istifa etmiş ve yerine Sir Winston Churchill Başbakan olmuştu. Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)* (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 128-129.

büyük güçlerin karşısında kendi çıkarlarını nasıl en iyi şekilde savunacaklarına karar vermek zorunluluğu doğmuştur.¹⁰³

Savaş henüz Balkan yarımadasına sıçramamışken Romanya, Besarabya sorunu dolayısıyla bir taraftan Rusya'nın, petrol konusu dolayısıyla bir taraftan Almanya'nın, Dobruca sorunu dolayısıyla da diğer taraftan Bulgaristan'ın sürekli hırs ve açgözlülüğünü üzerine çekmiştir.¹⁰⁴ Romanya Dış İşleri Bakanı Grigore Gafencu, Aralık 1938 ile Mayıs 1940 tarihlerinde rakip taraflar arasında bir denge siyaseti izlemeye çalışmıştır. Romanya, İngiltere ve Fransa'nın verdiği garantiyi kabul etmiştir. Fakat, Almanya ile de yakın ticari ilişkilere devam etmiş ve 1939 Mart ayında bu ülkeyle beş yıllık bir ticaret antlaşması imzalamıştır. Sovyetler Birliği ile ilişkileri çok iyi olmayan Romanya için Nazi-Sovyet Paktı kötü bir sürpriz olmuştur. Romanya'nın çok iyi ilişkiler içinde olduğu Polonya'nın yenik olması ise daha da kötü bir durum teşkil etmiştir. Sovyetler Birliği'nin, Polonya topraklarını işgali ve ele geçirmesi, Romanya'nın Sovyetler'in isteklerinden duyduğu kaygıyı güçlendirmiştir. İngiltere'den edinilen bilgiler sonucunda, İngiltere'nin sadece olağandışı koşullarda Romanya topraklarını Almanya'nın değil, Sovyetler'in tehdidi halinde verdiği garantiye uyacağı anlaşılmıştır.¹⁰⁵

Fransa'nın Almanlar karşısında kısa bir sürede teslim olması¹⁰⁶ ve İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması¹⁰⁷ hem Sovyetler Birliği'nde büyük bir kaygıya neden olmuş hem de Romanya'nın durumunu daha da riskli bir hale getirmiştir. Avrupa haritasında büyük değişikliklerin olacağı ve Romanya'nın topraklarına göz koyan

¹⁰³ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 236.

¹⁰⁴ Ebüzziya Zade Velid, "Romanya, Alman Nüfuzu Altına mı Giriyor?", Tasviri Efkâr, 21 Haziran 1940, 1-5.

¹⁰⁵ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 236-237.

¹⁰⁶ Almanlar Danimarka ve Norveç işgalinden sonra, 10 Mayıs 1940 tarihinde Hollanda, Belçika ve Fransa'ya saldırdı. Hollanda, Alman güçleri karşısında sadece dört gün dayanıp 15 Mayıs'ta teslim oldu. Belçika, yardıma gelen İngiliz güçleriyle birlikte bir süre daha direnip 27 Mayıs'ta teslim oldu. Fransa ise, Almanya'yla 22 Haziran'da ülkenin kuzey yarısını ve tüm Atlantik kıyılarını işgal ettiği bir ateşkes imzaladı. Güney Fransa'da, Vichy kentinde Birinci Dünya Savaşı kahramanlarından Mareşal Philippe Pétain'in başkanlığında Nazi taraflı kukla bir hükümet kuruldu. Pétain Almanlarla temasa geçip 22 Haziran'da mütareke imzaladı. Almanlar, Fransızlardan Birinci Dünya Savaşı'nın rövanşını almak için, Fransızlara teslim belgelerini 1918'de Almanya'nın teslim anlaşmasını imzaladığı Compiègne ormanında ve aynı teren vagonunda imzalattı. Mustafa Aydın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: (1919-1980), 1939-1945: Savaş Kaosunda Türkiye, Görelî Özerklik – 2*, Ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015) 385-476

¹⁰⁷ Aşağı yukarı Almanya'nın zaferi kazanacağına inanan İtalya, Fransa'ya 10 Haziran 1940'ta savaş ilan ederek İkinci Dünya Savaşı'na dahil olmuştu. Özgür Yıldız, *II. Dünya Savaşına Genel Bir Bakış*, Cilt: 6, Sayı: 12 (İstanbul: Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2019) 66.

komşuların olduğu belli olmuştur. Sovyetler, Almanya'nın üst üste Batı Avrupa'da böyle zaferler kazanacağını hiç ümit etmemiştir. Bu yüzden, 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Anlaşmasındaki iş birliği sona ermeden harekete geçmiştir.¹⁰⁸ Dönemin Dış İşleri Bakanı Vyacheslav Molotov, Sovyetler Birliği adına 13 Mayıs 1940 tarihinde İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya büyük elçilerine birer nota vererek, Balkanlardaki hadiselerle sıkı ilişkisi olduğunu kaydetmiş ve Balkanlardaki statükonun değişmesine hiçbir şekilde onaylamayacağını bildirmiştir.¹⁰⁹ Sovyetler Birliği daha sonra, 1939 sonbaharında Estonya, Letonya ve Litvanya'dan karşılıklı yardım paktlarıyla kendisine bağladığı bu Baltık ülkelerine 1940 Haziran ayı ortasında girmeye başlamıştır. Halk oylaması ile bu ülkelerde kukla rejimler kurulmuş ve Sovyetler, 1940 Ağustos'unda bu ülkeleri kendi topraklarına katmıştır.¹¹⁰

Sovyetler Birliği, Baltık devletlerinden sonra bu sefer yönünü Balkanlara çevirmiştir. Molotov, 25 Haziran 1940 tarihinde Alman hükümetine gizli anlaşmaya uygun olarak Besarabya'yı işgal etme istediğini bildirdikten¹¹¹ iki gün sonra 27 Haziran 1940 tarihinde saat 22.00'da Romanya'nın Bükreş elçisi Davidescu'ya 24 saat içerisinde son bulan bir ultimatom vermiştir. Sovyetler, Romanya'dan Besarabya'nın tamamını, Bukovina'nın kuzey kısmının tamamı ile iadesini ve Karadeniz ile tuna limanlarının Sovyetler tarafından deniz üslerine tesisine müsaade edilmesini talep etmiştir. Romanya bu meselenin müzakere yolu ile halledilmesini istediye de Besarabya ve Bukovina'yı Sovyetler Birliği'ne terk etmek mecburiyetinde kalmıştır.¹¹² Sovyetler Birliği, buraları ülkesine katmakla Almanya ile yaptığı gizli protokole göre uygun hareket etmiştir. Fakat, Sovyetler Birliği'nin Almanlar için büyük önem arz eden Balkanlar bölgesine el atması Almanya'yı tedirgin etmiştir. Ayrıca, Almanya sürekli savaşıırken, Sovyetler Birliği silah kullanmadan sınırlarını büyütmüş ve savaşımadığı için de güçlenmiştir. Bu yüzden, Hitler'e göre Sovyetler Birliği'nin niyeti anlaşılmalı ve vakit kaybetmeden bu devlet ile hesaplaşmalıydı.¹¹³

¹⁰⁸ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 337.

¹⁰⁹ "Rusyanın Notası", *Yeni Sabah*, 13 Mayıs 1940, 1.

¹¹⁰ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası, (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, 67.

¹¹¹ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, (İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995), 459.

¹¹² "Rusya'nın Rumanya'ya Ültimatomu", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1940, 1-4.

¹¹³ Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 140.

Akşam Gazetesi yazarı Necmettin Sadak, “*Balkanlar Sulhu*” başlıklı yazısında, Sovyetler Birliği’nin Romanya’dan bu yerleri geri alırken hiçbir yerde hayret uyandırmadığına dikkat çekerek, geçmiş senelerde Sovyetler Birliği ile Romanya arasında iyi ilişki kurmaya çalışan Türkiye, dostluğa engel olan bu pürüzlü meselenin çözümü için Romanya’yı ikna etmeye çalıştığı, Sovyetler Birliği’nin, bir gün bu toprakları muhakkak geri isteyeceklerinden bizzat Romanyalılar bile çok az şüphe ettikleri ve olayın bütün acılığına rağmen komşumuzda dahi çok büyük şok etkisi uyandırmamış olduğunu belirtmiştir. Sadak, yine aynı yazısında olayın her tarafta uyandırdığı ilgi, doğal hallerine varmış olan bizzat Besarabya meselesinden çok, Balkanlarda barışı bozabilecek diğer meselelerin buna takiben ortaya çıkıp çıkmayacağından ileri geldiğini ifade etmiştir. Sovyetler Besarabya’ya karşı başkalarının da isteklerini görmezden gelme kararında mıdır? Almanya ve İtalya’nın Besarabya ilhakına ses çıkarmamaları, sadece Sovyetleri bu olayda haklı bulduklarından mı ileri geliyor? yoksa bu olayı bir başlangıç sayarak memnun mu oldular? diyerek meselenin ehemmiyetine vurgu yapmıştır.¹¹⁴ Tasvîr-i Efkâr Gazetesi köşe yazarı Ebüzziya Zade Velid ise, Birinci Dünya Savaşı öncesi Sovyetler Birliği’nin kendilerine ait olan ve Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versay Antlaşması ile anlamsız bir biçimde ellerinden alınan yerleri şimdi eline fırsat geçince geri almanın doğru bir karar olduğunu belirterek, Sovyetler Birliği’nin Besarabya ve Bukovina girişimlerini haklı bulmuştur.¹¹⁵

Sovyetler Birliği’nin bu girişimi, komşu ülke Macaristan’ın Transilvanya (Erdel), Bulgaristan’ın da Dobruca toprakları üzerindeki heveslerini artırmıştır. Macaristan, Mihver safında savaşa girmemiş olmasına rağmen son derece revizyonist bir siyaset takip etmiş ve Çekoslovakya’nın paylaşılmasına katılmıştır. Şimdi ise, Transilvanya’yı göz koymuştur. Almanya, hem Romanya’nın hem de Macaristan’ın iş birliğini elde tutmak ve bölgedeki karışıklığı önlemek istediğinden her iki tarafın müzakerede bulunmasını talep etmiştir. İki ülke arasında görüş birliği sağlanamadığı için Almanya, Ağustos ayında Viyana’da Alman, İtalyan, Rumen ve Macar dışişleri bakanlarının katıldığı bir konferans düzenlemiştir. 30 Ağustos 1940 tarihinde imzalanan Viyana Anlaşması’na göre Macaristan, Romanya’dan talep ettiği Transilvanya’nın üçte ikisini almıştır. Bulgaristan ise, 7 Eylül 1940’ta Craivo Anlaşması ile Dobruca’yı

¹¹⁴ Necmettin Sadak, “*Balkanlar Sulhu*” Akşam, 30 Haziran 1940, 1-4.

¹¹⁵ Velid, “*Besarabya Meselesi*”, Tasvîr-i Efkâr, 28 Haziran 1940, 1-3.

Romanya'dan almıştır.¹¹⁶ Zorla da olsa, Romanya'nın bu isteklere boğun eğmesi nedeniyle, Balkan Antantı için herhangi bir yükümlülük ortaya çıkmamıştır.¹¹⁷

Balkan yarımadasında herhangi bir sorun gözükme de Almanlara göre Romanya tehlikeye girmiştir. Çünkü Rusya'nın bir olup bitti şeklinde Besarabya ve Bukoniva'yı ilhak etmesi hiç de hayra alamet olmamıştır. Romanya'nın Ploesti petroleri, bu sıralarda Almanya'nın en çok ihtiyaç duyduğu madde kaynağı olmuştur. *"Romanya petroleri olmadıkça" diyor Hitler "Almanya savaşa devam edemez, petrol kuyularını Rusya'nın tasallutundan korumalıyız"*. Beklemeye hiç tahammülü olmayan Hitler hemen harekete geçmiştir. İlk iş, Romanya kralı II. Carol'u tahtından vazgeçirerek ülkesinden terk etmeye mecbur edip yerine 19 yaşındaki oğlu Mihai yeniden tahta geçirmek olmuş ve hükümetin başına da, Romanya siyasetinde Alman yanlısı olarak başrol oynayacak ve savaşın sonuna dek kalacak, son derece milliyetçi ve muhafazakar lider General Ion Antonescu geçmiştir. 7 Ekim 1940 tarihinde, Alman birlikleri Romanya'ya girmeye başlamıştır.¹¹⁸ Resmi olarak, Almanya'nın petrol ve buğday kaynağını korumak amacıyla olduğunu belirten bu birlik, gerçekte Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'daki hareketini durdurmayı amaçlamıştır.¹¹⁹

1.7. İtalya'nın Yunanistan'ı İşgali

Yunanistan, coğrafi konum itibariyle Akdeniz'in şark havzasının anahtarıdır.¹²⁰ Saldırgan bir dış politika takip eden İtalya, stratejik yerlere hakim olabilmek ve sınırlarını genişletme düşüncesiyle, Süveyş Kanalı'na el koymak için Doğu Akdeniz'i, Yunanistan ve Girit'i almayı hedef almıştır.¹²¹ Arnavutluk işgali sonrası Yunanistan ile komşu olan Mussolini, 11-12 Ağustos 1940'ta Yunanistan'a saldırmaya aniden karar vermiş ve 15 Ağustos 1940'ta Tinos Adası limanında demirli bulunan hafif hücum botu Elli'yi torpillemiştir.¹²² Ayrıca, Balkanlarda Almanya'nın hızla ilerleyişi ve Güneydoğu Avrupa'da Alman nüfuzunun yayılmaya başlaması, İtalya için tehlike yaratmıştır.

¹¹⁶ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 237-238.

¹¹⁷ Soysal, *1934 ve 1954 Balkan Paktları, Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, 95.

¹¹⁸ İbrahim Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I.Cilt* (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1999), 142.

¹¹⁹ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, 461.

¹²⁰ Togay, *"Arnavudlar ve Çekler"*, Cumhuriyet, 11 Nisan 1939, 2.

¹²¹ Pınar Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş* (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013), 23-24.

¹²² Çağla Derya Tağmat, *Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)*, Cilt: 12, Sayı: 46 (Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2010), 461.

Mussolini, hem prestijini artırmak hem Almanya'nın elde ettiği başarıların bir örneğini vermek hem de Almanlardan önce Balkanlara inmek için de Yunanistan'a saldırı kararı vermiştir.¹²³

Balkanlarda bu gelişmeler yaşanırken, Akdeniz'de ise bu sırada sıcak gelişmeler yaşanmaya başlamış, 13 Eylül 1940 tarihinde İngiltere, İtalya'nın Mısır'a saldırısıyla karşı harekete geçmiş ve Avrupa'da hedeflerine ulaşan Almanya'nın da savaşa girmesiyle savaş Akdeniz'e sıçramıştır.¹²⁴ Yeni bir dünya savaşının başladığının netleşmesi üzerine 27 Eylül 1940'ta Almanya, İtalya ve Japonya arasında Üçlü Pakt imzalanmıştır. Bu Pakt ile Almanya ile İtalya'ya Avrupa'da, Japonya'ya da Doğu Asya'da yeni düzen kurulması görevi verilmiştir.¹²⁵

Bu gelişmeler üzerine İtalya, 28 Ekim 1940 tarihinde gece saat 03:00'da müttefiki Almanya'ya haber bile vermeden, İtalya'nın Atina Büyükelçisi Kont Grazzi vasıtasıyla General Metaksas'a üç saat içinde kabul etmesini bildiren bir ültimatoma vermiştir.¹²⁶ Bu ültimatoda, Yunanistan kara sularının, sahillerinin ve limanlarının İngiltere tarafından kullanılmasına müsaade edildiği ve Yunanistan'ın tarafsızlığına uymadığı iddia edilmiş, Mihver devletlerine karşı Yunanistan'ın bir üs olarak kullanılmasına engel olmadığı, Yunan topraklarında stratejik yerlerin İtalyan güçleri tarafından işgal edilmesi gerektiği ve dolayısıyla İtalyan güçlerinin vakit kaybetmeden harekete geçecekleri bildirilmiştir.¹²⁷ Sonuç olarak İtalya, Yunanistan'ın İngiltere'ye üs

¹²³ Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, 24.

¹²⁴ Hitler, Fransa'yı dize getirdikten sonra İngiltere ile meşgul olmaya başlamıştı. Fakat, İngiltere'nin adada yer alması, uygulanacak olan savaş taktikleri ve koşullarını etkilediği için, İngiltere'nin ancak istila yolu ile ele geçirilebileceği ve bunu başarmak için ise İngiltere'ye çıkarma yapmak gerektiği düşünülmüştür. Yine de bundan önce İngiltere'nin şiddetli bir şekilde bombalanması gerekiyordu. Almanya, İngiltere ile anlaşabileceğini belirtip ilk olarak barış teklifinde bulunmuştu. Fakat İngiltere Almanya'nın bu teklifini, İngiltere tehdit ve güç karşısında teslim olmayacağı denilerek geri çevirmiştir. Almanya'nın barış teşebbüsü neticesiz kalınca, 13 Ağustos 1940'tan itibaren İngiltere'yi bombalamaya başlamıştı. İtalya'nın 10 Haziran 1940'ta Fransa'ya karşı saldırıya geçip savaş ilan ederek İkinci Dünya Savaşı'na dahil olması, bilhassa en çok İngiltere'yi zor durumda bırakmıştı. İtalya'nın Libya'da 200.000 kişilik bir kuvveti vardı. İtalyanlar, temmuz ayında Sudan'da Kassala ve Galabat'ı ele geçirmiş, Ağustos ayında da İngiliz Somali'sini ele geçirmek için harekete geçmişti. Fakat, takviye alıp durumunu iyileştiren İngiliz güçleri bu tarihten itibaren karşı saldırıya geçmiştir. Yıldız, *II. Dünya Savaşına Genel Bir Bakış*, s.66

¹²⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 334.

¹²⁶ Ulvi Keser, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 44-45.

¹²⁷ Togay, *"İtalyan-Yunan Harbi"*, Tasviri Efkâr, 29 Ekim 1940, 3-5. ; İtalya'nın ültimatoma ileri sürdüğü sebeplerin ayrıntıları için bakınız: Ahmet Şükrü Esmer, *"İtalya-Yunan Harbi"*, Ulus, 30 Ekim 1940, 3.

vermesini üne sürerek Korfu ve Girit Adaları ile Epir ve Pire Liman'larının kendilerine bırakmasını istemiştir.

Yunanistan Başkanı Metaksas'ın ultimatoma onaylamayan cevabı üzerine İtalyan kuvvetleri, sabaha karşı saat 06.00'da Arnavutluk sınırını aşarak Yunanistan'a karşı saldırıya geçmiştir.¹²⁸ İtalya'nın bu girişimi üzerine Metaksas, bir bildiri yayımlamış, *"İtalya biz Yunanlıları hür bir millet olarak tanımayarak vatan topraklarımızdan bazı kısımları kendisine terketmekliğimizi istemiştir. Bu talebi ve bu talebin yapılış tarzını bir harb ilanı telakki ettiğim cevabını verdim. Elenler şimdi ecdadımıza ve onların bize temin ettiği hürriyete layık olduğumuzu isbat edeceğiz. Şimdi silah başına!"*¹²⁹ ifadelerini kullanmıştır. Yunan Hükümeti, bir taraftan da İngiltere'nin vadettiği yardımları istemiştir. İngiltere, Yunan kralının başvurusuna, güçlerinin yettiği ölçüde bütün gerekli yardımları yapacağını ve ortak düşmana karşı birlikte çarpışarak zaferi paylaşacağını söylemiştir. Hemen ardından da gerekli yardımları göndermeye başlamıştır.¹³⁰

İtalya, kolaylıkla üstesinden gelerek başarabileceğine inandığı Yunanistan saldırısından beklediği sonucu alamamış ve Yunan sınırlarından fazla ileriye gidememiştir. Yunan halkının ordusu, ülkesinin güçleri ile bir araya gelerek tüm dünyayı şaşkına çeviren bir direniş göstermiştir. İtalyan güçlerini önce kendi ülkesinin topraklarından çıkarıp daha sonra da İtalyan işgali altında olan Arnavutluk'a ilerlemeye başlamıştır.¹³¹ Özetle Yunanlılar, İtalyan güçlerini hem Yunan topraklarından atmış hem de Arnavutluk'a girmeyi başarmıştır. Böylece İtalyan güçleri, Adriyatik'e doğru geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹³² Yunan güçleri karşısında başarısız olup Adriyatik'e doğru geri çekilmek zorunda kalan İtalya, Mart 1941'de Yunanlılara karşı tekrar saldırıya geçecek ve başarılı olamayacaktır.¹³³

1.7.1. İşgal Karşısında Türkiye'nin Tutumu

Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'na girmesi, Yunanistan'a komşu olan Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Savaş Balkanlara, komşu Yunanistan'ı içine alarak

¹²⁸ Castellan, *Balkanların Tarihi*, 461.

¹²⁹ "Yunanistan Ültimatuma Red Cevabı Verdi", *Ulus*, 29 Ekim 1940, 3.

¹³⁰ Winston S. Churchill, *2. Dünya Savaşı Hatıraları: Tek Başımıza Mücadele 1940*, Çev. Mehmet Ali Yalkın (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2005), 325.

¹³¹ Ergüç, *1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri*, 79.

¹³² Sabri Sürgevil, Cihan Özgün, *Balkanlar – II* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2014), 85.

¹³³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 334.

sıçramış ve Türkiye bu savaşın sıcaklığını yakından hissetmiştir. 1939-1944 tarihleri arasında Almanya'nın Türkiye büyükelçisi görevinde bulunan Franz Von Papen hatıralarında, Türkiye'de işgal ilk duyulduğunda büyük şok etkisi yarattığını, derhal Balkan Antantı'nın ve diğer anlaşmaların hükümlerinin zorunluluklarının araştırılmaya başladığını ifade etmiştir.¹³⁴

Bu durumda, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan üç dostluk anlaşmasını incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda, Ankara'da 14 Eylül 1933 tarihinde imzalanan Türkiye-Yunanistan İçten Anlaşma Pakti'nda yer alan iki ülkenin, yalnızca ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına alma taahhüdünde bulunan hüküm Türkiye'yi olası bir savaş durumundan korumuştur.¹³⁵ İkinci olarak, 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da dört Balkan devleti arasında imzalanan ve Balkan devletlerinin sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına alan Balkan Antantı dikkate alınmıştır. İtalya'nın bir Balkan devleti olmamasından dolayı Balkan Antantı bir sorumluluk getirmemiştir.¹³⁶ Fakat, savaşın Akdeniz'e sıçraması, 19 Ekim 1939 tarihinde imzalan Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nın üçüncü maddesine işlerlik kazandırmıştır.¹³⁷ Bu maddeye göre, İngiltere ve Fransa'nın 13 Nisan 1939 tarihli bildirgeleriyle Yunanistan ve Romanya'ya verdiği güvenceler yürürlükte kaldığı müddetçe, İngiltere ve Fransa bu güvencelerden dolayı savaşa sürüklenirlerse Türkiye bu ülkelerle iş birliği yapmayı ve onlara elinden gelen her türlü yardım ve desteği göstermeyi taahhüt etmiştir.¹³⁸ İngiltere de olabildiğince en kısa sürede Türkiye'nin savaşa dahil olmasını istemiş fakat Almanya'nın tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye savaşa girmemiştir. Ayrıca, İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmesi, toprak istekleri nedeniyle Bulgaristan'ın da Yunanistan'ı işgal etmesi sonucu doğurabilecek bir ihtimal olmuştur.¹³⁹

Bundan dolayı Türkiye, daha saldırının olduğu ilk gün Bulgaristan'a bir nota vererek Yunanistan'a tecavüz ettiği taktirde Türkiye'nin savaş ilan edeceğini bildirmiştir. Saracoğlu, Yunan elçisine Bulgaristan saldırdığı zaman Türkiye'nin gerekli

¹³⁴ Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, 26.

¹³⁵ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 443.

¹³⁶ Age. 457.

¹³⁷ Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 125.

¹³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No (F.No): 030.10.00.00, Kutu No (K.No): 235, Dosya No (D.No): 582, Sıra No (S.No): 16.4. ; Antlaşmanın detayları için bakınız: Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 608-610.

¹³⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 367.

tüm desteği sağlayacağını açıklamış, Türkiye'nin bu desteğinden hoşnut olan Yunan elçisi Türkiye'nin Trakya bölgesini Bulgaristan'a karşı tutmasının yeterli olduğu ve zaten bundan başka bir şeyin ondan beklenilmeyeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin bu tavrı Bulgaristan'ın Yunanistan sınırındaki askerlerini geri çekmesine neden olmuş ve Yunanistan'ın İtalya karşısında gücünün tümünü kullanma olanağı vermiştir.¹⁴⁰

Türkiye, İtalya'nın Yunanistan'a saldırı girişimde, dost ülke Yunanistan'a sadece kamuoyu desteği vermekle kalmamış, aynı zamanda farklı şekillerde ve tarihlerde gerçek yardımlarda da bulunmuştur. Bu yardımlar İtalya'nın Yunanistan işgalinin ilk günlerinden itibaren başlamıştır.¹⁴¹

Cenevre merkezli bir insani yardım kuruluşu olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (Comité International de la Croix-Rouge) 13 Kasım 1940 tarihinde, Türk Kızılay'ı vasıtasıyla Yunan Kızılhaç'ına para yardımında bulunmuştur.¹⁴² Burada Türk Kızılay'ının, başka ülkelerden gönderilen yardımlar için aracılık ederek Yunanistan'a yardımcı olduğu görülmüştür. Türk Kızılay'ı, Yunanistan'ın İtalya ile olan savaşında, bu ülkeye sadece aracılık yaparak yardımda bulunmamış bizzat kendisi de yardımlarda bulunmuştur. Özellikle, İtalya'yla olan savaşının en zorlu ve yardıma ihtiyaç duyduğu dönemlerinde bu yardım gerçekleşmiştir. Örneğin Kızılay Cemiyeti, 18 Kasım 1940 tarihinde Kızılay'ın İstanbul'da bulunan deposu aracılığı ile Yunanistan Kızılhaç'ına, bir takım eşya ve tıbbi malzemelerin gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁴³

İstanbul Yunan Konsolosluğu'na verilen 12 Kasım 1940 tarihindeki ilanda, Veliht eşi Prenses Fredriki'nin daveti olarak Yunan tebaasından, yabancı ülkelerdeki Yunanlılar, bağımsızlığımız için savaşan yavrularımız soğukta da mücadele etmiştir. Bunun için, askere fanila teşkilatını kurdum, bu girişimime destek veriniz diyerek Yunan askerleri için yardım talebinde bulunmuştur.¹⁴⁴

Tam bu sırada yine aynı günlerde Hariciye Vekâlet'ine başvuruda bulunan Yunanistan Ankara Büyükelçisi M. Rafael'in eşi Madam Rafael, Yunan askerleri için İzmir ve İstanbul'da bulunan Yunanlılar arasında bir topluluk kurma isteğinde

¹⁴⁰ Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 131.

¹⁴¹ Kadir Kasalak, Ramazan Baş, *İtalyan Saldırısında Yunanistan'a Türkiye'nin Yardımları (1940-1941)*, Sayı: 22 (Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015), 129.

¹⁴² BCA, F.No: 030.10.00.00, K.No: 256, D.No: 723, S.No: 15, 1.

¹⁴³ Kasalak, Baş, *İtalyan Saldırısında Yunanistan'a Türkiye'nin Yardımları (1940-1941)*, 130.

¹⁴⁴ BCA, F.No: 030.10.00.00, K.No: 256, D.No: 723, S.No: 17.3-4.

bulunmuş, topluluğun kurulmasına olumlu cevap verilmesini ve toplanan yardımların Yunanistan’a yapılacak sevkinde zorluk çıkarmamasını talep etmiştir. Başbakanlık, 18 Kasım 1940 tarihinde mevzuat ve kanunlarımıza uygun hareket etmek ve saygı göstermek şartı ile buna izin vermiştir.¹⁴⁵ Madam Rafael tarafından kurumu sağlanan Yunan Askerlerine Yardım Komitesi’nin Türkiye’deki Yunan halkından topladığı 15 ton şekerin Yunanistan’a gönderilmesinin kabul edilmesi, icra vekilleri heyetince 9 Aralık 1940 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁴⁶

1940 yılının sonlarına doğru, İstanbul’daki kadınlar şeker tüccarlarının da katılımları ile özel bir toplantı yaparak Yunan askerlerine Kızılay aracılığı ile şeker hediye etmeye karar vermiştir. Aynı zamanda, kadınlar da kendi aralarında topladıkları parayla şeker alarak cephede vatanlarını korumak için savaşan Yunan askerlerine gönderme kararı almıştır.¹⁴⁷ Kadınların topladıkları para ile şeker tüccarlarının kazanç sağlamadan vermeyi üstlendikleri her biri 250 gram lokum ve şekerden oluşan paketler dost Yunan askerlerine Noel ve yılbaşı hediyesi olarak hazırlanmıştır.¹⁴⁸ Hazırlık aşamasında büyük bir komitenin çalıştığı ve üzerlerinde İstanbul kadınlarının Yunan askerlerine hediyeleri yazılı 14.000 kutu şeker Kızılay’a teslim edilmiştir.¹⁴⁹

Yunan gazeteleri, Türk kadınlarının Yunan askerlerine hediyeler göndermekte olduğunu ve bundan büyük bir memnuniyet duyduklarını bahsetmiştir. Estia Gazetesi’nde bu memnuniyetleri şöyle dile getirilmiştir: *“Kadın ve erkek bütün Türklerin Yunan ordusuna karşı duydukları muhabbet tezahürlerine şahit olmaktayız. Yunanlılar hiçbir zaman nankörlük etmemişlerdir. Zamanı gelince minnettarlığımızı ispat etmesini bileceğiz.”*¹⁵⁰

1.7.2. İtalya’nın Yunanistan’ı İşgalinin Türk Basınındaki Yankıları

Türk basını açısından, İtalya’nın Yunanistan işgali ve bu işgal karşısında Yunanistan’ın direnişine bakıldığında, Türk kamuoyu, İtalyanlara karşı Yunanlılardan yana bir tutum sergilemiştir. Buna dönemin gazetelerindeki başlıklarda

¹⁴⁵ BCA, F.No: 030.10.00.00, K.No: 256, D.No: 723, S.No: 17.1-2.

¹⁴⁶ BCA, F.No: 030.18.01.02, K.No: 93, D.No: 113, S.No: 18.

¹⁴⁷ “Yunan Askerlerine Hediye Gönderiliyor”, Cumhuriyet, 4 Aralık 1940, 2.

¹⁴⁸ “Yunan Askerlerine Şeker Gönderiliyor”, Akşam, 4 Aralık 1940, 2.

¹⁴⁹ “Yunan Ordusuna Hediye Edilecek Şekerler”, Cumhuriyet, 18 Aralık 1940, 2.

¹⁵⁰ “Yunan Askerine Hediye: Yunan Gazeteleri Bundan Büyük Memnuniyetle Bahsediyorlar”, Akşam, 25 Aralık 1940, 1.

rastlanılmaktadır. Birkaç örnek olarak “Yunanlılar Arnavutlukta İlerliyorlar”¹⁵¹, “Bir İtalyan Taburu Daha Esir Edildi”¹⁵², “Yunanlıların İleri Harekatı Devam Ediyor”¹⁵³, “Elenler İtalyan Kıtalarına Hiç Nefes Aldırmıyor”¹⁵⁴, “Yunanistanın Azmi Karşısında”¹⁵⁵, “Yunanlılar Düşmanı Değil, Avrupanın Yeni Zorbalık Ruhunu Mağlup Ediyorlar”¹⁵⁶ başlıklarına yer verilebilir.

Yunan-İtalyan savaşını yakından takip eden Türk kamuoyu, İtalya’nın bu saldırısını haksız görmüş, Yunanistan’ın göstermiş olduğu direnişi ise desteklemiş ve basında bundan övgü ile bahsetmiştir.¹⁵⁷ Ahmet Şükrü Esmer, 30 Ekim 1940 tarihindeki “İtalya-Yunan Harbi” başlıklı yazısında, İtalya’nın Yunanistan’a karşı giriştiği saldırı, bu devlet tarafından uzun yıllardan beri yakından takip edilen zorbalık politikası karşısında beklendik bir olay olduğu, mücadelenin başından beri tarafsızlığını büyük bir hassasiyetle muhafaza eden Yunanistan’ın saldırı için ileri sürülen sebeplerden sorumlu tutulmaması gerektiğini söylemeye lüzum bile olmadığı şeklinde yorumlamıştır.¹⁵⁸ Falih Rıfkı Atay, Mussolini’nin komşu ülkelere verdiği güvencelere değinerek, Yunanistan’a giriştiği saldırı karşısında bunların gerçek değerlerinin anlaşıldığını belirtirken, bu konu hakkında görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:¹⁵⁹ “Kuvvetten başka bir kanun ve milletler için teslim olmaktan gayri bir hak tanımak lazımdır. Birçok müstakil devletlerin yaşamakta olduğu koskoca bir denize, ‘bizim’ demek için bin türlü sebep ve mazeret icad edenler, hür bir memleket halkına kendi hudutları içindeki ana baba toprağına ‘benim vatanım’ demeyi çok görmemeli idiler”.¹⁶⁰

30 Ekim 1940 tarihli “İtalyan-Yunan Harbi” başlıklı yazıda, İtalyan’ın Yunanistan’a er geç saldıracağını hemen hemen herkesin tahmin ettiği ve bu saldırının bütün dünyada nefret uyandırtacak derecede olduğuna dikkat çekilerek bu konu hakkında şu görüşler paylaşılmıştır: “Yirminci asrın ortalarında medeniyet bu kadar sükut edecek miydi? Nihayet M. Mussolini, bugünkü İtalyan kavminin, Roma

¹⁵¹ “Yunanlılar Arnavutlukta İlerliyorlar”, Akşam, 5 Kasım 1940, 1.

¹⁵² “Bir İtalyan Taburu Daha Esir Edildi”, Tan, 1 Ocak 1941, 1.

¹⁵³ “Yunanlıların İleri Harekatı Devam Ediyor”, Cumhuriyet, 7 Ocak 1941, 1.

¹⁵⁴ “Elenler İtalyan Kıtalarına Hiç Nefes Aldırmıyor”, Ulus, 16 Ocak 1941, 3.

¹⁵⁵ Nahid Sırrı, “Yunanistanın Azmi Karşısında”, Vatan, 9 Kasım 1940, 2.

¹⁵⁶ “Yunanlılar Düşmanı Değil, Avrupanın Yeni Zorbalık Ruhunu Mağlup Ediyorlar”, Tasviri Efkâr, 25 Kasım 1940, 1-3.

¹⁵⁷ “Yunanlılar Muvaffakiyetle Dayanıyor”, Yeni Sabah, 31 Ekim 1940, 1-3.

¹⁵⁸ Esmer, “İtalya-Yunan Harbi”, Ulus, 30 Ekim 1940, 3.

¹⁵⁹ Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, 131.

¹⁶⁰ Atay, “Yunanistan’a Tecavüz”, Ulus, 30 Ekim 1940, 1-2.

İmparatorluğunun varisi olduğunu iddia etmektedir. M. Hitler de Cermenliğin, bütün ırkların fevkinde olduğu nazariyesini çıkarmıştır. Herhalde Roma medeniyeti de, Cermen medeniyeti de bugünkü garp medeniyetinin esaslarını kuran amiller arasındadır. Bu iki medeniyet acaba el ele vererek bugünkü garp medeniyetini ve onun mahsulü olan bütün mevzuatı, bütün esasatı kökünden kazı mı karar vermişlerdir?” Siyasette ve harpte insanca ve medenice düşünülmediği, sadece gaye ve hedefin peşinde olunduğunu ifade edildiği yazıda, bu bencilce düşüncenin bile az çok hafifletilerek uygulanması gerektiği, bu saldırı ile bütün bu metotların ayak altına alındığı, gece yarısı harp ilan edilerek henüz uykuda olan birçok masum insanın yok yere parçalandığı açıklanmış ve İtalya’nın bu saldırısı şiddetle kınanmıştır.¹⁶¹

Yunus Nadi, İtalya’nın yayılmacı bir siyasete tutulmakla yanlış bir yol çizdiğini belirtmiştir. İtalya’nın yayılmacı politikasına ilk darbenin Yunanistan tarafından geldiğini belirten Nadi, Yunanistan direnişi hakkında Yunanistan’da oluşan haksız saldırı adeta ilahi denilecek güçte bir darbe ile geri atılırken, komşu ve dost Yunanistan’ın bu evrede kendi varlığını, özgürlüğünü ve bağımsızlığını başarıyla koruyarak Balkanlara ve insanlığa ödediği hizmetin büyüklüğünün asla unutulmayacağı görüşlerini paylaşmıştır.¹⁶²

Basında ilk kez Mihver devletlerinin Yunanistan hududunda başarısız olduğu, Yunanlıların, Avrupa’yı yaklaşık bir buçuk yıldır zulmeden zorbalık düşüncesini yenerek, Mihver devletlerinin durdurulabileceğini tüm dünyaya gösterdiği¹⁶³, böylelikle Mihver devletlerinin Balkanlar üzerinde uygulamak istedikleri siyaseti örselendiğini açıklamıştır. Yine İtalya’nın, Yunan saldırısında başarılı olması halinde Balkanlar coğrafyasının çoktan tamamen kana boyanmış ve Balkan haritasının yeniden yıkılmış olacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁴ Muharrem Fevzi Togay, İtalyan kuvvetlerinin, Yunan saldırısında başarısız olmasının, Balkan yarımadasında savaşın doğurduğu tehdit ve tehlikeleri önlediğini, bu gelişmenin Mihver devletlerinin siyaseti üzerinde olumsuz gelişmelere sebebiyet vereceğini belirtmiştir.¹⁶⁵

¹⁶¹ “İtalyan Yunan Harbi”, Tasviri Efkâr, 30 Ekim 1940, 1-3.

¹⁶² Nadi, “Akdenizin Emniyeti Meselesi”, Cumhuriyet, 18 Aralık 1940, 1-5.

¹⁶³ “Yunanlılar Düşmanı Değil Avrupa’nın Yeni Zorbalık Ruhunu Mağlup Ediyorlar”, Tasviri Efkâr, 25 Kasım 1940, 1-3.

¹⁶⁴ “Yunan Mukavemet ve Muvaffakiyetlerinden Çıkan Büyük Neticeler”, Tasviri Efkâr, 28 Aralık 1940, 1-5.

¹⁶⁵ Togay, “Balkan ve Harp”, Tasviri Efkâr, 7 Aralık 1940, 2.

2. İKİNCİ BÖLÜM

ALMAN İŞGALİNDEN MÜTTEFİKLER TARAFINDAN KURTARILMASINA KADAR BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE

2.1. Almanya'nın Romanya'yı Etkisi Altına Alması

Alman birlikleri, 7 Ekim 1940 tarihinden itibaren Romen ordusunu, Alman ordusu usulünde örgütlemek için kıtalar halinde Romanya'ya girmeye başlamıştır. Bu durum Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nın üçüncü maddesine işlerlik kazandırmıştır. Fakat buna rağmen İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Huggessen, 12 Ekim 1940'ta İngiltere'ye gönderdiği telgrafta Türkiye'den bu evrede herhangi bir istekte bulunmaması önerisinde bulunmuştur. Huggessen'e göre Türkiye, gerçek desteğin sağlanmasını isteyecek ve salt iyi niyet gösterilerini yetersiz bulacaktır. Bu hususta, daha fazlasına imkan ve gücü yetmeyen İngiltere, Türkiye'yi “... isteksiz bir müttefik olacağına dost bir tarafsız ülke” olarak elinin altında olmasını tercih etmiştir.¹⁶⁶

Bu sıralarda Türk basını, tedbirli hükümet çizgisini bir ölçüde takip etmekle beraber Romanya'nın Almanlar tarafından işgalini samimi bir şekilde yorumlamaktan geri kalmamıştır. Basının sıkı denetim altında olduğu dikkate alındığında bu tenkitlerin önemli ölçüde hükümetin de fikirlerini yansıttığı söylenebilir. Almanya basında çıkan bu yazılardan rahatsız olduğunu belirttiğinde, basının özgür olduğu ifade edilmiş ve böylelikle hükümet asıl görüşlerini karşı tarafa hissettirirken resmi çizgisinden çıkılmamıştır.¹⁶⁷

Necmettin Sadak, “*Almanya'nın Romanya'yı Askeri İşgal Altına Almaktan Gayesi Nedir*” ? başlıklı yazısında, Berlin veya başka yerlerden gelen haberlerin buna üç sebebiyet gösterdiğini belirterek Almanya'nın bu girişimi hakkındaki fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir: Bu sebebiyetlerin ilki, Almanya'nın Viyana Konferansı'ndan sonra Romanya sınırlarını koruma ve savunma hakkında verdiği güvencedir. Sadak'a göre, Eğer denildiği gibi bundan sebep Alman ordusu Romanya'ya giriyorsa, Romanya'nın bugünlerde bir saldırı tehlikesine uğrayacağına hükmetmek gerekir. Eğer

¹⁶⁶ Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 129.

¹⁶⁷ Age. 129.

Almanya, gerçekte bu garantiden dolayı işgal ediyorsa, bu hareket Sovyetlere karşı bir hareket olabilir. Bu da demek oluyor ki Almanya ile Sovyetler Birliği arasında genel politika gidişi yönünden, özellikle Balkanlar siyaseti itibari ile uygunluk ve güven kalmamıştır. Bu sonuç, az çok mantıklı ve mümkün olmakla beraber buna inanmadığını belirtmiştir. İleri sürülen ikinci sebep, petrol sahasının yıkımdan korumasıdır. Sadak, bu bahänenin ise tutarlı bir yeri olmadığını ifade etmiştir. Çünkü, Romen ordusu ve devleti ne kadar zayıf olursa olsun petrol kuyularını koruyabilecek güçtedir. Bu iş için üç parti Alman birliğinin Romanya’yı karargah yapmalarına lüzum olmadığını belirtmiştir. Üçüncü sebep ise, Romen ordusunun düzeltme, öğretme ve eğitimidir. Sadak, Bir ülkeye tümenlerle asker gönderilmesi o ülkenin ordusuna öğretmek ve eğitmek için değil, ancak yıkmak, işe yaramaz, yeniden kımıldanamaz hale getirmek için olabildiğini ve Almanya’nın bu hareketi Romanya’da bir hareket üssü hazırlamak için olduğunu belirterek bu girişimi desteklememiştir.¹⁶⁸

Ulus Gazetesi köşe yazarı Mümtaz Faik Fenik ise, Alman birliklerinin Romanya’ya girmesini şu şekilde değerlendirmiştir: “*Bu suretle Mihver devletleri, Avrupa’da ‘yeni nizam’ı kurabilmek için üçler paktında yazılı olan maddenin tatbikatına Romanya’dan başlamıştır.*” Fenik yine aynı yazısında, Almanlar ve İtalyanlar, Romanya’nın sınırlarını garanti etmek için bu topraklara girdiklerini fakat Romanya’yı tehdit eden ani tehlikenin ne olduğu ve hatta gelecekte de ne olabileceği mahiyeti sorulabilir. Romanya bir taraftan Sovyetler Birliği’ni, diğer taraftan Bulgaristan’ı ve bir diğer taraftan da Macaristan’ı memnun etmek için en önemli yerlerini feda ettiğine göre, Almanya’nın Romanya bakımından veya Romanya’nın da Orta Avrupa bakımından kaygısı ne olabilir? Hangi devlet Romanya’ya göz dikmiştir de Mihver devletleri Romanya’ya garanti vermiştir? sözleriyle bu durumun tehlikesine dikkat çekerek Mihver ordusunun Romanya’da niçin bulunduğu vurgu yapmıştır.¹⁶⁹

Alman Birliklerinin, Romanya topraklarına girmesiyle dikkatler Sovyetler Birliği’nin üzerine çekilmiştir. Çünkü, Sovyetler tarih boyunca sıcak denizlere inmek için Boğazlar ve Balkanlar bölgesi ile yakından ilgilenmek için büyük çaba sarf etmiştir. Dolayısıyla, Almanya’nın bu girişimi Sovyetlerin Balkan politikasına tamamen terstir. İşte bu duruma dikkat çeken basın, Sovyet gazetelerinin Almanların Romanya’ya örnek

¹⁶⁸ Sadak, “*Almanya’nın Romanya’yı Askeri İşgal Altına Almaktan Gayesi Nedir?*”, Akşam, 9 Ekim 1940, 1-2.

¹⁶⁹ Mümtaz Faik Fenik, “*Romanya’da Mihver Askerleri*”, Ulus, 8 Ekim 1940, 3.

kıtalar gönderdiğini yazarak bu işgali küçümsediğini açıklamıştır.¹⁷⁰ Almanya'nın örnek kıtaları adı altında Romanya'ya birliklerini göndermesi sonrası ticareti korumak bahanesiyle Finlandiya'ya da birliklerini göndermesi Almanya ve Sovyetler Birliği arasındaki ateşi körüklemiştir. Avrupa'da bu gelişmeler hızla yayılıp ilerlerken Hitler, Sovyetler'i Üçlü Pakt'a dahil ederek dünyanın bölünmesine onları da dahil etmek ve yeni bir iş birliği kurmak için Molotov'u Berlin'e davet etmiştir. 12-13 Kasım 1940 tarihinde bu görüşmeler yapılmış ancak dünyanın paylaşılması konusunda iki devlet arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu görüşmeler olumlu bir sonuca bağlanamamıştır. Berlin görüşmeleri Hitler'e, Sovyetler'in Balkanlar bölgesini ele geçirme niyetinde olduğunu hissettirmiştir. Hitler, bu gelişmeler üzerine hiç zaman kaybetmeden harekete geçmiş, 20 Kasım 1940'ta Macaristan'ı, 23 Kasım 1940'ta Romanya'yı ve 24 Kasım 1940'ta da Slovakya'yı zorla Üçlü Pakt'a dahil etmiştir.¹⁷¹ Böylece, 1940 yılında, özellikle Balkanlarda, Almaya ve Sovyetler Birliği'nin rekabet çatışması başlamıştır.¹⁷²

2.2. Balkanlar'da Alman Siyaseti ve Türkiye

Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırmadan önce yan ve gerilerini kontrol altına alıp güvenliğini sağlamak için Sovyetler Birliği'ni büyük hedef haline getirmiştir. Hitler yakınlarına *“İtalya'dan bir yardım beklemeyeceğimizi görüyorum. Ama İtalya'nın stratejik durumu, bu ülkenin yıkılıp savaş dışı kalmasına izin verilmeyecek kadar önemlidir”* diyor. Bu sebeple de ona göre, Bulgaristan ve Yugoslavya'yı Alman ittifakına dahil edip, İtalyan dostunun başına dert açan Yunanistan'ın 1941 baharında ortadan kaldırılması ve Balkan yarımadasındaki ateşin söndürülmesi gerekli görülmüştür. 17 Aralık 1940 tarihinde Hitler'in imzaladığı Marita harekatı (Yunanistan'a saldırının kodunu taşıyan plan) bu konu hakkındaki talimatları kapsamıştır. Hitler, gecikmeksizin hemen ertesi gün, Alman kuvvetlerine, Sovyetler'i parçalamak için 15 Mayıs 1941 tarihinde harekete geçmek üzere hazır olmaları emrini vermiştir. Bu harekat planının adı “Barbarossa Planı”ydı”. Bu sonradan bütün dünyanın öğrenip uzun yıllarca unutamayacağı, 1941 baharı sonunda başlayıp kıştan önce sonuçlandırılması umut edilen Sovyetler Birliği'ne saldırı hareketinin esaslarını içeren

¹⁷⁰ “Romanya İstilas Karşısında Rusya'nın Müşkül Vaziyeti”, Tasviri Efkâr, 12 Ekim 1940, 1-3.

¹⁷¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 336-337.

¹⁷² Tuncer, İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, 69.

plan olmuştur.¹⁷³ Almanya'nın Barbarossa Planı hareketına başlamadan önce, sağ kanadını güvenlik altına almak için yönünü Balkanlar'a çevirmesi, İngiltere'nin Türkiye üzerindeki baskılarını artırmıştır.

Saraçoğlu, bu baskılar üzerine 16 Ocak 1941 tarihinde devlet arşivine şu bilgiyi vermiştir: *“Son hafta içinde, çeşitli vesilelerle İngiliz Büyükelçisini her gün 2,3 defa gördüm. İngiliz elçisi her görüşmemizde, Türkiye'nin hemen savaşa girmesini, veya Almanların Yugoslavya veya Bulgaristan'dan geçmeleri halinde bunu savaş sebebi sayacağını şimdiden açık ve kesin bir dille ilan etmesini, aldığı talimat uyarınca istemekte devam etti. Aslında, birçok devlet başkentindeki askeri ateşe, müsteşar ve elçilerden Başbakan Churchill'e kadar her İngiliz, bizden ve temsilcilerimizden aynı şeyi ısrarla istemektedir.”*¹⁷⁴

Churchill'e göre, 1940 yılında Hollanda, Danimarka, Norveç, Belçika ve Fransa'nın başına gelen bu beklenmedik olaylar, Avrupa'daki diğer devletlerin başına da gelebilirdi. Hatta Yunanistan'ın düşmesinden sonra batı ve kuzey yönünden sarılmış bir durumda kalacak olan Türkiye, Almanya'nın baskılarına karşı Alman birliklerini İran, Filistin ve Mısır'a geçmesine izin verebilirdi. Almanların Balkanlardaki hedefine ulaştıktan sonra bu alanları Sovyetlerle bölüşebileceğini de ihtimal dahilinde görmüştür. Bu tehlike karşısında önlem almanın tek yolu Balkan ülkelerinin Almanya'ya karşı direnç gösterip ortak amaç etrafında harekete geçmeleri idi.¹⁷⁵

Churchill, bunu sağlayabilmek için 31 Ocak 1941 tarihinde İnönü'ye bir mektup yazarak Almanya'nın Bulgaristan'daki vaziyetlerini gün geçtikçe sağlamlaştırdıklarını, kısa bir süreden sonra hükümlerini Türkiye'ye de kabul ettirebileceklerini, böylece direnmeden Selanik'i ele geçirip, Yunanistan'da ve Yunan adalarında hava üslerini kuracaklarını belirterek Almanlara karşı Türkiye'nin müdafaasını kolaylaştırmak için ülkede İngiliz hava üslerinin kurulması talebinde bulunmuştur. Churchill'in düşüncesine göre, bu durumda hem Türkiye'nin savunması kolaylaşacak hem de Romanya'nın petrol bölgesine saldırma imkanı elde etmiş olacaktır. Ayrıca, İngiliz uçaklarının Bakü'de menzili içine gireceğinden, Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya dolaylı yoldan yardım etmeye kararsız kalacağını ve Almanların Yunanistan'a saldırısının önlenebileceğini

¹⁷³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, 149.

¹⁷⁴ Age. 180.

¹⁷⁵ Özdoğan, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri*, 42.

ileri sürmüştür. Churchill yine aynı mektubunda, Türkiye'ye bu amaçla çabucak on filoluk bir hava kuvveti ile yüz tane uçaksavar topu vermeyi ve ilk basamağı oluşturacak olan askeri personeli sivil olarak göndermeyi teklif etmiştir.¹⁷⁶ Türkiye, Bütün bu baskılara rağmen kendisi savaşa girmedikçe İngiliz silahlı birliklerinin Türkiye'ye girmesine müsaade etmeyeceğini açıklamıştır. İngiltere'nin gerekli yardımları yapabileceğine Türkiye zaten pek inanmamıştır.¹⁷⁷

İsmet İnönü, Churchill'in mektubu hakkındaki görüşlerini 3 Şubat 1941'de Başbakan Refik Saydam'a şöyle bildirmiştir. Churchill'in gönderdiği mesajı dikkatle inceleyip okudum. Türkiye'ye yönelmiş acil bir tehlikeyi tespit eden gerekçeleri ve buna karşı etkili çözümleri yoktur. Umumi durum konusundaki kaygıları yerindedir. Ancak buna rağmen Türkiye'yi çok kısa bir sürede savaşa sokmak suretiyle bulunan önlemler bizim için karşılıksız, gereksiz ve mecalimiz dışında bir riski kabul etmek demektir. Her halde yeni bir durum değerlendirmesi ve yeni bir tekliftir ki her taraf müzakere edilmeden ve durum yeteri derecede açılmadan göze alınamaz. Özetleyin cevabımız olumsuzdur.¹⁷⁸

Almanya'nın Balkanlarda hızla ilerlemesi, Türkiye'de de endişelerin giderek artmasına neden olmuştur. Türkiye bunun üzerine, herhangi olası bir saldırıya karşı koyabilmek için, İstanbul ve diğer bazı yakın illerde sıkıyönetim ilan edip Trakya sınırı boyunca bazı güvenlik önlemleri almıştır. Ancak Bulgaristan, alınan bu tedbirlerin kendisine karşı alınmakta olduğunu zannederek çok fazla endişeye kapılmıştır. Bulgaristan'ın bu kaygılarını ortadan kaldırmak isteyen Türkiye ile takınacağı tavır hala bilinmeyen ve bir endişe kaynağı olan Bulgaristan arasında Ankara'da 17 Şubat 1941 tarihinde bir Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır.¹⁷⁹

2.3. Türkiye-Bulgaristan Saldırmazlık Antlaşması

Ankara'da 17 Şubat 1941 tarihinde, Bulgaristan'ın Ankara Elçisi B. Kirof ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu arasında imzalanan bu antlaşma, Bulgaristan'ın isteği üzerine imzalanmıştır. Bu saldırımazlık antlaşması Bulgaristan'a güven sağlarken,

¹⁷⁶ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)* (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973), 42.

¹⁷⁷ Merve Sultan Söylemez, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerinde Almanya'nın ve İngiltere'nin Nüfuz Mücadelesi* (Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat, 2012), 40.

¹⁷⁸ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, 43.

¹⁷⁹ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, 160.

Almanya'nın Türkiye'ye saldırmasına Bulgaristan'ın önyak olması ihtimalini ortadan kaldırarak Türkiye'yi bir nebze de olsa rahatlatmıştır.¹⁸⁰ Anlaşmaya göre;

1. Türkiye ve Bulgaristan her türlü saldırıdan kaçınmayı dış politikalarının değişmez bir ögesi olarak kabul etmiştir.

2. İki hükümet, birbirlerine karşı samimi niyetler beslediğinden, iyi komşuluk ilişkilerinde, karşılıklı güven ve dostluğu korumak ve onu daha çok geliştirmek istemiştir.

3. İki hükümet, ülkelerindeki ticari ilişkilerde, iktisadi yapılarına uygun olan en çok gelişmeyi sağlayacak imkanı araştırmaya hazır olduklarını bildirmiştir.

4. İki hükümet, iki tarafın basınında çıkacak yazıların yeniden gözlemlenmesi, işbu tebliğin konusunu oluşturan dostluk ve karşılıklı itimattan esinleneceğini umut etmiştir.

İmzadan sonra Saracoğlu, izlenimlerini Anadolu ajansına şu sözlerle özetlemiştir: *“Bazı zamanlar küçük sebepler büyük işler ve iyilikler yaratmıştır. Bugün imzaladığımız mütevazî eser de Balkanlarda yeni karışıklıklara belki de mani olacaktır”*. Menemencioğlu da bildiriye: *“Yakıcı bir yangın havası arasında esen hafif ve serin bir rüzgar”* kelimeleriyle nitelendirmiştir.¹⁸¹

19 Şubat 1941 tarihli *“Balkan Sulhu”* başlıklı yazıda Saracoğlu'nun görüşüne destek verilmiş ve bu konu hakkındaki görüşler şu şekilde ifade edilmiştir: Türk-Bulgar Anlaşması, bugün Balkanlardaki barışı tam manasıyla garanti etmese de bu garantinin bir başlangıcıdır. Bu mütevazî eser, büyük bir binanın temelidir. Türkiye'yle imzaladığı anlaşma Bulgaristan'ın maneviyatını güçlendirmiştir. Bu anlaşmayla Türkiye'den emin olan Bulgaristan, belki Almanya'nın zorlamalarına karşı daha cesaretle bağımsızlığını korumak isteyecektir. Türkiye gibi Bulgaristan'da, Balkanlarda bir saldırı ve hücum ilkesi olmamayı kabul etmiş olduğu için bu durum belki Yugoslavya'nın da cesaretini ve gücünü artıracaktır. Ortak bir Alman-Bulgar saldırısı yerine, yalnız bir Alman hareketi karşısında kalmak Yunanistan için de ehemmiyetli bir kardır.¹⁸²

¹⁸⁰ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 639.

¹⁸¹ Age. 641. ; *“Yeni Türk-Bulgar Anlaşması İmzalandı: İki Hükümet, Taarruzdan İctinab Kararında Mutabık Kaldı”*, Cumhuriyet, 18 Şubat 1941, 1-5.

¹⁸² *“Balkan sulhu”*, Cumhuriyet, 19 Şubat 1941, 2.

Vakit Gazetesi yazarı Asım Us, imzalanan bu akitle mevcut anlaşmalarla girilen sorumluluklara bir zarar getirilmediğini belirterek bu bildirinin Bulgaristan'ı da kapsayacak biçimde yeni bir Balkan Antantı'na temel oluşturabileceğine vurgu yapmıştır.¹⁸³

Yunus Nadi, Bulgaristan bu anlaşmayla dünya buhranı karşısında fırsattan yararlanarak, bulanık suda balık avlamak isteyen bir devlet olmadığını tüm dünyaya göstermiştir. Nadi bu anlaşmayı, hemen hemen her tarafta fena şekiller gösteregelen dünya buhranı içinde barış ve sessizliğe değer veren çok sevindirici bir olay gibi görmenin yerinde bir tespit olduğunu açıklamıştır. Ona göre, Türk-Bulgar anlaşması, dünyayı saran bu felaketi durduracak güçte bir belge olmak iddiasında olmazsa bile, iki komşu devletin yekdiğeri ile olan ilişkilerinde dostluk esaslarını dünya tarihinin şu emsalsiz acıklı dönemde en iyi niyetlerle sağlamlaştırmasının elbette kendi çevresi dahilinde hatırı sayılır bir değer taşıyacağı takdir olunacaktır.¹⁸⁴

Necmettin Sadak, bu bildirinin önemini, iki ülke arasında zaten mevcut siyasi ilişkilere yeni bir şekil vermekten çok bu ilişkileri sağlamlaştırmak ve olayları intibak edici bir güç vermek olarak nitelendirmiştir.¹⁸⁵

Ahmet Şükrü Esmer, Şükrü Saracoğlu'nun *"Bazı zamanlar küçük sebepler büyük işler ve iyilikler yaratmıştır. Bugün imzaladığımız mütevazi eser de Balkanlarda yeni karışıklıklara belki de mani olacaktır"* sözünü yazısına aktararak, imzalanan anlaşmanın mütevazi bir eser olmanın da ötesinde anlamlar ifade ettiğini açıklamıştır.¹⁸⁶

Nadi başka bir yazısında ise, anlaşmanın Balkan ülkelerinde uyandırdığı yankıları şu şekilde değerlendirmiştir: meşru müdafaasında canla başla savaşan Yunanistan'ın anlaşmayı uygun bir biçimde kabul ettiğini daha önce yazmıştık. Anlaşma, Balkanlarda saldırı ihtimalini ortadan kaldıran bir belge olmak ve eski garantileri asla bozmamak münasebetiyle Yunanistan'ın onu daha çok iyi karşılaması doğaldır. Anlaşma Yunanistan'dan sonra Yugoslavya'da dahi hoşnutluğu mucip olmuştur. Ciddi bir yansızlık politikası takip eden Yugoslavya, anlaşmanın Balkanlarda uyuşmazlık ihtimallerini ortadan kaldırmasından elbet memnun olurdu. Muhtemelen, bu

¹⁸³ Asım Us, *"Ankara Beyannamesi Bulgaristan'ı da İçerisine Alacak Surette Yeni Balkan Antantı'na İlk Temel Taşı Atıldı"*, Vakit, 18 Şubat 1941, 1.

¹⁸⁴ Nadi, *"Bulgaristanla İmzaladığımız Yeni Anlaşma"*, Cumhuriyet, 18 Şubat 1941, 1-5.

¹⁸⁵ Sadak, *"Türkiye ve Bulgaristan Arasında İmzalanan Beyanname"*, Akşam, 18 Şubat 1941, 1.

¹⁸⁶ Esmer, *"Türk-Bulgar Beyannamesi"*, Ulus, 19 Şubat 1941, 3.

anlaşma ile ulusal çıkarların bugün en kuvvetli güvencesini ortaya çıkaran kesin barış havası özellikle Balkanlılar arasında göze çarpan bir canlılık aşaması kaydetmiştir.¹⁸⁷

Bu anlaşma dışarıda özellikle, İngiltere tarafından büyük bir yankı uyandırmıştır. Türkiye ve Bulgaristan arasında bu anlaşmanın imzalanması İngiltere basınında, Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan arasında yeni bir Balkan Antantı'nın yapılmaya çalışıldığı yolunda açıklamalar yapılmasına neden olmuştur. Diğer taraftan İngiltere, Bulgaristan'ın bu anlaşma ile artık Türkiye'den herhangi bir korkusu kalmayacağı ve giderek Almanya'yla olan ittifakını artıracığı gerekçesiyle endişeye kapılmıştır.¹⁸⁸ Nitekim olaylar o yönde gerçekleşmiş ve İngiltere endişesinde haklı çıkmıştır.

2.4. Bulgaristan'ın Mihver Devletlerine Katılması

Türkiye'nin kendisine karşı herhangi bir harekete girişemeyeceğine inanan Bulgaristan, 1 Mart 1941'de Viyana'da Üçlü Pakı imzalayarak Mihver devletleri arasına katılmıştır.¹⁸⁹ Bulgaristan, Üçlü Pakı imzaladığı sırada Alman ordusu Tuna nehrini bir çok noktadan geçerek Bulgar sınırına girmiştir.¹⁹⁰ Türkiye, Balkanlardaki bu gelişmeleri yakından izlenmiş ve Bulgaristan'ın Mihver devletleri yanında yer almasına kuşkuyla yaklaşmıştır.

Türkiye'nin Almanya'ya karşı olan kuşkularını gidermek isteyen Hitler, 1 Mart 1941'de İnönü'ye bir mektup yazmıştır. Hitler bu mektubunda, Bulgaristan'a giren Alman kuvvetlerinin Türk sınırına yaklaşmayacaklarını ve Almanya'nın Türkiye'den herhangi bir toprak talebi olmadığını belirtmiştir. Savaşın mesulü olarak da İngiltere'yi gösterip Avrupa'da İngiltere üstünlüğüne karşı savaş verip mücadele ettiklerini, toprak kazanımı ya da siyasi menfaat için harekete geçmediklerini açıklamıştır. İngilizlerin Yunan topraklarına yerleşmesi ihtimaline karşı alınmış bir tedbir olarak Bulgaristan'dan ülkede Alman kuvvetleri bulundurmak için izin istediklerini, Bulgaristan'ın da Üçlü Pakta dahil olarak bu atılıma destek verdiklerini, tehlike geçince Roman ve Bulgar

¹⁸⁷ Nadi, "Beyannameden Sonra Balkanlar", Cumhuriyet, 21 Şubat 1941, 1.

¹⁸⁸ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, 160-161.

¹⁸⁹ "Bulgaristan Dün Üçlü Pakta Girdi", Cumhuriyet, 2 Mart 1941, 1.

¹⁹⁰ "Almanlar Bulgaristan'a Girdiler mi?", Cumhuriyet, 2 Mart 1941, 1.

topraklarından geri çekileceklerini vurgulamıştır. Hitler, bu önlemlerin kesinlikle Türkiye'nin arazi bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı olmadığını belirtmiştir.¹⁹¹

İnönü, 12 Mart 1941 tarihinde Hitler'in mektubuna yazdığı cevapta, Türkiye'nin Balkan politikasının savaşı bu bölgeden uzaklaştırmak olduğunu ve Ankara'daki Alman Büyükelçisi'nin güvencesiyle Almanya'nın da aynı amacı izlediğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bölgedeki durumun değişiklik göstermesinden Türkiye'nin sorumlu olmadığını, Almanya'nın sürekli güvence verdiği gibi "Almanya, Türkiye'nin teminatının ve özgürlüğünün gereklerine karşı anlayış gösterdiği sürece" Türk-Alman kuvvetlerini karşı karşıya getirecek bir neden olmadığını belirtmiştir.¹⁹²

Almanya'nın Bulgar topraklarına girmesi Türkiye'yi daha çok kuşkulandırmıştır. Bulgaristan, Türkiye ile Saldırmazlık Anlaşması imzalamasına rağmen, Türkiye'nin bir şey yapmayacağına inanarak sınırlarını Almanya'ya açmıştır. Bulgaristan'ın bu tavrı, savaşı sınırlarımıza daha çok yaklaştırdığı ve Saldırmazlık Anlaşmasına sadık kalmadığı için, basından sert eleştiriler almıştır.

Yunus Nadi 7 Mart 1941 tarihli makalesinde, "*Bulgaristan, Balkanlar sulhuna havale olunan yeni suikasta aletlik etmeyi kabul etmiştir. Türk-Bulgar beyannamesinin Bulgaristan tarafından etrafi yatıştırıp uyutmak maksadıyla ve Balkanlar'daki yeni oyunun akıllarınca daha iyi yürüyebilmesi için oynanmış riyakar ve kurnazca bir rol olduğuna hükmetmek lazımdır. Türk efkârı umumiyesi bu ihtimali derhal göz önüne almış ve zaten beyanname Türk Hükümet'ine en ufak derecesinde dahi bağlamamıştı. Bulgaristan'ın beyannamede samimi olmadığı sabit olduğu dakikadan itibaren bu vesikanın hükümsüz bir kağıt menzilesine ineceği şüphesizdir*" diyerek Bulgaristan'ı kesin bir tavırla eleştirmiştir.¹⁹³

Ahmet Şükrü Esmer ise, Almanya'nın Balkanları İngiltere'ye karşı korumak için bu işe giriştiğine kimsenin inanmadığını, bu açıklamaların tutarlı bir tarafı olmadığını ve Balkanlara savaşı getirenler Balkan barışı hakkında öteden beri endişe duyan Mihver devletlerinin kendisi olduğunu açıklayarak daha kesin bir tavır sergilemiştir.¹⁹⁴

¹⁹¹ Nezihe Selcen Korkmazcan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Balkan Seferi Öncesinde İnönü-Hitler Mektuplaşması*, Volume: 12, Issue: 6 (Samsun: History Studies International Journal Of History, 2020), 3229.

¹⁹² Age. 3232.

¹⁹³ Nadi, "*Balkanların Büyük Karışıklığı*", Cumhuriyet, 7 Mart 1941, 1.

¹⁹⁴ Esmer, "*Mihver, İngiltere ve Balkanlar*", Ulus, 4 Mart 1941, 3.

Falih Rıfık Atay, Bulgaristan Üçlü Pakta katılarak savaşa girmemiş fakat yansızlık politikasını terk etmiş ve kaderini Mihver devletlerinin zaferine bağlamıştır. Kaderi hakkında karar vermek Bulgar halkının kendisine kalmış ve kararda isabet olup olmadığını da zaman ve olaylar gösterecektir diyerek ifade etmiştir.¹⁹⁵

Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı Ömer Rıza Doğrul, Almanya'nın bu girişiminin asıl amacı, Yunanistan karşısında yenilgi yaşayan İtalya'nın prestijini kurtararak ona destek sağlamak ve aynı zamanda savaşı Akdeniz'e yayarak İngilizleri Akdeniz'den atmak olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁶

Balkanların gittikçe Almanların işgali altına düştüğünü gören Sovyetler, Almanya'nın Balkanlardaki faaliyetlerine karşı denge sağlamak amacıyla 25 Mart 1941'de Türkiye'ye müracaat ederek 1925 tarihli Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktını teyit etmiştir. Türkiye savaşa girecek olursa, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin zor durumundan faydalanarak bu ülkeye taarruza girişeceği konusu yolunda yabancı basında çıkan haberleri kesin bir dille yalanlamış ve Sovyetler Birliği'nin tam tarafsızlığına güvenebileceklerini bildirmiştir.¹⁹⁷ Bu Saldırmazlık Paktı ile Türkiye, iki taraf arasında kalma endişesinden kurtularak bir nebze de olsa rahat nefes almıştır. Türk basını bu tebliği olumlu karşılayarak Balkanlarda tezahür eden savaş tehlikesine karşı doğuda barış ateşinin yanmasına neden olan bir gelişme olarak yorumlamıştır.

2.5. Almanya'nın Balkanlar'a Girişi ve Yugoslavya'nın İşgali

1941 yılının başından beri Almanya Yugoslavya'ya Mihver devletlerine katılması için baskıda bulunmaya başlamıştır. Bunun karşılığında ise Selanik limanı ve Sırpaların istedikleri Vardar yolu Yugoslavya'ya bırakılması kararlaştırılmıştır. Yugoslavya devlet başbakanı, Almanya'yla iş birliği yapılarak Mihver devletlerine katılmasını devlet şefine önermiş ve 31 Mart 1941'de Belgrad hükümeti, 16 kabul oyuna karşı 3 red oyuyla Mihver devletlerine katılmayı kesinleştirmiştir. Yugoslavya, 25 Mart 1941'de Viyana'da Mihver devletleriyle ittifak antlaşmasını imzalayarak kamuoyuna açıklamıştır. Antlaşmanın ekinde Yugoslavya'nın Mihver devletlerinin askeri hareketine katılmayacağı ve Selanik'i alacağı belirtilmiştir. Fakat bu ek gizli tutulduğu

¹⁹⁵ Atay, "Bulgaristan Üçlü İttifakı İmza Etti", Ulus, 2 Mart 1941, 1.

¹⁹⁶ Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'yı Kurtarmak mı, Harbi Akdeniz'e Yaymak mı?", Cumhuriyet, 5 Mart 1941, 3.

¹⁹⁷ Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 644.

için birçok endişeye neden olmuştur.¹⁹⁸ Yugoslavya Hükümeti, antlaşma imzalandıktan sonra Mihver devletlerine içerikleri aynı olan bir nota göndererek Alman hükümeti Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne ve tamamlığına her an uyacağı ve Mihver devletleri savaş esnasında askeri birliklerinin veya askeri birlik nakliyatının Yugoslav topraklarından geçmesine izin vermesini Yugoslavya'dan istemeyeceklerini bildirmiştir.¹⁹⁹

27 Mart 1941 tarihli “*Balkanlara ve Balkanlılara Dair*” başlıklı yazıda, yıllardan beri konferanslar, konseyler, genelkurmay içtimaları, askeri, siyasi ve ekonomik görüşmeler, bir sürü tali heyet toplantıları, ziyaretler, nutuklar ve resmi kabuller gerçekleştiren Balkan Antantı, iskambil kağıdından yapılmış bir şato gibi bir kış içinde aniden çöküp gittiğini, altı yedi yıllık emekler, altı ay içinde ve tam bir işe yaranması beklendiği sırada hiç olup ortadan kalktığını, herkesin Balkan Antantı'nı, Balkanlılığını ve Balkan dayanışmasını unutarak kendi derdine düşmüş ve kendi başının çaresine bakmak için Balkan Antant'ına bir tekme indirdiğini belirtmiştir.²⁰⁰ Yunus Nadi ise, Yugoslavya Üçlü Pakta katılarak hiç şüphesiz tarihinin en buhranlı bir dönüm noktasına ayak bastığını, bunun önünde bir uçurum olduğunu ve oraya yuvarlanıp yuvarlanmamak ise Yugoslav milletin elinde olduğunu ifade etmiştir.²⁰¹

Yugoslavya'da kamuoyu, antlaşmanın duyulmasından sonra adeta patlamış ve 25 Mart 1941 tarihini ertesi güne bağlayan gece, hava kuvvetleri komutanı General Dušan Simović liderliğinde bir hükümet darbesi olmuştur. İktidarın başına geçen yeni hükümet, Mihver devletleri ile yapılan antlaşmayı tanımadığını ilan etmiştir. Bu yeni gelişmeler, Balkanlarda sonu tahmin edilmeyecek bir sürece girmesine sebep olmuştur. Aklı fikri bir an önce Barbarossa Harekatında olan ve burada kullanılacak kuvvetleri dağıtmamaya çalışan Hitler, bu ani karar değişikliğinden sebep tepesi atmıştır. 27 Mart 1941'de Hitler'in komutanlarına verdiği emir, beklenmeyen bu ani karar değişikliği karşısında kapıldığı hiddeti yansıtır: “*Yugoslavya devleti ve ordusu yok edilecektir. Balkan harekatı her ne olursa olsun Barbarossa'ya en geç dört hafta sonra başlanacak şekilde hızla yürütülecek ve bitirilecektir.*”²⁰²

¹⁹⁸ Castellan, *Balkanların Tarihi*, 464.

¹⁹⁹ “Yugoslavya Üçlü Pakta İltihak Etti”, *Akşam*, 26 Mart 1941, 1-6.

²⁰⁰ “Balkanlara ve Balkanlılara Dair”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1941, 2.

²⁰¹ Nadi, “Yugoslavya'nın Üçüzlü Pakta İltihakı”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1941, 1-5.

²⁰² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, 151.

Necmettin Sadak, Yugoslavya'daki hükümet darbesini, Mihver devletleri özellikle Almanya politikasına, bütün dünyayı korkutan zaferlerinden sonra ilk acı darbeyi indirdiği ve Almanya'nın ilk başarısızlığı olarak nitelemiştir. Bu darbenin aynı zamanda, Almanya'nın Balkanlar siyasetini bir hayli güç duruma düşürdüğünü de ifade etmiştir.²⁰³

Savaşı hızlandıran gelişmeler, 5 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile bir Saldırmazlık Paktı imzalamasıyla devam etmiştir. Yaşanan bu olaylar ise Hitler'i Balkan seferine sevk etmiş ve Alman hükümetinin, bir gün sonra Yugoslavya'ya bir nota vermesiyle gelişmeler devam etmiştir.²⁰⁴ Almanya'nın Yugoslavya'ya verdiği notada şunlar yazmaktaydı: *“Alman hükümeti, Belgrad'daki bir cinayet kliğinin entrikalarına uzun müddet seyirci kalarak, Yunanistan'da olduğu gibi Yugoslavya'nın da Avrupa'ya yabancı ücretli İngiliz askerlerinin kavga meydanı haline gelmesini istemez. Bu sebeple Alman hükümeti, tüm askeri vasıtalarla baş vurarak Avrupa'nın bu kısmında sükunet ve güvenliği sağlamak için Alman kıtalarına emir vermiştir.”* Almanya, aynı zamanda Yunanistan'a da bir nota vermiştir. Notada: *“Başlayacak savaşın, sadece İngiliz kıtalarını kovmak amacını güttüğü, özellikle Yunan milletiyle hiçbir ilgisi bulunmadığını”* belirtmiştir.²⁰⁵

Hitler, bu duruma İtalya'nın Yunanistan karşısındaki başarısızlığının neden olduğunu açıklamıştır: *“Balkan devletlerinde bize karşı bazı hoşnutsuzlukların meydana gelmesine sebebiyet verdi. Yugoslavların 1941 ilkbaharındaki dönüşlerinin ve sertleşmelerinin sebebini bunda aramak lazımdır. Bütün planlarımızın aksine olarak Yugoslavların sertleşmesi bizi Balkanlar kesiminde müdahaleye mecbur kılmış...”* olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda, 6 Nisan 1941 tarihinde Yunanistan ve Yugoslavya'ya karşı Macaristan, Romanya ve Bulgaristan üzerinden saldırıya geçmiştir.²⁰⁶

Almanya'nın İngiltere'yi bırakıp Balkan devletlerine saldırıya geçmesini, savaşta İngiliz adalarına karşı bir şey yapabilecek durumda olmadığına delildir. Almanya, İngiltere'yi yenemeyeceğini anlayarak Balkanlara dönmüştür. Fakat, bu

²⁰³ Sadak, “Yugoslavlar, İstiklal ve Hürriyete Layık Bir Millet Olduklarını İspat Ettiler”, Akşam, 28 Mart 1941, 1.

²⁰⁴ Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, 34.

²⁰⁵ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, 153-154.

²⁰⁶ Ergüç, *1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri*, 82.

savaşta zafer yolu Balkanlardan geçmez diyerek Almanya'nın boş, hatta zararlı başarılar kazanmış olacağını belirtmiştir.²⁰⁷

Yugoslavya, 17 Nisan 1941 tarihinde Almanya'ya teslim olmuştur. 20-21 Nisan 1941 tarihleri arasında Hitler ve Mussolini Yugoslavya'yı paylaşmak için Viyana'da bir araya gelip Yugoslav topraklarını dokuz ayrı bölgeye ayırmıştır. Almanya, Slovenya'nın kuzeyini, 1878 anlaşmasıyla sınırlarına çekilen Sırbistan'ı ve Banat'ın tamamını işgal ederken; İtalya, Karadağ, Slovenya'nın güneyi ve Dalmaçya'yı almıştır. Ayrıca Arnavutluk'a Makedonya'nın bir bölümü ve Kosova eklenmiştir. Macaristan ise Başka'nın batısını, Bulgaristan da Makedonya'nın Pirod bölgesini topraklarına katmıştır. Almanya, 1941 Nisan sonunda Bosna Hersek bölgesini de ele geçirerek tüm Balkan işgalini tamamlamıştır.²⁰⁸

2.6. Almanya'nın Yunanistan'ı İşgali

İtalya'nın Yunanistan karşısındaki başarısızlığı nedeniyle İngiltere, Kuzey Yunanistan'da hava üsleri elde etmiş ve buralarda Almanların hakimiyetindeki Romanya petrollerini vurabilecek imkanı elde etmiştir. Hitler, İngiliz birliklerinin Romanya petrol bölgesini bombalama olasılığı karşısında endişeye kapılmıştır. Hitler'in bu endişe ise, Yunanistan'a taarruz etmenin en önemli sebebini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, verimli tarım alanlarına el koymak amacı olan Hitler için Doğu Avrupa'nın ehemmiyetli tarım ülkelerinden biri olan Yunanistan, yaşam sahası planı için epey elverişli bir bölgeydi.²⁰⁹

Almanya'nın 6 Nisan 1941 tarihinde, Yunanistan ve Yugoslavya'ya eş zamanlı saldırısıyla, Marita Planı harekatı başlamış ve Yugoslavya 17 Nisan 1941'de teslim olmuştur. Yugoslavya'nın Mihver devletlerine katılması, İtalya ile savaşmakta olan Yunanistan'ın geleceğini belirlemiştir. Çünkü Yunanistan, İtalya karşısında üstün durumdayken işe Almanya karışmış ve bir hafta gibi kısa bir sürede Yunanistan'ın direnmesi kırılmıştır. Tüm Yunanistan Alman kontrolü altına girmiş²¹⁰ ve 9 Nisan'da Selanik düşmüştür.

²⁰⁷ "Zafer Yolu Balkanlardan Geçmez", Cumhuriyet, 7 Nisan 1941, 2.

²⁰⁸ Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 90-91.

²⁰⁹ Tağmat, *Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)*, 463.

²¹⁰ Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 86.

18 Nisan tarihine gelindiğinde ise büyük bir üzüntü ve karamsarlık içinde Yunanistan Başbakanı Alexandros Koryzis intihar etmiş ve yerine Emmanuel Tsouderos geçmiştir. Tsouderos savaşı devam etmeye çalışmış fakat 20 Nisan 1941’de hükümetin haberi olmadan General Georgios Tsolakoglou tarafından bir anlaşma imzalanmış ve İngiliz birlikleri hızlı bir şekilde tahliye edilmiştir. Bu sıralarda Bulgaristan savaşa girmiştir. Yugoslavya ile ilişkiler 15 Nisan 1941’de kopmuş ve 19 Nisan’da Üsküp’ü işgal etmiştir. Yarımadadaki hareket tamamlandıktan sonra Mayıs ayında Alman paraşüt birlikleri Girit’i ele geçirmiştir.²¹¹

Balkan seferi de denilen savaşta Girit’in 1941 Mayıs’ta düşmesi ile tüm Yunan toprakları Mihver devletlerinin eline geçmiştir. İtalya, Yunanistan adalarını, Bulgaristan, Trakya’yı ve Makedonya’yı resmen kendisine bağladığını duyurmuştur. Geri kalan Yunan toprakları ise Almanya, İtalya ve Bulgaristan tarafından işgal edilmiştir.²¹²

Almanya’nın bütün Balkan coğrafyasına yerleşip etkisi altına almasıyla Türkiye’nin önemi artmaya başlamıştır. Bundan sebep İngiltere’yle ve ABD Türkiye’yi savaşa dahil etmek için çaba sarf etmeye başlamıştır. Bu çabaların olumlu sonuç vermesi, Almanya’nın Rusya karşısındaki savaş durumunu zayıflatırdı. Bu nedenle, 18 Haziran 1941’de Almanya ve Türkiye arasında bir saldırmazlık paktı imzalanmıştır.²¹³ Bu saldırmazlık antlaşmasının imzalanmasıyla, Almanya’nın Balkanlar’daki durumu güçlenmiştir.²¹⁴

Almanya, Türkiye ile Dostluk ve Saldırmazlık antlaşması imzalandıktan kısa bir süre sonra dikkatlerini Sovyetler’e vermiş ve 22 Haziran 1941’de bu ülkeye savaş ilan etmeden saldırıya geçmiştir.²¹⁵ Hitler, Sovyet Rusya’ya saldırmasının sebeplerini şöyle açıklamıştır:

²¹¹ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 249.

²¹² Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’nin Yunanistan’a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar*, Sayı:46 (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2011), 207.

²¹³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 338.

²¹⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 250.

²¹⁵ Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne saldırmasından sonra ABD başkanı Roosevelt ile İngiltere başkanı Churchill Atlantik’te bir araya gelerek durum değerlendirmesinde bulundu. Görüşmeler sonucunda 14 Ağustos 1941’de savaştan sonra iki devletin nasıl bir barış için çabalayacaklarını ortaya koyan ve daha sonra da Birleşmiş Milletlerinin de temelini oluşturacak olan sekiz maddelik Atlantik Bildirisini imzaladı. Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, 129. ; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, 412.

1. Sovyet Rusya Baltık ülkelerini ve Besarabya'yı aldı. Hedefleri, Romanya toprakları üzerinden Balkanlara, Macaristan toprakları üzerinden ise, Orta Avrupa'ya ve Doğu Prusya'ya saldırmaktı. Halbuki, bizim de Balkanlarda ekonomik menfaatlerimiz vardır.

2. Sovyet Rusya'ya saldırı gerçekleştirmeden önce önümüzü ve arkamızı emniyet altına almak için Balkanlara saldırı gerçekleştirdik.²¹⁶

Almanya'nın Barbaros Operasyonu'nu başlatmasıyla Romanya ve İtalya'da Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmiştir. Bir gün sonra Slovakia, 24 Haziran 1941'de Finlandiya ve 27 Haziran 1941'de de Macaristan onları takip etmiştir. Halkının Rus yanlısı tutumundan dolayı Bulgaristan'dan harekete geçmesi istenilmemiştir. 1941 yılının ortalarında savaş Balkanları içine böyle çekmiş ve tüm Balkan ülkeleri savaşa girmiştir. Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk ele geçirilmiş ve düşman işgali altına alınmıştır. Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya ile savaş haline geçmiş ve Makedonya'yla Trakya'yı işgal altına almıştır. Romanya ise, Almanya ile beraber Sovyetler Birliği ile savaş haline geçmiştir. 1939 yılında savaş başladığında devletlerin takip ettiği tarafsızlık siyasetinin bu şekilde devamını sağlamasının mümkün olmadığı görülmüştür. Avrupa krizinin önceki zamanlarında olduğu gibi, stratejik konumdan dolayı Balkan yarımadasına hakimiyet büyük devletlerin mücadelesinde büyük bir ödül haline gelmiştir.²¹⁷

2.6.1. İşgal Karşısında Türkiye'nin Tutumu

Almanya, Yunanistan'ı işgal etmeye başladığında yiyeceklerine el koymuş ve gıda maddeleri dahil ülkedeki bütün kaynaklar Almanların denetimine girmiştir. Adalarda ve kırsal kesimlerde yaşayan sayısız insanın kentlere göç etmeye başlamasıyla birlikte gıda sıkıntısında artış yaşanmaya başlanmıştır. Ülke içi taşımacılıkta ve haberleşmede yaşanan sıkıntılar ile müttefiklerden yapılan ithalatın İngiltere'nin koymuş olduğu abluka nedeniyle kesilmiş olması besin maddelerinde yetersizliğe yol açmış ve bu koşullar kara kış ile de bütünleşince Yunanistan'da büyük açlık dönemi başlamıştır.²¹⁸

²¹⁶ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*, 86.

²¹⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 250.

²¹⁸ Şaduman Halıcı, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'den Yunanistan'a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar'ın Yardımları* (Denizli: Belgi Dergisi, 2015) 1197.

Yunanistan'da yaşanan açlığa ve kıtlığa Türkiye ilgisiz kalmamış, komşu ülkeye 1941 yılının ortalarından itibaren yardım gönderilmesi düşüncesi Türk basınında yoğun şekilde yer almıştır. Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman, Balkanların güvenliği adına bu kadar fedakarlık ortaya koyup kan döken Yunan halkının bu zor zamanlarında ilgisiz kalmamız mümkün değildir... Tüm bu acıları dile getirmeyi ve esas soruna çözüm bulmak için dünyadaki tüm ülkeleri harekete geçirmeyi görev edinen millet, bütün insanların minnetini kazanmış olacaktır diyerek Yunanistan'a yardım için çağrıda bulunmuştur.²¹⁹ Yalman başka bir yazısında ise, berbat bir kışa doğru gidildiğini ve savaşın daha çok uzaması nedeniyle işgal altında bulunan ülkelerde büyük felaket ve sefalet yaşanacağını belirtmiştir.²²⁰ Basının bu konuyu sürekli gündemde tutması Yunanistan'da yaşanan zorluklara karşı Türk kamuoyunun dikkat ve duyarlılığını artırmıştır.

Kızılay Cemiyeti, Türkiye'nin sınırlı sayıda üretim olanaklarına sahip olmasına karşın Yunan milletine yardımda bulunmak için elindeki bütün imkanlarını değerlendirip yardım edeceğini belirten bir beyanda bulunmuştur: *"Kızılay, Yunanistan'da felaket gören halka el uzatmak meselesini üzerine almıştır. Oraya yakında heyetler gönderecek, teşkilat yapacak, kendi menbalarından mümkün olan yardımı gösterecek, memleket halkından bu yardıma iştirak etmek isteyenlerin yardımını kabul edecek ve bütün dünyadan Yunanistan'da açlık ve felaket içinde kıvranan halka gelecek yardımları da yerlerine isal etmek ve dağıtmak için hayırlı bir mecra hizmetini görecektir... Öyle ümit ederiz ki, milletlerarası Kızılsalip cemiyeti bu çığırını diğer Avrupa memleketlerinde devam ettirecek ve böylece bu kış milyonlarca masum sivil halkı bekliyen felaketlerin bir dereceye kadar olsun önüne geçilmiş olacaktır."*²²¹ Ardından Türk yetkilileri, başta İngiltere olmak üzere İtalya ve Almanya ile de görüşerek bu ülkelerin Yunanistan'a uyguladıkları ablukanın kaldırılmasını sağlamıştır.

Gönderilecek gıda maddeleri İngiliz Ticaret Şirketi, Yunanistan'a Yardım Cemiyeti ve Avustralya Komitesinde bulunan İngiliz komiteleri tarafından Türkiye'den satın alınmıştır. Satın alınan 5.000 bin ton yiyeceği ise Yunanistan'a Adana Vapuru götürecektir. Söz konusu yardım daha sonra 50.000 bin ton olduğu açıklanmıştır. Türk

²¹⁹ Ahmet Emin Yalman, *"Bizim İçin: Hem Vazife Hem Fırsat"*, Vatan, 12 Ağustos 1941, 1.

²²⁰ Yalman, *"Bu Harbin Zaman Hesapları"*, Vatan, 5 Eylül 1941, 1.

²²¹ *"Kızılay Yunan Halkına El Uzattıyor"*, Vatan, 5 Eylül 1941, 1.

Kızılay Cemiyeti, bunlara ek olarak çocuklar için hediye olarak Yunan Kızıllaç'ına 25 ton gıda maddesi göndermeyi de karara bağlamıştır.²²²

Türk Kızılay Cemiyeti, Yunan halkına gönderdiği ilk yardımlardan sonra daha geniş çapta yardım çalışmalarına başlamıştır. Hazırlanan gıda maddelerini götürmek için Kurtuluş Vapuru tahsis edilmiştir.²²³ Yunanistan'a gidecek gıda maddelerinin başında fasulye, nohut, yumurta, yağ, şeker ve soğan yer almıştır. Aynı zamanda, Kızılay tarafından hediye edilen sütü unlarla İstanbul Yunan kolonisi tarafından Konsoloshane vasıtası ile bağışlanan kolilerde aynı vapurla gönderilmesi karara bağlanmıştır. Vapur, seferlerini daha rahat ve serbestçe yapmak için geminin belli olacak yerlerine Kızılay işaretleri konulmuştur.²²⁴

Yunanistan'a altı kez yolculuk yapacak olan Kurtuluş Vapuru, ilk yolculuğuna 13 Ekim 1941'de 2000 ton gıda malzemesini Yunanistan'ın Pire Limanı'na götürmek için hareket etmiştir.²²⁵ Kurtuluş Vapuru, yardımları Pire Limanı'na ulaştırılıp boşalttıktan sonra 23 Ekim 1941 tarihinde yeni bir sefer için İstanbul'a geri dönmüştür.²²⁶ Vapurun mürettebatının vermiş olduğu bilgilere göre, açlık ve kıtlık öyle bir noktadadır ki Pire'de ki hamallar bizi görünce ağlamaya başlamış ve içlerinden bazıları koliler taşınırken yere düşen kırıntıları dahi ceplerine koymuştur.²²⁷ Türk basını Kurtuluş Vapur'unun seferinden dolayı Yunanistan'daki açlığı gözler önüne sermeye başlamıştır.

Kurtuluş Vapuru, 27 Ekim 1941 tarihinde yardımlarını götürmek için ikinci seferini gerçekleştirmek üzere Pire Liman'ına hareket etmiştir. Kurtuluş Vapur'unun ikinci seferinde yapılan yardım malzemeleri arasında fasulye, nohut ve soğan gibi önemli gıda maddeleri yer almıştır.²²⁸ Lakin, yapılan yardımlar Yunanistan'daki bu kötü durumu sonlandırmak vermek için yeterli olamamış, hastalıktan ya da açlıktan ölümleri engelleyememiştir. Yunus Nadi, 7 Kasım 1941 tarihli yazısında Yunanistan'daki durumun oldukça üzücü bir hal almaya başladığını, sadece Türkiye'nin el uzatmasıyla bu duruma bir çözüm bulunmayacağı belirtmiştir. Başka ülkelerin ve özellikle İngiltere

²²² "Türkiye'den Yunanistan'a Gidecek Yardım", Cumhuriyet, 12 Eylül 1941, 3. ; "Sivil Yunan Halkına Yardım", Cumhuriyet, 14 Eylül 1941, 1.

²²³ "Yunanistan'a Gönderilecek Erzak", Cumhuriyet, 25 Eylül 1941, 2.

²²⁴ "Yunanistan'a Gönderilecek Eşya", Cumhuriyet, 26 Eylül 1941, 1-3.

²²⁵ "Yunanistan'a Yiyecek", Akşam, 14 Ekim 1941, 2.

²²⁶ "Kurtuluş Vapuru Dün Geldi", Kızılay, 24 Ekim 1941, 1.

²²⁷ "Kurtuluş Vapuru Pireden Geldi", Cumhuriyet, 25 Ekim 1941, 3.

²²⁸ "Kurtuluş Vapuru Tekrar Pireye Gitti", Cumhuriyet, 28 Ekim 1941, 2.

ile Amerika'nın *"kendi saflarında harbetmiş kahraman bir milleti açlıktan ölmeye terketmeğe... insanlık hisleri müsaade etmemelidir"* denilmiştir.²²⁹ Türk hükümeti, yapılacak yardımları artırarak 15 Kasım 1941 tarihinde verdiği bir karar ile Türk halkının Yunanistan'daki akraba ve yakınlarına Kızılay vasıtasıyla bir şeyler göndermelerine müsaade etmiştir.²³⁰ İkinci seferini tamamlayıp yurda geri dönen Kurtuluş Vapuru kötü haberleri de beraberinde getirmiş, açlık ve sefaletin feci bir şekilde yükselmesiyle ölüm vakalarının endişe yaratacak bir şekilde arttığını belirtmiştir.²³¹

Üçüncü seferini gerçekleştirmek için gerekli gıda maddelerini vapura yükleyen Kurtuluş Vapur'u²³² 25 Kasım 1941'de Pire Liman'ına hareket etmiştir. Seferini tamamlayıp 6 Aralık 1941'de yurda dönen Kurtuluş Vapur'u şimdiye kadar 10 bin ton kadar farklı gıda maddelerini Yunan halkına götürmüştür.²³³

Yunanistan'a yardım seferleri devam ederken dünyada savaş tüm hızıyla devam etmiştir. Uzakdoğu'da emperyalist politikaları sayesinde zenginleşen Japonya, güçlü bir hava filosuna ve donanmaya sahip olmuştur. Avrupa'daki savaştan da cesaret alarak ve ABD'nin büyük deniz üssü olan Hawaii Adalar'ındaki Pearl Harbor'da bulunan donanmasına 7 Aralık 1941 günü saat 07.45'te çok sayıda uçakla ani bir saldırıyla hava baskınında bulunmuş ve çok sayıda kayıplar verdirmiştir. Ertesi gün, ABD'de Japonya'ya savaş ilan ederek İkinci Dünya Savaş'ına katılmıştır. 11 Aralık 1941'de ise diğer Mihver devletleri, İtalya ve Almanya Japonya'yla birlikte ABD'ye savaş açmıştır.²³⁴ Böylece, savaş tam bir dünya savaşına dönüşmüştür.

Kurtuluş Vapur'u, 12 Aralık 1941 tarihinde dördüncü seferini yapabilmek için 160 ton gıda maddesi ile Pire Liman'ına doğru yola çıkmıştır. Kurtuluş 20 Aralık 1941'de de yurda geri dönmüştür.²³⁵

28 Aralık 1941'de beşinci seferi için yola çıkan Kurtuluş Vapur'u bu seferinde Yunanistan'a 1800 ton erzak, sıhhiye levazımı ve bazı eşya götürmüştür. Bunlar arasında Yunanistan'daki akrabalarına göndermek için teslim edilmiş 950 koli ve

²²⁹ Nadi, *"Yunanistan'da Kıtık"*, Cumhuriyet, 7 Kasım 1941, 1-3.

²³⁰ BCA, F.No: 030.10.00.00, K.No: 179, D.No: 235, S.No: 12.

²³¹ *"Zavallı Yunanistan"*, Cumhuriyet, 19 Kasım 1941, 1.

²³² *"Kurtuluş Vapuru Üçüncü Seferi"*, Cumhuriyet, 24 Kasım 1941, 2.

²³³ *"Yunanistana 10 Bin Ton Gıda Maddesi Gönderildi"*, Tasviri Efkar, 7 Aralık 1941, 3.

²³⁴ Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, 139-140.

²³⁵ *"Kurtuluş Dün Dördüncü Seferine Çıktı"*, Akşam, 13 Aralık 1941, 3.

paketler halinde 2000 kilo incir de yer almıştır.²³⁶ Yapılan yardım faaliyetlerine rağmen yardımların sadece Türkiye’den gönderilmesi Yunanistan’ın dertlerine tam anlamıyla çare olmaktan uzak kalmış ve daha sonraki dönemlerde de açlıktan ölen insanlar olmuştur.²³⁷

Yunanistan’a seferler devam ederken, Türk basını bu konu hakkındaki haberleri çıkmaya devam etmiştir. Yunus Nadi, Yunanistan’ı bu acıklı olaydan kurtarmak için takip edilecek en kestirme yol Amerika’dan Yunan halkına, sadece ihtiyaçlarına özgü olmak üzere en gerekli gıda maddelerin yeterli miktarda ithal edilmesine izin verilmesinden ve bunun yöntemini tespit ederek uygulamasına da derhal geçmekten ibaret olduğunu söylemiştir.²³⁸

19 Ocak 1942 tarihinde altıncı ve son seferine çıkan Kurtuluş Vapuru, ertesi gün saat 5 sularında Marmara Adası’nın kuzeyinde bulunan Polatya burnunda karaya oturmuş ve kurtarılamayarak batmıştır.²³⁹ Sokaklarda 300/400 metrede bir açlıktan ölen veya düşüp bayılan ve tabut yapmak için tahtanın dahi bulunmadığı²⁴⁰ Yunanistan’da vapurun batması üzüntüyle karşılanmıştır. Vapur battıktan sonra, Yunan Başbakanı Tsolakoglu bir bildiri vererek Kurtuluş Vapur’u yerine başka bir vapurun tahsis edileceğine olan güvenini belirtmiştir.²⁴¹

Kurtuluş Vapur’unun batması sonrası Yunanistan’a gerekli yardımların gönderilmesi ve ulaştırılması görevi Kızılay tarafından Dumlupınar Vapur’una verilmiştir. 21 Şubat 1942 tarihinde gıda gönderimine devam etmek için hazırlanan Dumlupınar Vapur’una, 900 ton fasulye ve 300 ton patates yüklenmiştir. Diğer gıda maddelerinin yüklenmesine de devam edilmiş ve Kurtuluş Vapur’uyla birlikte batan kolilerin yerine yeni kolilerin yüklenmesine izin verilmiştir.²⁴² Böylece Dumlupınar

²³⁶ “Kurtuluş Vapuru”, Cumhuriyet, 29 Aralık 1941, 2.

²³⁷ Keser, *Yunanistan’ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye*, 261.

²³⁸ Nadi, “Büyük Bir İnsanlık Vazifesi”, Cumhuriyet, 11 Ocak 1942, 1-3.

²³⁹ “Yunanistan’a Giderken Kurtuluş Vapuru Marmara Adasında Karaya Oturdu”, Cumhuriyet, 21 Ocak 1942, 1-3.

²⁴⁰ “Zavallı Yunanistan’da Müthiş Sefalet”, Cumhuriyet, 23 Ocak 1942, 3.

²⁴¹ Çağla Derya Tağmat, *Yunanistan’da Büyük Açlık ve Türk Yardımları (1941-1943)* (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010), 119.

²⁴² “Dumlupınar Yunanistan İçin Mal Yüklüyor”, Cumhuriyet, 13 Şubat 1942, 2.

Vapur'u Yunanistan'a ilk seferi için 21 Şubat 1942'de yola çıkmıştır.²⁴³ Vapur 26 Şubat tarihinde Pire Liman'ına ulaşmıştır.²⁴⁴

25 Mart 1942 tarihinde ikinci seferi için yola çıkan ve 27 Mart'ta Pire'ye varan Dumlupınar Vapur'unda fasulye, zeytin, yumurta, incir ve domuz eti gibi gıda maddeleri yer almıştır. Türk Basın Birliğinin, Yunanlı meslektaşlarına dağıtılmak üzere hazırlattığı 300 kilo kuru üzüm, 300 kilo sardalye ve 900 kilo fasulye de yine bu vapurla gönderilmiştir. Ayrıca Dumlupınar Vapur'u 440 tonluk koli ile Kızılay'ın Yunan Kızılhaç'ına hediye ettiği 500 battaniyeyi de Yunanistan'a götürmüştür.²⁴⁵

24 Nisan 1942 tarihinde üçüncü seferini tamamlamak için Dumlupınar Vapur'u yola çıkmıştır. Bu seferinde 2000 ton kadar gıda maddesi ve 300 kadar koli yer almıştır.²⁴⁶ Dördüncü seferine 6 Haziran 1942 tarihinde yola çıkan Dumlupınar Vapur'unda 2000 ton yiyecek maddesi yanı sıra Osmanlı Bankası, Turing ve Otomobil Kulübü, Anadolu Ajansı, Basın Birliği ve Türk Mühendisleri tarafından hazırlanan 150 tane koli de yer almıştır.²⁴⁷ 1700 tonluk yiyecek maddesi ile 19 Temmuz 1942 tarihinde Dumlupınar Vapur'u beşinci seferine çıkmıştır. Dördüncü seferle beraber gelen yiyeceklerin çabucak bitmesi nedeniyle vapurun gelmesini dört gözle bekleyen Yunan halkı oldukça mutlu olmuştur.²⁴⁸ Dumlupınar Vapur'u son seferine 22 Ağustos 1942 tarihinde çıkmış ve 7 Eylül 1942'de seferini tamamlayarak yurduna geri dönmüştür.²⁴⁹

2.6.2. Almanya'nın Yunanistan İşgalinin Türk Basınında Uyandırdığı Yankılar

Yunanistan'ın Alman işgali ile uğradığı yıkım, Türkiye'nin endişelerini artırmıştır. Basın bu işgal karşısında yoğun bir şekilde kapı komşu Yunanistan'ı desteklemiştir.

Ömer Rıza Doğrul 7 Nisan tarihli yazısında “*Yeni Tecavüzler*” başlıklı yazısında, İngiltere'yi İngiltere dışında başka her yerde aramaya çalışan Almanya, bu sefer İngiltere'yi Yunan ve Yugoslav topraklarında bulduğunu ilan ederek bu iki ülkeye karşı aniden saldırıya geçmiştir. Almanya'nın, yanı başında olan İngiltere'yi bırakıp

²⁴³ “Dumlupınar Vapuru Gitti”, Cumhuriyet, 22 Şubat 1942, 2.

²⁴⁴ “Dumlupınar Pireye Vardı”, Cumhuriyet, 27 Şubat 1942, 3.

²⁴⁵ “Dumlupınar Vapuru Gitti”, Cumhuriyet, 26 Mart 1942, 2.

²⁴⁶ “Dumlupınar Vapuru Gitti”, Cumhuriyet, 25 Nisan 1942, 3.

²⁴⁷ “Dumlupınar Gitti”, Cumhuriyet, 7 Haziran 1942, 2.

²⁴⁸ Tuğba Eray Biber, *Kızılay Arşiv Belgelerine Göre 1940-1942 Yılları Arasında Türkiye'den Yunanistan'a Yardımlar*, Sayı: 201 (İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2012), 23.

²⁴⁹ “Dumlupınar Geldi”, Cumhuriyet, 8 Eylül 1942, 2.

bağımsızlıklarını korumaktan başka endişeleri ve günahları olmayan bu şerefli milletlere saldırısını haksız bir saldırı olarak görmüş ve Almanya'yı sert bir dille eleştirmiştir.²⁵⁰

Tan Gazetesi yazarı Mehmet Zekeriya Sertel, Hitler'in Yunanistan'ı işgal etme nedenini doğru bulmayıp, bu küçük Balkan devletinin işgale uğrama kabahatini, bağımsızlığını korumaya karar vermiş olması, tarafsız kalmak istemesi ve tehlikeyi görünce İngilizlere yönelmesine bağlamıştır. Bir ülkenin bağımsızlığını korumak istemesinin günah saymak tarihin belki de ilk kez kaydettiği bir olaydır diyerek Almanya'nın bu girişimini desteklemiştir.²⁵¹

Necmettin Sadak ise, tarihin bu en buhranlı döneminde Türk milleti gücüne inanarak olayları ve gelişmeleri sessizlikle ve güvenle takip ettiğini, her zamankinden daha fazla uyanık, tümüyle birlik ve bütün olasılıklara karşı hazır bulunduğunu belirterek Almanya'nın Yunanistan işgali ile savaşın Türkiye sınırına geldiğine dikkat çekmiştir.²⁵²

Ahmet Şükrü Esmer, İngiltere'nin Girit'te uğradığı mağlubiyet karşısında şu sözleri kaleme almıştır: Girit'in işgalinin Almanya için önemli bir başarı oluşturduğuna şüphe yoktur. Bir adanın yalnız deniz gücüyle savunulamayacağını anlamak, İngilizler için istifadeli ve kuşkusuz kendilerini yeni çabalara sevk edecek bir ibret dersi olacaktır.²⁵³

2.7. İkinci Cephe Tartışmaları

Savaş içinde Müttefik devletlerinin Balkanlara yönelik görüşmeleri bu gelişmelerden sonra başlamıştır: 1941 yılının sonlarına doğru savaşa katılan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği ile Almanya'ya karşı Balkanlarda ikinci bir cephenin açılması ve bu cephenin nerede açılacağına ilişkin görüşmelerin yapılmasıdır.²⁵⁴

Stalin, Almanya Sovyetler Birliği'ne saldırdıktan hemen sonra, yani 3 Eylül 1941 tarihinde Churchill'e gönderdiği mektubunda Avrupa'da ikinci bir cephenin Fransa'da veya Balkanlarda açılmasını istemiştir. Ertesi gün, Churchill'in Stalin'e gönderdiği mektuptaki cevabında Türkiye'nin katkısı ve yardımı olmadan, Balkanlarda

²⁵⁰ Doğrul, "Yeni Tecavüzler", Cumhuriyet, 7 Nisan 1941, 3.

²⁵¹ Mehmet Zekeriya Sertel, "Harp Balkanlara da Girmiş Bulunuyor" Tan, 7 Nisan 1941, 1.

²⁵² Sadak, "Balkanlarda Harp", Akşam, 7 Nisan 1941, 1.

²⁵³ Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 143.

²⁵⁴ Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 91.

ikinci cephenin açılmasının mümkün olmadığını açıklamıştır. ABD savaşa girdikten sonra Sovyetler Birliği'nin üzerinde durduğu konu, Almanya'ya karşı ikinci bir cephenin açılması olmuştur. Böylelikle, Sovyetler Birliği üzerindeki Alman baskısı biraz hafifleyeceği düşünülmüştür. 1942 yılı sonlarına doğru görülmeye başlayan Müttefik devletlerinin ilk askeri başarıları, Türkiye'nin Müttefiklerin yanında savaşa katılması ve Almanya'ya karşı Türkiye üzerinden Balkanlarda ikinci cephenin açılması konuları daha güçlü bir biçimde gündeme gelmeye başlamıştır.²⁵⁵

Kasım 1942'de, İngiltere'nin kararlaştırdığı ve Avrupa'da ikinci cephenin açılması düşüncesinin bir parçası olarak Balkanlarda yeni bir cephenin açılması siyaseti, daha çok politik nedenlerle ön planda tutulmuştur. Fakat, Türkiye'nin savaş dışı durumu Müttefik devletlerin işine engel olmuştur. Balkanlarda ikinci bir cephenin açılabilmesi için Türkiye'nin de silahlandırılıp müttefik devletleriyle birlikte savaşa girmesi gerekli görülmüştür.²⁵⁶

1942 yılının sonlarına doğru Müttefik güçlerinin başarıları karşısında Türk dış politikasının herhangi bir etkiye kapılarak kendisine yeni bir yol takip edip etmeyeceği konusunda merak edenlere, Türk basını şöyle bir açıklamada bulunmuştur: Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafsızlığı, savaş karşısındaki milli ve ideolojik mecburiyetten doğma bir tarafsızlıktır. Savaşın gelişmelerinde ne geçici ne de devamlı değişiklikler bizi tuttuğumuz yoldan, şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da ayırmayacaktır. Günün birinde savaşa katılmamızı isteyen bir devlet çıkarsa, biz onların yanında değil karşısında yer alacağız. Çünkü ulusal egemenliğine el kaldırılmadıkça Türkiye bu savaşa kendi isteği ile katılmayacaktır.²⁵⁷

Savaş sonrasında Avrupa'da oluşturulması düşünülen düzenleme, Churchill'in Balkanlarda ikinci bir cephenin açılması önerisiyle yakından ilgili olmuştur. Sovyetler Birliği, Balkanlar ve Orta Avrupa'yı Almanya'nın egemenliğinden kurtardığı zaman, o bölgede siyasi, askeri ve ideolojik egemenlik alanını geliştirebilme imkanı elde edecektir. Bu da pratikte, Sovyetler Birliği'nin egemenlik alanının hayli genişlemesi anlamına gelmekteydi. Böyle bir yayılmanın tehdit ve riskine karşı, bölgede İngiliz

²⁵⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)* Cilt: 2, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 142.

²⁵⁶ Temel, *II. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Türk Dış Politikası*, 47.

²⁵⁷ "Hadiseler Karşısında Türkiye", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1942, 1-3.

nüfusunun ve egemenliğinin korunması, ancak Türk ve İngiliz ordularının bölgede ortak askeri hareket ve başarılarına bağlıydı.²⁵⁸

Müttefik devletlerin, cephelerde elde ettiği başarılarından sonra, Churchill ve Roosevelt savaşın seyrini belirlemek amacıyla, 14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında Casablanca'da bir araya gelip, savaşın sonuyla ilgili en önemli kararı burada vermiştir. Düşman kayıtsız şartsız teslim olana dek savaşıma kararı alındıktan sonra, Türkiye üzerinden de cephe açılması konusu gündeme gelmiştir.²⁵⁹ Konferans sonunda, Balkanlar'da ikinci cephenin açılabilmesi için Türkiye'nin de savaşa katılması ve bu amaç doğrultusunda gerekli askeri hazırlıkların yapılması kararlaştırılmıştır.²⁶⁰

Almanya'ya saldırmak ve Sovyetler Birliği'ne yeni bir yol açmak için İkinci Cephenin Balkanlarda açılması kararı sonrası, bu planın uygulanmasında Churchill'e göre, Türkiye kilit rolü oynayacaktır. O Türkiye'yi Müttefik güçleri yanından savaşa dahil etmek için uzun zamandır çabaladığını, Stalin ve Roosevelt ile tam uyum içinde olduğunu, kendisinin bizzat İsmet İnönü ile bir araya gelip konuyu çözmek istediğini yazmıştır.²⁶¹ İnönü'nün bu teklifi kabulü üzerine 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihleri arasında görüşmeler Adana'da yapılmıştır. Churchill'in amacı Türkiye'ye ilişkin düşünce ve planlarını hayat geçirilmesiydi. Türkiye'nin Balkan sorunlarıyla ilgili siyaseti daha baştan belirlenmiştir. Balkanlar bölgesi, büyük devletlerin yayılma amaçlarına engel olmalıydı. Alman güçleri, savaş esnasında ya da savaştan sonra Balkanlardan geri çekilmeye başladığında ve bölgeyi boşalttığında, bölgede önemli ve ciddi bir askeri güç kalmayacaktır. Böylelikle, bölgede büyük devletleri engelleme imkanı tamamen ortadan kalkacaktır. Türkiye ise, daha şimdiden böyle bir olasılıktan dolayı tedirgin olmuştur.²⁶²

Churchill, İtalya'ya karşı geniş çapta bir sefer açıp bu ülkenin yıkılmasını istemiştir. Çünkü, İtalya'nın yıkılmasıyla beraber Almanya'nın Balkanlardaki durumu epeyce zayıflamış olacak ve böylelikle Sovyetler Birliği kuzeyden, Müttefik devletleri de Türkiye aracılığıyla güneyden Balkanlara karşı harekete geçip Romanya petrollerini bombardıman etme imkanını elde edecektir. Bunun da gerçekleşebilmesi için kara ve

²⁵⁸ Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 144.

²⁵⁹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 451.

²⁶⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Der Yayınları, 2017), 155.

²⁶¹ Cemil Hasanlı, "*Tarafsızlıktan soğuk Savaşa doğru Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953)*", Çev: Ali Asker, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011), 90.

²⁶² Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 148.

hava harekatı için Türkiye'nin yardımı gerekli olmuştur.²⁶³ Lakin, Türkiye Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki isteklerinden korkmakta ve savaş sonunda ortaya çıkacak kazanan bir Sovyetlerin Balkanları komünistleştireceğinden endişe duymuştur. Türkiye, Almanya'ya karşı savaşa girdiğinde ve ikinci bir cephenin açılmasına müsaade ettiğinde Yugoslavya gibi bombalanma ihtimaliyle karşı karşıya kalabilirdi. Hatta Mihver devletleri Almanya veya Bulgaristan'ın elinde olan Ege adalarından taarruza geçip Boğazları ele geçirebilirdi. Türkiye'nin buna karşı koyabilecek askeri gücünde yoktu. Churchill Türkiye'nin bu konudaki endişelerini gidermeye çalışsa da Türkiye'yi tam anlamı ile tatmin etmemiştir. Balkanlarda ikinci bir cephe açılması planı da Ege Almanlardan boşaltılmadığı için gerçekleşmemiştir.²⁶⁴ Adana Görüşmeleri, Türkiye'nin savaşın başından beri takip ettiği savaş dışı kalma politikasını değiştirmemiştir.²⁶⁵

Türkiye üzerinden Balkanlarda cephe açılması konusu 12-26 Mayıs 1943 tarihleri arasında Churchill-Roosevelt arasında gerçekleşen Washington Konferansı'nda yine gündeme gelmiştir. Bu konferansta, İtalya'nın saf dışı edilmesi için bu ülkenin işgal edilmesi, Almanya'nın Balkanlardaki gücünün zayıflatılması ve Sovyetler Birliği'nin Almanya karşısında yükünün hafifletilmesi görüşülmüştür. Romanya petrollerine karşı düzenlenecek hava harekatında Türk hava alanlarının kullanılması, Balkan, Tuna ve İskandinav federasyonları kurulması ve Türkiye'ni Balkan federasyonuna dahil olunması konuları ele alınmıştır.²⁶⁶

Mussolini'nin iktidardan düşmesi sonrası ortaya çıkan yeni durum karşısında 11-24 Ağustos 1943 tarihleri arasında Roosevelt ve Churchill, Quebec Konferansı'nda tekrar bir araya gelmiştir.²⁶⁷ Ortaya çıkan yeni durum ise Balkanlarda bir cephe açmak fikri olmuştur. Bu konferansta Türkiye'nin Müttefik devletleri yanında savaşa katılmasının henüz erken olduğu konusunda anlaşip sadece silahlandırılmasına devam edilmesine karar verilmiştir. Çünkü, İtalya'ya saldırıların başlamasıyla müttefik devletlerin savaş stratejilerinde değişiklikler olmuş, Balkanlar ve İtalya yönünden Avrupa'ya geçecek olan Müttefik devletleri, Sovyetler Birliği'nin de doğrudan ilerlemesiyle Almanya karşısında güçlü ve kuvvetli bir stratejik üstünlüğe sahip

²⁶³ Fahir Armaoğlu, *İkinci Dünya Harbinde Türkiye*, Cilt:13, Sayı:2, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1958), 167.

²⁶⁴ Temel, *II. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Türk Dış Politikası*, 49.

²⁶⁵ Hasanlı, "Tarafsızlıktan soğuk Savaşa doğru Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953)", 91.

²⁶⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 350-351. ; Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 91.

²⁶⁷ Age. 351.

olacaktır. Planlar bu yönde olunca savaşın dışında kalmak isteyen Türkiye'yi zorla savaşa dahil etmeye çalışmak, buna karşılık Balkanlarda açılacak ikinci cephe için Türk havaalanlarının Müttefik devletlerince kullanılmasını istemek yeterli görülmüştür. Ancak, Churchill ve Roosevelt bu noktada aynı fikirde değillerdi. Roosevelt, ikinci cephenin Fransa'da açılması taraftarıydı. İngiltere ise ısrarla Balkan fikrini savunurken İtalya'nın da çıkarını düşünmüştür.²⁶⁸

Konferans sonrası, Saracoğlu Times Gazetesi'ne dış politikamızla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: İngiltere ile bir ittifak antlaşması içinde olan Türkiye'nin bu savaşta tarafsız sayılmadığı, belirli bazı şartların gerçekleşmesi ile karşılıklı sorumluluklar söz konusu olacağı için, savaş bitmediği müddetçe o şartları imkansız saymak mümkün olmadığı, bize tarafsız denmesi, şimdiye kadar savaşa girmemizi zorunlu kılacak bir durum ile karşılaşmamamızdan kaynaklı olduğu ve Akdeniz'de ve Balkanlar'da ittifak antlaşmasının çerçevesi içinde savaşa karışmamızı gerektirecek bir durum şimdiye kadar olmamış olmasıdır.²⁶⁹ Türkiye'nin tarafsızlıktan çıkarak savaşa girme gibi bir niyetinin olmadığını, fakat Türkiye'nin kendisinin İngiltere ve ABD'ye tamamen tarafsız saymadığını ve tarafsızlık kelimesinin diğer devletlerle karşılaşmaların husule gelmesine engellemek üzere kullanıldığının açık şekilde belirleyip istediğini bildirmiştir. Saracoğlu bundan sonraki sözlerinde Türkiye'nin Balkanlar'daki topraklarda gözü olmadığını ve Almanya'nın Balkanlar'dan çıkması halinde İngiltere ve ABD'nin Balkanlarda düzeni sağlamak hususunda yapacakları her girişimde iş birliğine hazır olduğunu söylemiştir. Saracoğlu'nun bu sözlerine ilaveten gazeteci, Türkiye'nin Balkanlardaki gelişmeleri büyük bir dikkatle yakından takip etmekte olduğunu, Balkanların Almanlar tarafından boşaltılmasının, bir Sovyetler Birliği saldırısından korkmuş ve bundan dolayı Türkiye'ye şimdiye kadar olduğundan daha fazla dostça bakmış olan Balkan ülkeleri için tamamen yeni bir durum oluşturduğunu yazmıştır.²⁷⁰

Sonunda, ikinci cephenin Haziran 1944'te Fransa'da Normandiya kıyılarında açılması kararlaştırılmıştır.²⁷¹ Özetle, 1943 yılındaki konferanslarda, Türkiye üzerinden Balkanlarda ikinci bir cephenin açılması konusu, Churchill tarafından ısrarla savunulsa

²⁶⁸ Oran, *Türk Dış Politikası*, 455. ; Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 477.

²⁶⁹ Nadi, "Türkiye ve Balkanlar", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1943, 1-3.

²⁷⁰ Nadi, "Balkanlarda Türkiye'nin Büyük Rolü", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1943, 1-3.

²⁷¹ Oran, *Türk Dış Politikası*, 455. ; Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 477.

da Türkiye, bunun ABD ve Sovyetler Birliği tarafından ikinci cephenin Balkanlarda açılması fikrine kesinlikle karşı çıktıklarını biliyordu. Balkanlarda ikinci cephenin açılması fikrinin gerçekleşme olasılığının çok düşük bir ihtimal olduğunu bilen ve aynı zamanda bunu desteklemeyen Türkiye, bu harekate katılmaya hazır olduklarını sürekli tekrar ederek hem iyi niyetlerini vurgulamış hem de zaman kazanmıştır. Türkiye için zaman kazanmak o günlerde en büyük zorunluluk olmuştur.²⁷²

2.8. Direniş Hareketleri

Stalin ve Hitler arasındaki savaşta, Romen halkı ilk sırada yer almıştır. 22 Haziran 1941 tarihinde Romanya, Sovyetler Birliği'ne savaş ilan ettiği tarihten itibaren yeraltındaki komünistler savaşa karşı saldırı ve grevler düzenlenmeye başlamıştır. 1941 ve 1944 yılları arasında Romanya komünistlerinden bir çok kişi direnişe katılarak çatışmalarda ölmüştür.

Bulgaristan ise bu savaşta herkesten en az etkilenen, merkez devletlerinin müttefikleri arasında şartlardan en iyi ve en çok faydalanan ülke olmuştur.²⁷³ Ağustos 1943 yılında Kral Boris'in ölümüne kadar, Bulgaristan'da pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Ülkeye Alman birliklerinin yerleştirilmesine izin verilerek bu güçler Yugoslavya ve Yunanistan harekatı sırasında büyük rol oynamıştır.²⁷⁴

Hitler'e karşı büyük mücadele veren Balkan halkları olarak Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk olarak kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı başladığında Almanya, Balkanları hemen hemen tümüyle nüfuzuna almıştır. Yugoslavya'da 1941 yılının baharında ordunun direnişi son bulmuş ve bu ülke teslim olmak zorunda kalmıştır. Fakat, ordu direnişinin son bulması ile milli direnişin başlaması adeta beraber olmuş, bir taraftan Mihailoviç, diğer taraftan Josip Broz Tito yeni direnişi kurmaya başlamıştır. Fakat iki lider 21 Ekim 1941 tarihinde anlaşmış ve elbirliği ile hareket etmeye karar vermiş olmalarına rağmen aralarında ayrılıklar baş göstermeye başlamış ve bu ayrılıklar dahili mücadeleye yol açmıştır. Saldırıya uğrayan ve baştan başa ezilen bir ülkenin bir iç savaşa tutulması ayrı bir felaket teşkil etmiştir. Fakat Yugoslavlar bir taraftan birbirleri ile didiştikleri halde, bir taraftan da düşman ile mücadele etmiş ve özellikle Tito'nun 1942 yılının sonlarına doğru Slovenya ve Hırvatistan'da bazı

²⁷² Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 193.

²⁷³ Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, 268.

²⁷⁴ Age. 271.

bölgeleri kurtarmaya başarılı olması siyasi teşkilat kurulmasına imkan vermiş, 1942 yılının sonunda Yugoslavya halkını kurtarmak için faşist düşmanı meclis toplanmış, bu meclise bağlı bir ordu oluşturulmuş ve meclis Yugoslav Birliğini korumayı kararlaştırmıştır. 1943 yılı bu milli orduyu en ağır imtihanlarla karşılaştırmış ve faşist Hırvatlar arasında art arda kesilmeyen çatışmalar olmuştur. Partizan ordu, bütün bu çatışmalara dayanmakla beraber İtalya'nın yıkılmasıyla önemli maddi kaynaklar elde etmiş ve bunların desteği ile konumunu daha fazla sağlamlaştırmıştır. Böylelikle partizan ordu 1943 senesini atlatarak 1944 senesine güçsüzleşmeden kavuşmuş, çatışmaları devam ettirmekle ve bundan böyle güçsüzleşmeyeceğini göstermiştir.²⁷⁵

Yugoslavya'da Alman güçlerine karşı başlatılan istiklal mücadelesinin Tito öncülüğündeki komünistler tarafından başarıya kavuşması, Yugoslavya üzerinde Sovyetler Birliği etkisini gündeme getirmiştir. Sovyetler Birliği, 5 Ekim 1944'te Tito ile anlaşma gereğince Yugoslavya'ya girmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği desteğinde, kontrolü ele alan komünist Tito yönetiminin Yugoslavya'da başa geçmesi, Türkiye tarafından dikkatle takip edilmiştir. Türkiye, Yugoslavya'daki bu hadiseleri Sovyetler Birliği'nin Balkan ülkelerini komünistleştirme siyasetinin bir uzantısı olarak görmüştür. Sovyetler Birliği'nin, Tito'ya destek vermesi, Türkiye'nin ise savaşın başından beri sezdiği Sovyet baskısını kendi varlığı açısından tehlikeli görmesi, Türkiye'nin komünist Yugoslavya'ya şüpheyile bakmasına sebep olmuştur.²⁷⁶

Arnavutluk'ta ise, Nisan 1939'da İtalyanlar tarafından işgal edildiğinde, direniş büyük ölçüde komünist gruplar tarafından İtalyanlara ve ardından Arnavutluk'taki Alman işgaline karşı gerçekleştirilmiştir. İlk etapta bağımsız olan komünist gruplar birleşmiş ve bu da nihayetinde 1944 yılında ülkenin başarılı bir şekilde kurtuluşuna yol açmıştır.

2.9. Sovyetlerin Balkanlara Girişi

6 Haziran 1944'te, Müttefik Kuvvetleri tarafından tarihin en büyük çıkartması olan Normandiya kıyılarına çıkartma operasyonu başlamıştır. Bu çıkartmanın muvaffak olmasına paralel olarak, Sovyetler Birliği 23 Haziran 1944'te Doğu Cephesinde umumi bir saldırıya kalkışmıştır. Bu saldırı ile Sovyet güçleri Balkanlara girmeye başlamıştır.

²⁷⁵ Doğrul, "Yugoslav Mukavemeti ve Balkanların Durumu", Cumhuriyet, 9 Şubat 1944, 3.

²⁷⁶ Ferhat İygen, 1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Eskişehir, 2007), 127-128.

Sovyetler Birliği, 30 Ağustos 1944'ten itibaren Romanya'ya girmeye başlamış ve Romanya bu ülke ile 12 Eylül 1944'te mütareke imzalamıştır. Romanya, Moskova Anlaşması ile Besarabya'yı Sovyetler Birliği'ne terk etmiştir.²⁷⁷

Sovyetler Birliği'nin Balkanlara girmeye başlamasıyla beraber Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerinin kesilmesi ve savaşa girmesi konusu gündeme gelmeye başlamış ve Türkiye üzerindeki baskılar tekrar artmaya başlamıştır. İngiltere ittifak çerçevesi dahilinde Türkiye'nin Almanya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerinin kesilmesini istemiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile olan siyasi ve iktisadi münasebetlerini kesmiştir. Şükrü Saracoğlu, bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: Almış olduğumuz bu karar bir savaş kararı değildir. Bunun bir savaş kararına dönüşmesi veya dönüşmemesi karşı tarafın alacağı tavra bağlıdır.²⁷⁸

Türkiye'nin bu kararı tüm dünyada derin yankılar uyandırmıştır. Times Gazetesi'ne göre, Türkiye'nin bu girişimi Doğu Avrupa'da istikrar ve güveni kuvvetlendirecektir. Bu da Yunanistan ve Yugoslavya'ya cesaret verecek ve belki de Bulgaristan ile Romanya'daki karışık ve kararsız siyasi vaziyetlerine etki yapacaktır. Moskova radyosuna göre, Türkiye ve Almanya arasındaki siyasi ve iktisadi ilişkilerin kesilmesinden bahsederek, Türkiye'nin Almanya'ya Balkanlarda indirmiş ilk siyasi darbeyi teşkil ettiğini söylemiştir.²⁷⁹

Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini kesmesinin ilk neticesi olarak Bulgaristan Almanya'dan Türkiye sınırındaki ve Karadeniz sahilleri boyunca bulunan Alman birliklerinin geri çekilmesini istemiştir. İngiliz radyosu Bulgaristan'ın bu kararına yönelik şu yorumlarda bulunmuştur: Almanya Bulgaristan hükümeti üzerine bütün kuvvetleriyle baskı yaparak onu Türkiye'ye savaş ilan etmeye sevk edecektir. Fakat Bulgaristan şunu bilmelidir ki, Bulgaristan'ın Türkiye'ye savaş açması Bulgaristan'ın felaketine neden olacaktır. Çünkü, Müttefik Devletleri bütün gücü ile Türkiye'ye yardım edecektir. Bulgaristan için tek kurtuluş çaresi Türk-Bulgar ilişkilerini kuvvetlendirerek Almanya ile ilişkilerini kesmek ve Müttefikler safına katılmaktır. Türkiye'nin bu kararı Bulgaristan'ın Almanya ile ilişkilerini devam etmesini imkansız kılmaktadır.²⁸⁰

²⁷⁷ Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 99.

²⁷⁸ “*Millet Meclis, Tarihi Kararı İttifakla Verdi*”, Cumhuriyet, 3 Ağustos 1944, 1-4.

²⁷⁹ “*Kararımız Bütün Dünyada Derin akisler Uyandırdı*”, Cumhuriyet, 4 Ağustos 1944, 1-3.

²⁸⁰ “*Balkanlarda Heyecan*”, Cumhuriyet, 4 Ağustos 1944, 1-3-

Romanya ile anlaşma imzalamasına yol açan gelişmeler Bulgaristan'ı da etkilemeye başlamıştır. Alman güçlerinin Bulgaristan'dan çekilmesinden faydalanan Sovyet birlikleri 1944 Eylül ayı başından itibaren Bulgaristan'ı işgal etmeye başlamış ve sonra da 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş açmıştır. Bu gelişmeler üzerine, 9 Eylül 1944'te Bagriyanof Hükümeti istifa etmiş ve yerine Kimon Georgiev Hükümeti kurulmuştur. 6 Eylül 1944 itibaren Bulgaristan'ın mütareke isteğinde bulunması üzerine Moskova'da 29 Ekim 1944'te Sovyetler Birliği, İngiltere, ABD ve Bulgaristan arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır.²⁸¹

Nadir Nadi, Müttefik devletleri tarafından Bulgaristan'a sunulan anlaşma şartlarını baktığımız zaman bu şartların olağan dışı bir nitelik taşımadığını görüyoruz. İngiltere ve ABD'ye karşı savaş ilan etmiş olmak Alman birliklerine kendi sınırları içinde boydan boya geçit vermek suretiyle Balkanlardaki güvenliğini bozmak, komşu ülkelerden zorla toprak koparmak gibi pek çok suçlar işleyen Bulgaristan'a yapmış olduğu zararları yeteri kadar ödetmek, Müttefik devletlerinin en doğal hakkıdır. İlan edilen anlaşma şartlarında bu ilk akla gelen ve çok doğal olan haktan daha ileri gidildiğini veya gidileceğini belirten izlere rastlanılmamıştır. 5 Eylül'de Müttefik devletlerine karşı savaşmaktan vazgeçen ve iki gün sonra da eski ortağı Almanya aleyhine savaş açtığını ilan eden Bulgaristan, Müttefikler tarafından kendisi hakkında uygun bulunacak her türlü davranışa önceden razı olduğunu fiilen açığa vurmuştur. Bulgaristan'ın yaptıkları göz önünde tutulacak olursa, bu davranışların hiç de sert sayılmayacağını, hatta yumuşak sayılması gerektiğini kabul ediyoruz diyerek Müttefik yanlısı bir politikasına vurgu yapmıştır.²⁸²

Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a savaş ilan etmesiyle Sovyet ordusunun Balkanlarda kuvvetlenmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin bu tarihten itibaren Balkanlarda komünist örgütlerin aktifleşmesi ve iktidara gelmek için faaliyetlerini yoğunlaştırması, bölgenin geleceği açısından Türkiye'yi aynı zaman da tedirgin de etmiştir.²⁸³

Bulgaristan ve Romanya'ya yönelik Sovyetler Birliği'nin harekatı İngiltere'yi Yunanistan'a asker çıkarma planları yapmaya sevk etmiştir. İngiltere, Sovyetlerin

²⁸¹ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, 168.

²⁸² Nadi, "Bulgarlara Karşı Gösterilen Ciddin İnsanca Merhamet", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1944, 1.

²⁸³ Hasanlı, "Tarafsızlıktan soğuk Savaşa doğru Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953)", 109.

Yunanistan'ı da kapmalarına fırsat vermemek için 15 Eylül 1944 tarihinde Yunanistan'a 4000 kişilik bir ordusunu çıkartmıştır. 12 Ekim 1944'te Almanya'nın Atina'yı boşaltmaları üzerine 18 Ekim 1944'te İngiltere Papendreau ve hükümetini General Scorbie komutasındaki bir kuvvetle Pire'ye çıkarmış, bir süre sonra Yunan komünistler ayaklanmaya başlamıştır. İngiltere almış olduğu önlemler ile 12 Şubat 1945 tarihinde Verzika Anlaşmasıyla komünistlerin silahlarını bırakmalarını sağlamıştır. İngiltere böylelikle Sovyetlerden önce Yunanistan'da duruma hakim olmuştur.²⁸⁴ Eylül ayı sonunda Romanya Sovyetler Birliğine teslim olmuştur. Sovyetler Birliği, 5 Ekim 1944'te Tito ile anlaşma gereğince Yugoslavya'ya girmeye başlamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Ekim ayı sonlarına doğru Bulgar güçleri, işgalleri altında bulundurdıkları Doğu Yugoslavya ve Selanik'ten çekilmeye başlamıştır.²⁸⁵

Balkanlardaki bu gelişmeler karşısında Churchill, Sovyetlerin Balkanlarda ve Orta Avrupa'da yayılmacı politikasını önlemek amacıyla, 9 Ekim 1944'te Stalin ile görüşmek için Moskova'ya gitmiştir. Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki yayılmacı politikasına karşı ortak bir tedbir almak mümkün olmayınca Stalin ile anlaşma yapmaktan başka bir çaresi kalmamıştır. Balkanları iki devlet arasında nüfuz alanlarına ayıran bu anlaşma tarihe Yüzdeler Anlaşması olarak geçmiştir. 9 Ekim 1944'te Moskova toplantısında Stalin ile Churchill arasında gerçekleşen bu gizli anlaşmaya göre, Romanya Sovyetler Birliği'ne Yunanistan ise İngiltere'ye bırakılmıştır. Yugoslavya ve Macaristan yarı yarıya bölünmüş yüzde 50 Sovyetler Birliği'nin yüzde 50 de İngiltere nüfuzu altında olması kararlaştırılmıştır. Bulgaristan ise, yüzde 75 Sovyetler Birliğine, yüzde 25 ise İngiltere'ye bırakılmıştır.²⁸⁶ Alman işgalinden kurtulan Balkan ülkeleri, bu sefer kendilerini Sovyetlerin işgali altında bulmuştur.²⁸⁷

Churchill Yüzdeler Anlaşması ile Yunanistan'da İngiliz nüfuzunu sağlamış, Bulgaristan ve Romanya'yı ise Sovyetlerin nüfuz alanı olarak kabul etmiştir. Komünist ve Sovyet taraftarı Tito'nun savaştan sonra başa geçeceği kesin olan bir ülkede, Churchill'in Yugoslavya'daki eşit nüfuz oranı uygulaması imkan dahilinde değildi. Churchill'in bir Yunanistan için Stalin'e büyük tavizde bulunduğu açıktır. Churchill

²⁸⁴ Sürgevil, Özgün, *Balkanlar – II*, 100.

²⁸⁵ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*, 146.

²⁸⁶ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 34.

²⁸⁷ Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*, s.147

hatıralarında bu anlaşmayı sadece savaş içinde geçerli olmak üzere yaptığını belirtmiştir.²⁸⁸

Sovyetler Birliği'nin Balkanlarda üstün durumu geçmesi Türkiye'yi endişelendirdiği kadar İngiltere ve ABD'yi de endişelendirmiştir. 4-11 Şubat 1945 yılları arasında savaş sonu düzeni konusunda bir araya gelen İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla gerçekleşen Yalta Konferansı'nda Yüzdeler Anlaşması İngiltere ve ABD tarafından gündeme getirilmiştir. Fakat, Sovyetler Birliği Yüzdeler Anlaşmasını Balkanların bölünmesinde son metin olarak kabul etmiştir.²⁸⁹

²⁸⁸ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 34-35.

²⁸⁹ Age. 37.

SONUÇ

Atatürk döneminde Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde özellikle barışçıl bir dış politika takip eden Türkiye, savaş başlamadan evvel İtalya'nın Arnavutluk'u işgalini bir bakıma kendisine yönelik bir gelişme, Balkanlara karşı da bir tehdit olarak görmüş ve bu işgali oldukça olumsuz karşılamıştır. İtalya'nın Arnavutluk'u işgali gerek Türkiye'yi yönetenler gerekse de basın tarafından Türkiye'nin güvenliği için tehlikeli bulunmuştur. İtalya'nın yol açtığı bu kriz karşısında Avrupa'daki iki büyük devlet Fransa ile İngiltere, Yunanistan ve Romanya'ya tam garanti vermiş Türkiye'de kendi güvenliği bakımından bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, İngiltere ve Fransa ile bir ittifak anlaşması yapılabilmesi için temasa geçilmiş ve başlayan görüşmeler sonucuyla ön anlaşma mahiyetinde birer deklarasyon imzalanmıştır. Balkan devletleri bu deklarasyonu, Mihver devletlerin vereceği tepkilerden korktukları için pek sıcak karşılamamışlardır.

Avrupa'da başlayan savaş büyük bir endişe ile takip eden Türkiye, kendisine Balkan Yarımadasından gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek amacıyla Balkan Antantı'nı canlandırma çabalarına girmiştir. Fakat diğer Balkan ülkeleri, Almanya ve İtalya'dan çekindikleri için bu teklife yanaşmamışlar ve Türkiye'nin Almanya'ya karşı Balkanlar'da bir güvenlik alanı oluşturma çabaları sonuçsuz kalmıştır.

İtalya'nın Yunanistan'ı işgali Türkiye tarafından olumsuz karşılanmış ve kaygılara yol açmıştır. Türk basını da bu gelişmeye yakın ilgi göstermiş, Yunanistan'dan yana bir tutum sergilemiş, Yunanistan'ın İtalyanlara karşı direnişini desteklemiş ve İtalya'nın bu hareketini haksız bir girişim olarak görmüştür. Türkiye, Bulgaristan'ın Yunanistan'a yönelik emellerini hayata geçirmesini engelleyecek bir takım diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Yunanistan'ın, İtalya'nın ardından Almanya'nın işgali karşısında içine girdiği büyük buhran, açlık ve kıtlık gibi sıkıntılı döneminde Türkiye, bu ülkeye yardım elini uzatmıştır. Türk basını da Yunanistan'ın yaşadığı sıkıntıları gündeme getirmiştir.

Türkiye, 1943 yılındaki konferanslarda Balkanlarda ikinci bir cephe açılması konusuna pek sıcak bakmasa da, bu fikrin gerçekleşme olasılığının çok düşük bir ihtimal olduğunu göz önünde bulundurarak bu harekate katılmaya hazır olduğunu sürekli tekrar ederek hem iyi niyetini göstermeye çalışmış hem de zaman kazanmaya çalışmıştır.

Türkiye, bu savaş karşısında savaşa girmemek yönünde bir politika takip etmiştir. Savaş süresince, savaşın her iki tarafı, Türkiye'yi savaşa dahil etmek için yoğun çaba sarf etmiş ve çeşitli zamanlarda çeşitli baskıda bulunmuştur. Tüm bu baskılara rağmen, her iki taraf da istediğı sonucu alamamış ve Türkiye söz konusu politikasını kararlılıkla devam ettirmiştir. Denilebilir ki Türkiye'nin savaş dönemi Balkanlara yönelik politikası da yine savaşa yönelik genel politikasını yansıtacak şekilde savaşa girmemek ve savaşın dışında kalmak şeklinde tezahür etmiştir. Türkiye bu politika doğrultusunda diplomatik girişimler ve insani yardımlar çerçevesinde bir politika sergilemiş, sıcak savaşın bir tarafı olmaktan ısrarla kaçınmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon No: 030.10.00.00, Kutu No: 235, Dosya No: 582, Sıra No: 16.4

BCA, Fon No: 030.10.00.00, Kutu No: 256, Dosya No: 723, Sıra No: 15.1

BCA, Fon No: 030.10.00.00, Kutu No: 256, Dosya No: 723, Sıra No: 17.3-4

BCA, Fon No: 030.10.00.00, Kutu No: 256, Dosya No: 723, Sıra No: 17.1-2

BCA, Fon No: 030.18.01.02, Kutu No: 93, Dosya No: 113, Sıra No: 18

BCA, Fon No: 030.10.00.00, Kutu No: 179, Dosya No: 235, Sıra No: 12

Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi, 5 Kasım 1940, Sayı: 7918

Akşam Gazetesi, 4 Aralık 1940, Sayı: 7947

Akşam Gazetesi, 25 Aralık 1940, Sayı: 7968

Akşam Gazetesi, 26 Mart 1941, Sayı: 8054

Akşam Gazetesi, 14 Ekim 1941, Sayı: 8256

Akşam Gazetesi, 13 Aralık 1941, Sayı: 8314

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mart 1939, Sayı: 5330

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mart 1939, Sayı: 5333

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Nisan 1939, Sayı: 5349

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Nisan 1939, Sayı: 5352

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Nisan 1939, Sayı: 5353

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Nisan 1939, Sayı: 5354

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Nisan 1939, Sayı: 5355

Cumhuriyet Gazetesi, 14 Nisan 1939, Sayı: 5358
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Mayıs 1939, Sayı: 5387
Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1939, Sayı: 5391
Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1939, Sayı: 5405
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1939, Sayı: 5489
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat 1940, Sayı: 5647
Cumhuriyet Gazetesi, 3 Şubat 1940, Sayı: 5648
Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1940, Sayı: 5794
Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1940, Sayı: 5863
Cumhuriyet Gazetesi, 18 Aralık 1940, Sayı: 5877
Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ocak 1941, Sayı: 5897
Cumhuriyet Gazetesi, 18 Şubat 1941, Sayı: 5936
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Şubat 1941, Sayı: 5937
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 1941, Sayı: 5948
Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mart 1941, Sayı: 5973
Cumhuriyet Gazetesi, 7 Nisan 1941, Sayı: 5984
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1941, Sayı: 6134
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1941, Sayı: 6136
Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1941, Sayı: 6147
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Eylül 1941, Sayı: 6148
Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ekim 1941, Sayı: 6175
Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1941, Sayı: 6178
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1941, Sayı: 6200
Cumhuriyet Gazetesi, 24 Kasım 1941, Sayı: 6205

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Aralık 1941, Sayı: 6239

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ocak 1942, Sayı: 6249

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Şubat 1942, Sayı: 6282

Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 1942, Sayı: 6291

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat 1942, Sayı: 6292

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Şubat 1942, Sayı: 6296

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mart 1942, Sayı: 6323

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Nisan 1942, Sayı: 6353

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1942, Sayı: 6396

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1942, Sayı: 6489

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Aralık 1942, Sayı: 6579

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1944, Sayı: 7174

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1944, Sayı: 7175

Kızılay Gazetesi, 24 Ekim 1941, Sayı: 228

Tan Gazetesi, 1 Ocak 1941, Sayı: 1932

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 12 Ekim 1940, Sayı: 4513

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 30 Ekim 1940, Sayı: 4531

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 25 Kasım 1940, Sayı: 4555

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 28 Aralık 1940, Sayı: 4578

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi, 7 Aralık 1941, Sayı: 4897

Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1940

Ulus Gazetesi, 16 Ocak 1941

Vatan Gazetesi, 9 Kasım 1940, Sayı: 81

Vatan Gazetesi, 12 Ağustos 1941, Sayı: 349

Vatan Gazetesi, 5 Eylül 1941, Sayı: 371

Yeni Sabah Gazetesi, 13 Mayıs 1940, Sayı: 729

Yeni Sabah Gazetesi, 31 Ekim 1940, Sayı: 900

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Artuç, İbrahim. *İkinci Dünya Savaşı I. Cilt*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1999.

Atay, Falih Rıfkı. «Bulgaristan Üçlü İttifakı İmza Etti.» *Ulus Gazetesi*, 2 Mart 1941.

—. «Yunanistan'a Tecavüz.» *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1940.

—. «Harbe Nasıl Girmedik.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ağustos 1943.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam (1938-1950)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.

Aydın, Mustafa. «Savaş Karşısında Türkiye, Göreli Özerklik-2.» *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*, Editör: Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Balcı, Ali. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. 2018: Alfa Yayınları, İstanbul.

Bıçaklı, Hüseyin Avni. *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*. Ankara: İmge Kitabevi, 2016.

Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi 14-20. Yüzyıl*, Editör: Ayşegül Yaraman Başbuğu. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.

Churchill, Winston S. 2. *Dünya Savaşı Hatıraları: Tek Başımıza Mücadele 1940*, Çeviren: Mehmet Ali Yalkın. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2005.

Daver, Abidin. «Türk-İngiliz Karşılıklı Yardım Anlaşması» *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1939.

Deringil, Selim. *Denge Oyunu, İkinci dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı yurt Yayınları, 2012.

Doğrul, Ömer Rıza. «İtalya'yı Kurtarmak mı Harbi Akdeniz'e Yayımak mı?» *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Mart 1941.

—. «Yeni Tecavüzler.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Nisan 1941.

—. «Yugoslav Mukavemeti ve Balkanların Durumu.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Şubat 1944.

Esmer, Ahmet Şükrü. «İtalya-Yunan Harbi.» *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1940.

- . «Mihver, İngiltere ve Balkanlar.» *Ulus Gazetesi*, 4 Mart 1941.
- . «Türk-Bulgar Beyannamesi.» *Ulus Gazetesi*, 19 Şubat 1941.
- Fenik, Mümtaz Faik. «Romanya'da Mihver Askerleri.» *Ulus Gazetesi*, 8 Ekim 1940.
- Goloğlu, Mahmut. *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.
- Hasanlı, Cemil. Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953), Çeviren: Ali Asker. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, Çeviren: Zehra Savan. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Keser, Ulvi. *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Koçak, Cemil. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt: 2*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Mehmet Gönülbol, Cem Sar. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1990.
- Nadi, Nadir. «Arnavudluk Tarihe Karışırken.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Nisan 1939.
- . «Balkanlarda Türkiye'nin Büyük Rolü.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1943.
- . «Bir Cevap.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1939.
- . «Bulgarlara Karşı Gösterilen Ciddi İnsanca Merhamet.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ekim 1944.
- . «Türk-İngiliz Anlaşması.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Nisan 1939.
- . «Türkiye ve Balkanlar.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1943.
- . «Yugoslavyanın Vaziyeti.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Haziran 1939.
- Nadi, Yunus. «Akdenizin Emniyeti Meselesi.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1940.
- . «Alman-Rus Anlaşması.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1939.
- . «Avrupa Harbi Patlak Verdi.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Eylül 1939.
- . «Balkanların Büyük Karışıklığı.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mart 1941.
- . «Balkanlılar Bloku.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Nisan 1939.
- . «Balkanlılar Ciddi Karar Günlerindedirler.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1939.
- . «Beyannameden Sonra Balkanlar.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Şubat 1941.

- . «Bulgaristanla İmzaladığımız Yeni Anlaşma.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 1941.
- . «Büyük Bir İnsanlık Vazifesi.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1942.
- . «Yugoslavya'nın Üçüzlü Pakta İltihakı.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Mart 1941.
- . «Yunanistan'da Kıtık.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Kasım 1941.
- Öksüz, Hikmet. *Türk dış Politikası*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2008.
- Sabri Sürgevil, Cihan Özgün. *Balkanlar-II*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Sadak, Necmettin. «Balkanlarda Harp.» *Akşam*, 7 Nisan 1941.
- . «Almanya'nın Romanya'yı İşgal Altına almaktan Gayesi Nedir?» *Akşam Gazetesi*, 9 Ekim 1940.
- . «Balkanlar Sulhu.» *Akşam Gazetesi*, 30 Haziran 1940.
- . «Türkiye ve Bulgaristan Arasında İmzalanan Anlaşma.» *Akşam Gazetesi*, 18 Şubat 1941.
- . «Yugoslavlar, İstiklal ve Hürriyete Layık Bir Millet Olduklarını İspat Ettiler.» *Akşam Gazetesi*, 28 Mart 1941.
- Sancaktar, Caner. «Türkiye'nin Balkanlar Politikası:1990 Sonrası Balkan Açılımı.» *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimleri:İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası*, Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar. İstanbul: Beta Yayınları, 2013.
- Sander, Oral. *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.
- . *Siyasi Tarih (1919-1994)*. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- . *Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: İmge kitabevi, 2013.
- Sertel, Mehmet Zekeriya. «Harp Balkanlara da Girmiş Bulunuyor.» *Tan Gazetesi*, 7 Nisan 1941.
- Sırrı, Nahid. «Yunanistan'ın Azmi Karşısında.» *Vatan Gazetesi*, 9 Kasım 1940.
- Soysal, İsmail. «1934 ve 1954 Balkan Paktları.» *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, Editör: Mustafa Bereketli. İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1989.
- . *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birikte Türkiye'nin Siyasal andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 2017.
- Togay, Muharrem Fevzi. «Arnavudluk Hadiseleri ve Balkanlar. » *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Nisan 1939.
- . «Arnavudlar ve Çekler.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Nisan 1939.

- . «İngiliz Başvekilinin Beyanatı.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Nisan 1939.
- . «Yugoslavya'nın Politikası.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1939.
- . «İtalyan-Yunan Harbi.» *Tasvîr-i Efkâr Gazetesi*, 29 Ekim 1940.
- . «Balkan ve Harp.» *Tasvîr-i Efkâr Gazetesi*, 7 Aralık 1940.
- Toprak, Serap. *Atatürk Dönemi Balkan Politikası ve Balkan Devletleri İle Olan İlişkiler*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2018.
- Tuncer, Hüner. *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, İkinci Dünya Savaşı yılları (1939-1946)*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973.
- Us, Asım. «Ankara Beyannamesi Bulgaristan'ı İçerisine Alacak Surette Yeni Balkan Antantı'na İlk Temel Taşı Atıldı.» *Vakit Gazetesi*, 18 Şubat 1941.
- Uz, Behçet. «Behçet Uzun Nutku.» *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1942.
- Velid, Ebuzziya Zade. «Romanya, Alman Nüfuzu Altına mı Giriyor?» *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Haziran 1940.
- . «Besarabya Meselesi.» *Tasvîr-i Efkâr Gazetesi*, 28 Haziran 1940.
- Yalman, Ahmet Emin. «Bu Harbin Zaman Hesapları.» *Vatan Gazetesi*, 5 Eylül 1941.
- . «Bizim İçin: Hem Vazife Hem Fırsat.» *Vatan Gazetesi*, 12 Ağustos 1941.

Makaleler

- Armaoğlu, Fahir. «İkinci Dünya Harbinde Türkiye.» *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1958: 139-179.
- Atabey, Figen. «İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu.» *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2014: 296-304.
- Barlas, Dilek. «Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for middle-power Activism in the 1930s.» *Journal of Contemporary History*, 2005: 441-464.
- Biber, Tuğba Eray. «Kızılay arşiv Belgelerine Göre 1940-1942 yılları Arasında Türkiye'den Yunanistan'a Yardımlar.» *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2012: 1-29.
- Ertem, Barış. «Atatürk'ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri.» *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 2010: 1-24.

- Halıcı, Şaduman. «II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'den Yunanistan'a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar'ın Yardımları.» *Belgi Dergisi*, 2015: 1196-1217.
- Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem. «II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar.» *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2011: 205-236.
- Kadir Kasalak, Ramazan Baş. «İtalyan Saldırısında Yunanistan'a Türkiye'nin Yardımları (1940-1941).» *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015: 123-136.
- Korkmazcan, Nezihe Selcen. «İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Balkan Seferi Öncesinde İnönü-Hitler Mektuplaşması.» *History Studies International Journal of History*, 2020: 3223-3243.
- Öksüz, Hikmet. «Turkey's Balkan Policy (1923-2007).» *Turkish Review of Balkan Studies*, 2007: 129-186.
- Özkan, Ali. «Milli Şef Döneminde Türk-Arnavut İlişkileri (1939-1945).» *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2014: 99-138.
- Soysal, İsmail. «1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı.» *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, 1982: 367-414.
- Tağmat, Çağla Derya. «Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942).» *Atatürk Yolu Dergisi*, 2010: 457-483.
- Yıldız, Özgür. «II. Dünya Savaşı'na Genel Bir Bakış.» *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2019: 62-75.

Tezler

- Aydemir, Nurulay Funda. *Balkanlar'da İttifak Arayışı ve Türkiye'nin Birinci Balkan İttifakı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bilgili, Burhan. *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Yunan İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Ergüç, Ayzin. *1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- İvgen, Ferhat. *1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Macur, Nurettin. *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 1989.

- Özduman, Ali Rıza. *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi, 2008.
- Özgür, Pınar Selçuk. *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Söylemez, Merve Sultan. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerinde Almanya'nın ve İngiltere'nin Nüfuz Mücadelesi*. Yozgat: Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Tağmat, Çağla Derya. *Yunanistan'da Büyük Açlık ve Türk Yardımları (1941-1943)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Temel, Mehmet. *II. Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Türk Dış Politikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Turp, Muharrem. *Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1923-1950)*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi, 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Hidayet KARAKUŞ ilk ve orta öğrenimini Mardin Arıklı İlköğretim Okulu’nda, lise öğrenimini Selçuklu Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. 2013 yılında kazandığı Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nü 2018 yılında başarıyla bitirmiştir. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Eğitimine Başlamıştır. Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU danışmanlığında “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkan Gelişmeleri ve Türkiye” başlıklı teziyle 2022 yılında mezun olmuştur.